

БАХТИҶАР ВАҲАБЗАДА

A decorative illustration on the left side of the page, featuring a vertical stem with two stylized flowers. The top flower is larger and has multiple petals, while the bottom flower is smaller and simpler. The stem and flowers are rendered in a light, textured yellowish-gold color.

Өзүмдө
сөһбәт

БӘХТИЈАР ВАҲАБЗАДӘ

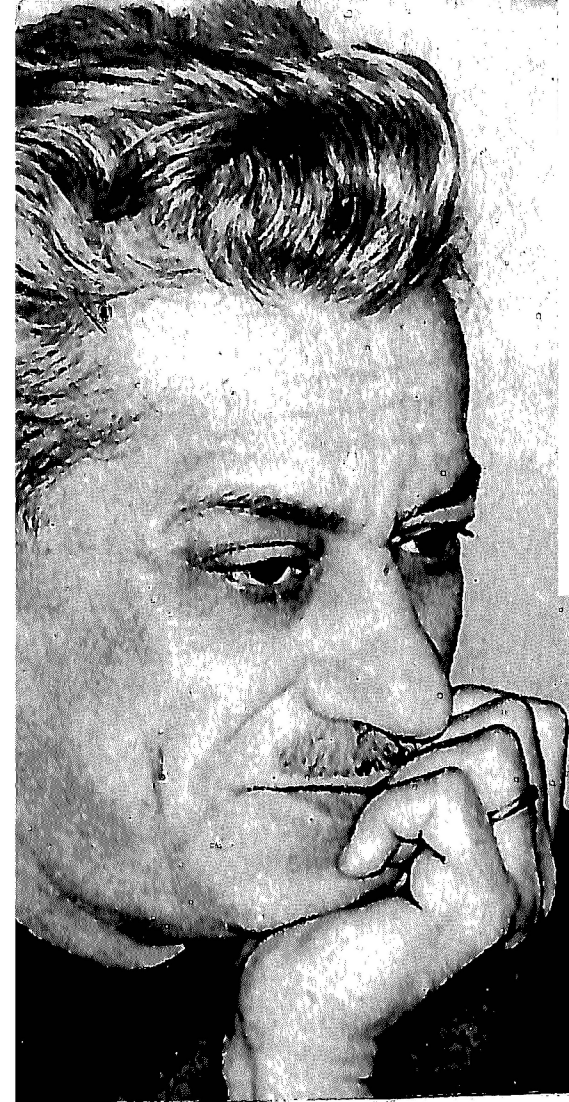
Өзүмлө сөнбәт

(ШЕ'РЛӘР, ДРАМ ВӘ ПОЕМАЛАР)

Азербайжанская
Республика
Библиотека
им. М. Ф. Ахундова

АЗӘРБАЙҖАН
ДӨВЛӘТ НӘШРИЈАТЫ
Бакы • 1985

Вахабзаде Б. М.

В27 **Өзүмлө сөһбәт: Ше'рләр, драм вә поемалар. —**
Б.: Азәрнәшр, 1985. — 264 с.

Халг шаиримиз Б. Вахабзадедин «Өзүмлө сөһбәт» китабына сон илләрде јаздыгы, һез бир китабына дүшмәјән лирик ше'рлери, «Фәрјад» мәнзүм пјеси, «Америка көзәли» вә «Мәрзијә» поемалары дахил едилмишдир. Вәтән вә торпаг, көзәллик вә севки мөвзуларына һәср олунмуш ше'рлери шаирин лирик фәлсәфи дүшүнчәләринин бәди ифадәсидир.

«Америка көзәли» поемасында империализмин төрәтдији ејбәчәрликләр, «Мәрзијә» поемасында исә Чәнуби Азәрбајҹанда јашајан бачы вә гардашларымызын шаһ истибадына гаршы мубаризәси гәләмә алынмышдыр.

«Фәрјад» мәнзүм драмы инсан гүдрәтинин бәјүклү/үңү тәрәңнүм едән шәир Нәсиминин һәјат вә мубаризә фәлсәфәсинин тәнтәнәсинә һәср олунмушдур.

4702060200—69
М—651—85 140—85

С(Аз)2

© Азәрнәшр, 1985

**ИНСАН
ВӘ
ЗАМАН**

Имканын хэддүни билсэ дэ инсан
Хәяла, арзуя јенә тәшнәдир.
Бизи јухуларда кама чатдыран,
Арзуну күлдүрән јухулар нәдир?

Сонсуз арзуларла һәјат тән олса
О ширин олмазды јухулар кими.
Јухулар һәмишә әкәр чин олса
Јашамаг инсаны бездирмәздими?

Өмрүмүз боюнча, хејирдэн, шәрдән,
Көнүл, бир мө'зүчә көзләјир нәсә.
Јашамағ, әзаба дөнәрди,
Һәрдән
Хәјала кәләннәр баша кәлмәсә.

Хәјал — говулдугча гачан бир пәри
Бәзән күл үфүрүр көзләримизә.
Алыб әлимиздән нәгд күнләри
Нисјә кәләчәји бәхш едир бизә.

Ал-элван бојалы дүшүнчэлэрдэн
Бэ'эн јол салырыг тој-дүјүнлэрэ.

Ганадлы, ганадсыз јухулар бэ'зэн
Шәкәр дамчылајыр ачы күнләрә.

Јухулар гојнунда гол ачыб гонаг
 Арзу күлшәнинин чичәклијинә.
 Бу ки күнаһ дејил... Бә'зән алданаг
 Ширин јухуларын керчәклијинә.

Үрөкдө догулан сирли бир сәсә
Ујуруг...
Билмирик һардандыр бу сәс?
Әкәр өз јухумда учан мәнәмсә
Онда чарпајыда јатан кимди бәс?

Биз һәлә билмирик нәдир бу ахын? —
Долан, о тәрәфдән бошалыр јенә.
Биз һәлә билмирик өз дүнјамызын
Бу тајында нә вар, о тајында нә?

Чох шеји билмирик,
Сирләр гат-ба-гат.
Битмәсин инсанын арзусу, дәрди.
Яхшы ки, билмирик...

Нечә адиләшәр, садәләшәрди. Јохса бу һәјат

1980-81

* * *

Һәр өмрүн сонунда,
Сон анда жалныз
Нечә яшамағы дәрк едирик биз.
Ганрылыб өлүмүн астанасында
Бир дө боҗланырыг һәҗат тәрәфә
— Башга чүр јашардым — деҗирик онда —
Дүнјаја кәлсәҗдим икинчи дәфә.

Бизимлә бәрабәр кедир торпага
Өмрүн зирвәсиндә дүшүндүјүмүз.
Бу сирри биринә пычылдамаға
Нә маҗал тапырыг,
Нә имкан,
Нә сөз.

Август, 1981

АХТАРАН ТАПАР

*(Һомерин тәсвир етдији Троја шәһә-
рини үзә чыхаран Шлиманын хатә-
рәсинә)*

О, Һомери охуду сәккиз, доггуз јашында
Троја уғрундакы бүтүн ганлы дөјүшләр
Из ачды јаддашында.
Ше'рин сирли е'казы онун ушаг гәлбини
Ојнатды өз јериндән.
Јеленанын, Парисин чылғын мәһәббәтинә
О инанды дәриндән.
Троја — өз шөһрәти, сонсуз дәбдәбәсијлә

Көчдү онун гәлбини Һомер сәтирләриндән:
Енсиз, узун күчәләр,
Даш барылар ичиндә

Уча-уча гәсрләр.

Гәсрләрин ичиндә

мө'чүзәләр,
сиррләр.

Менелајын сарајы.
Сарајда дәбдәбәләр,
Таванда чилчыраглар, дөшәмәдә кәбәләр.
Доггазларын башында готазлы фәвварәләр
Һовузларда дөвр еләр.
Кечди јухуларында нечә дәфә Шлиман
О гоча Тројаанын дәмир дарвазасындан.
Јухусуну данышды,
Дедиләр: — Әфсанәдир.
Һәлә неч кәс, билмәјир
Шаирләрин сөзүндә јалан нәдир, дүз нәдир.
Белә шәһәр олмамыш јер үзүндә неч заман.
Алданмышдыр һәмишә
Һәгигәт көзләјәнләр шаир ујдурмасындан...
Деди: — Ујдурма дејил, һәгигәтдир бу шәһәр.
Һәгигәтдир көзәллик —
Көзәллијин наминә кедән ганлы дөјүшләр.
Һәгигәтдир шаирин јашадығы кәдәр, тәм.
Бәлкә дә бу дүнјаја
Мән елә Тројааны тапмаг үчүн кәлмишәм.

Тапындығы инамдан гүдрәтини алынча
О, бир бөјүк суалын тутуб әтәкләриндән
Кетди онун далынча.

Кетди, кетди тарихин кизли сиррләрилә
бир барышмаз вуруша.

«Уф» — демәдән хәрчләди өмрүнү гәтрә-гәтрә
О, бөјүк ахтарыша!

Ахтарышлар наминә оғул истәр јанасы!

Ахтарышдыр, ахтарыш керчэјин астанасы!
Нијә кәлдик чаһана! Дүшүнсәк дәрин-дәрин,
Дејәрик ахтарышдыр бәлкә өмрүн мә'насы?
Инсан кәзир сиррини һәмишә көјүн, јерин.
Һәгигәтә чатмаға бизи ганатландыран
Бир әбәди инанчдыр.
Ахтарышлар наминә әријән өмүрләрин
Итирдији тапынты, хәрчләдији газанчдыр.
Тапмаг үчүн

үрәкдә кәрәк ахтарыш өзү
әријиб инам олсун.

Аллаһ да кизләниб ки,
Инамын көзләрилә ону ахтаран олсун.
Тарих боју һәгигәт
Ишыгдан зүһур олур.
Әритмәкчүн зүлмәти әријән өмүрләрин
әринтиси нур олур.

О, ахтарыш јолунда әридиб өз өмрүнү
Ишыглатды зүлмәти.
Инамын ишығында о тапды һәгигәти —
Һәгигәтә чевирди әфсанәни, рә'јаны.
Газды ирадәсинин әлијлә узун илләр
Нечә дағы, гајаны.
Јерин једди гатындан тапыб үзә чыхартды
Мөһтәшәм Тројаны!
Бәли, ахтаран тапар!
Анчаг бу да вар: әкәр,
Әслән неч олмасајды јер үзүндә бу шәһәр
Јаранмыш олсајды о, һомер тәхәјјүлүндән
Нәји тапачагды бәс о ахтарыш өвлады
Тарихләрин күлүндән?
Фикри, гәсди јолунда өз өмрүнә о, гыјды.
Әкәр инанырдыса —
Инамыны, ешгини о, һөкмән тапмалыјды.
Инамын ишығында

О, зүлмәти јарырды.
Шәһәр ахтармырды о,
Һәгигәт ахтарырды.
Һәгигәт кизлиндәдир, анчаг јох дејил,
О вар!
Ону ахтаран тапар! Ону ахтаран тапар.
Ону ахтаран кәрәк!
Өзүнү алышдырыб
Гәлбинин ишығында зүлмәти јаран кәрәк!
Троја — инам олуб Шлиманын гәлбиндә
Јашады рә'ја кими.
Инам—Һәгигәт олуб дүшдү онун гәлбиндән
Бир күн Троја кими.

Ијул, 1981, Шәки

ТӘБӘССУМ ОРДЕНИ¹

Тәбәссум ордени вармыш неч демә,
Бәс кимә верилир бу орден, кимә?
Нә јахшы ишчинин, нә гәһрәманын,
Нә мәсләк јолунда өлән инсанын
Һаггы дејил бу.
Дүшүн, адамсанса илкин борчуну!

Узаг, шәрдән узаг, ријадан узаг.
Бир бах күлүшүнә күлүн, — күлшәнин.
Инсансан, инсана севинч пайламаг,
Тәбәссум пайламаг борчундур сәнин.
Јаша киндән узаг, гәзәбдән узаг.

¹ Полшада «Тәбәссум ордени» вар.

Өзкэ бостанына неч вахт даш атма!
 Тикэ билмэдијин бир гэлби јыхмаг
 Эн бөјүк күнаһдыр,
 Күнаһа батма!
 Чалыш, бир сифэтин, бир үзүн олсун
 Дүнјанын мин рэнкли көрүнүшүндө.
 Өзкөјө табэссүм пайлајанларын
 Табэссүм ордени јаныр дөшүндө.

1983

* * *

Торпагы көјөрдөн ики гүввэ вар:
 Бири — мәнәббәтдир,
 О бири — гејрәт.
 Инсан мәнәббәтдән инсан доғулар,
 Фитрәти, мајасы, чөвһәри — гејрәт!
 Гејрәтдир инсанын шәрәфи-шаны!
 Гејрәтсиз инсанда инсанлыг ханы?

«Торпаг», «јағыш», «күнәш» — дејиб дурма, кәл,
 Јохдурса гејрәтдән од алан үрәк
 Эн долу тохуму торпагдан әввәл
 Гејрәтин үстүнә әкәсэн кәрәк.

Шаирин көнлүндө од галанмаса,
 Сөзүјлә бир гэлби исидә билмәз.
 Алимин көнлүндө улдуз јанмаса
 Көјдәки улдузу кәшф едә билмәз.

10

Торпаға көнүлсүз тохум атанда
 Әлләр налә чәкәр,
 Торпаг аһ чәкәр.
 Гејрәтлә мәнәббәт јолдаш оlanda:
 Гаја дил-дил өтәр,
 Даш гаһ-гаһ чәкәр.

1983

НӘГИГӘТИ ЈАШАДАН

Нәгигәтин синәсиндә
 Ат ојнатды јаланлар.
 Нәгигәтә гурбан кетди
 нәгигәт ахтаранлар.
 Сократ деди: Бу ағ,
 Бу да гарады.
 Јаланларын чиркабында
 Өмрү боју нәгигәти арады.
 Дедиләр ки,
 Үрәјинин ишығыјла
 Гаранлығы јаранлар —
 нәгигәт ахтаранлар
 Ону душтаг едәнләрин
 фәрманыјла өләчәк.

Бу инамдан сән әл чәк!
 Сократ деди: мән билмирәм, өлүм нәдир —
 О јахшымы, јаманмы?
 Бу дүнјадан кәнар дүнја
 нәгигәтми, јаланмы?
 Анчаг буну билирәм ки,
 әгидәси, инамы
 јашатмалы һәр кәси.

11

Гəбаһəтдир дүшүнəнин
 инамындан дөнмəsi.
 Һәр дүшүнчə нишанкаһы
 тушланыр бир һэдəфə.
 Гəбаһəти мə'лүм олан дөнүклүкдән
 јүз дəфə
 Јахшылығы ја пислији
 һələ мə'лүм олмајан
 өлүм даһа көзəлдир.
 Өлүм — өмрүн зирвəсидир
 Зирвə—сондур,
 Əввəлдəки əјрилији дүзəлдир, —
 Дејə зəһər бадəсини
 Сократ чəкди башына.
 Өлүмүјлə
 алтмышында
 о чатды мин јашына:
 өмрү боју
 Һəгигəтин сəнкəриндән
 Јаланлара даш атды,
 Һəјатындан даһа артыг өлүмүјлə
 һəгигəти јашатды.

Ијул, 1984

БАРЫТ ГОХУСУ ВАР

Бу дүнјанын əзаблары
 Бу дүнјанын бојунамы бичилибдир?
 Инсан ракет сүр'əтинə күвəнəли
 Дүнја јаман кичилибдир.
 Еј дүнјанын талəјини дүшүнəнлэр,

Көлəчəјə
 еһтималлар чығырыјла јол ачмајын.
 Бомбаларын түстүсүндən
 Думанланан ајналарда
 фал ачмајын.
 Шүкүр олсун, инсан ағлы
 сығышмајыр јерə, көјə,
 Көзлə дејил,
 ракетлəрин дүз нишанкаһ күзкүсүндən
 јахшы бахын көлəчəјə.
 Планетдə јаман барыт гохусу вар.
 Вахтдыр, билəк,
 дүнјамызын
 күлə дөнмəк горхусу вар.
 Еј!.. Дајанын,
 Сəс салмајын,
 Көрпəлəрин јухусу вар.
 Ракетлəрин нишанкаһы тушланыбдыр
 көрпəлəрин көзлəринə.
 Тушланыбдыр дан јеринə.
 Сиз еј ракет бармағыјла
 Бу дүнјаны һэдəлəјən
 өз һаггыны дəрк елəјən
 Миллэтлəрин башларына од элəјən
 чаһанкирлэр,
 Бу əсрдə нəдир белə
 Бејинлэрə, үрəклэрə
 вурдуғунуз бу гандаллар, бу зəнчирлэр
 Лакин бу да һəгигəтдир,
 фикир зəнчирдə сахланмаз;
 фикир—ишыг гајнағыдыр,
 Дəлиб кечər гаранлығы,
 О, ишыгда ишыгланмаз.
 Океанын о тајындан бу тајына
 Һэдə-горху сəдасы вар.

Бу «мәнәмлик» — сәдасында
Биринчилик иддиасы, әдасы вар.
Зорда, күчдә биринчилик!
Сән фәхрә бах,
күвәнчә бах!
Ахы сән дә бир инсансан
Күч һејванлыг өлчүсүдүр,
Инсанлыгын өлчүсүлә
кәл жарышаг!

Август, 1984

ГАРТАЛ

Икрам Абдуллајевә

Сәрраст атәшинә күвәнән овчу
Сүзән бир гарталы вурду, нә вурду.
Һеч «уф» да демәди наданлыгындан.
Дүшдү үзү үстә јаралы гартал.
Бу һалы узагдан көрдү Ханчобан,
Өзүнү јетирди гартала дәрһал.

Јазыг гушчуғазы галдырды јердән,
Дағларын шәфалы чичәкләриндән
Онун јарасына мөлһәм дә гојду.
Гарталын көзләри јашла долуду.

Ахтара-ахтара јамачы, јалы
Овчу Ханчобанын кәлди јанына.
Тез тәләб еләди ондан гарталы,
Ханчобан гәзәблә тәпинди она.
Гатиллә хиласкар јаман тутушду.
Араја бир бөјүк мә'рәкә дүшдү.

Сүздү бу даваны гартал...
Елә бил,

Нәсә һисс еләди,
Нәсә анлады.
Амма инсан кими долајы дејил,
Гартал бу мәтләби кәсә анлады:
«Бүтүн гарталларын бир хисләти вар —
Дүшмәни дә бәлли, досту да бәлли.
Бир хисләтдә дејил бүтүн адамлар
Һәр бири мин үзлү, мин бир әмәлли...
Ғанымы ахытды онларын бири,
Јарамы сарыды амма дикәри.
Баш ача билмирәм бу долашыгдан —
Овчу да инсандыр, чобан да инсан...»

Август, 1984

* * *

«Дәјишиб зәманә, дәјишиб мараг,
Дәјишиб һәјатын ритми» — дејирләр.
Заманы сүр'әтдән оғурлајараг,
Һәр шеји вахтындан тез истәјирләр.

Арзуну керчәјә чевирмәк үчүн
Машынын, гатарын артыб сүр'әти.
Бунларла гол-гола дәјишир бу күн
Инсанын хисләти, зөвгү, фитрәти.
Вахтын өзүндән дә вахт кәсирик биз.
Һәмишә һараса тәләсирик биз.
Говһагов,

гачһагач,

тәләшәтәләс.

Бу вахтдан о вахта көз тикирик биз.
Төлөсө-төлөсө бу нэдэнди бэс,
Һәмишә, һараса кечикирик биз?!

Бахырам торпаға, бахырам көжә,
Иглим о иглимдир, һава о һава.
Тәбиәт ујмајыр көрән бәс нијә
Инсанда јаранмыш бу говһагова?

Әввәл нечәдирсә, еләдир јенә.
Вахтында ачылыр күлләр, чичәкләр.
Күнәш дә әввәлки һәрәкәтинә
Пәл гатмыр,
Вахтында ачылыр сәһәр.

Шәки. Ијул. 1984

ГЕЈРӘТ

Китаблар охудун, мәктәб битирдин,
Нечә мұәллимә имтаһан вердин.
Вәзифә тахтына чыхандан бәри,
Кәздин шәһәрләри, мәмләкәтләри.

Көрүрәм, машаллаһ, бол савадын вар,
Һәр јердән, һәр шејдән мә'луматын вар.
Бунлары билмәклә чоһ өјүнмә сән,
Хәбәрин вармыдыр бәс өз-өзүндән? —
Өз доғма кәндиндән,
Өз ел-обандан?
Әслиндән, көкүндән, улу бабандан?
Бөјүк даһиләри әзбәр билирсән.

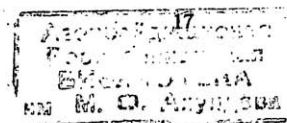
Өзкәләр өнүндә чоһ әјилирсән.
Де нечин?

Биликдән, саваддан габаг
Гејрәт истәјирәм мән сәндән анчаг.
Билик алынмадыр, билијә нә вар —
Ону әһмәтлә дә газанмаг олар,
Чәтиндир гејрәти сә'јлә газанмаг —
Әкәр мајамызла бир доғулмаса...
Валлаһ, биликләрин бир фәјдасы јох
Ону хәрчләмәјә гејрәт олмаса.
Ахтарма әдада, сөздә сән ону,
Санма ки, о сәнин өз әлиндәдир.
Гејрәт—палтар дејил, кејәсән ону
Гејрәт—гејрәтлинин әмәлиндәдир.
Амма гејрәтинин нағислијиндән
Шикајәт еләјән көрмәмишәм мән.
Қаш елә бир чиһаз кәшф едиләјди —
Гандакы гејрәти өлчә биләјди.
Онда шәрәфсизләр рүтбәјә минмәз,
Онда әмәл үчүн сөзә нә һачәт,
Онда өз јерини тутарды һәр кәс,
Гапылар далында галмазды гејрәт

Август, 1984

ИШЫГ

Ал күнәшдән од ичиб шахәләнән
Күл—ишыг,
Лалә—ишыг,
Занбаг—ишыг.
Бизи керчәкләрә галиб апаран
Од—ишыг,

улдуз—ишыг,
Бајраг—ишыг.

Биз ишыг јолчусујуг, мэгсэд—ишыг,
Биз олан јердә олур зүлмәт—ишыг.
Руһ—ишыг,
Мәсләк—ишыг,
гејрәт—ишыг,
күч—ишыг,
гүввәт—ишыг,
чүр'әт—ишыг.

О көнүлдән ки кечир, ешг илә гејрәт дамары
Ора өз бајрағыны асды—ишыг,
Аталардан бизә мирасды ишыг.
Гој алышсын фикир авизәләри
Дарасын зүлмәти нур низәләри.
фикир—ишыг,
идрак—ишыг,
амал — ишыг.
Фикримиздән доғачаг бир күнәшә
јол—ачыг,
мејдан—ачыг,
Мејдана чых!

Ијул, 1984

ӘШЈАЛАР ДАНЫШЫР...

Үзејирбәјин әзиз хәтирәсинә

Јолун сон мәнзили илкини данды.
Күнәј битән јердән башланыр гүзеј.
Елә ки, даһинин гәлби дајанды,
Ады — тарих олду, еви — бир музеј.

Даһинин гәләми, мизи, дәфтәри
Експонат олду о күндән бәри.
Бу чансыз әшјалар илкини данды,
Итди о әввәлки вәзифәләри,
Онлар тамам башга дәјәр газанды.

Даһинин көзләри гапанан заман
Даһинин јеринә онлар диндиләр.
Чыхыб адилијин дар отағындан
Гејри-адиликдә рүтбәләндиләр.

Әшјалар данышыр...
Күнләр инчитәк
Хәтирә сапына дүзүлүр инди.
Әшјалар үфүрүр...
Сөнән бир үрәк
Боз күлүн алтындан чөзүлүр инди.

Ачылыр бир өмрүн ешги, мәлалы,
Фәрәһи,
Севинчи
кәләчәк үчүн.
Бөјүк бир инсанын фикри, хәјалы
Чансыз әшјаларда јашајыр бу күн.

* * *

Әшјалар данышыр һеј ширин-ширин,
Бу күн дүнән илә үз-үзә дурмуш.
Даһинин әлиһә дәјән шејләрин
Өмрү өз өмрүндән узун олурмуш.

Август, 1984

* * *

Үч гијмэт көндәрдиләр:

Бири ә'ла, бири јахшы,
бири пис.
Ә'ла мәним, јахшы сәнин,
пис кимин?

Үч овгат көндәрдиләр:
Бири тојдур, бири бајрам,
бири јас.
Тој мәнимдир, бајрам сәнин,
јас кимин?

Үч совгат көндәрдиләр,
Көјдән үч алма дүшдү:
Бири мәним, бири сәнин,
Үчүнчүсү бәс кимин?

Кәл алманы јары бөләк,
Үчүнчүјә вермәјәк.

* * *

Бағрындан мин не'мәт, мин бар јетирди
Инсан өвладына бу ана торпаг.
Бәс бу нә мө'чүзә, бәс бу нә сиррди?
Сиррини вермәди инсана торпаг.

БЫЧАГ — ГЭЛЭМ

*Чәнуби Азәрбајжанда дәрч олунан
«Варлыг» мәчмуәсинин нашири—чәр-
рах-әдиб Чавад һејәтә.*

Инсана хидмәтдир мәрамын сәнин,
Сән өмрүн бојунча өмр узатмысан.
Чәрраһ бычағыјла мин-мин хәстәнин
Ағры-ачысыны кәсиб атмысан.
Хәстәјлә бәрабәр севиндин сән дә,
Чисмани бир дәрдә әлач едәндә...

Мә'нәви дәрдләрсә галды әлачсыз,
Бәс онун дәрманы нә имиш көрән?
Чәрраһ бычағыјла көрдүн ки, јалныз
Чисмани ағрыны кәсә биләрсән...

Бир халгын мә'нәви ағрыларына
Әлачы, гардашым, гәләмдә көрдүн.
Күндүзләр бычагла кәсмәк бир јана,
Кечәләр әлиנә гәләм көтүрдүн.

Јарыја бөлүнмүш ана вәтәнин
Бу күн сәндән умур дәрдинә мәлһәм.
Гардаш, гошалашды силаһын сәнин,
Күндүзләр — бычагдыр, кечәләр — гәләм.

Сән сөзә чевирдин изтираблары,
Јаздын, бир һәсрәтдән мин дәрд көјәрди.
Әлиндә биринин азар-безары,
Дилиндә бир халгын јүз иллик дәрди.
Кечә дә, күндүз дә һеј дөјүшүрсән,
Мә'нәви, чисмани ағрыларла сән.

1982

1981

Мән җахшы билирәм мәгсәдин нәдир,
Ујдурма тарихин мәрамы нәјмиш.
Нәсими, Фүзули, Хәтаи, Сабир
Демә Фирдовсинин җетимләријмиш.

Сәнин шанын ханы, шәрәфин ханы?
Әјилмә өзкәјә өз мәнзилиндә.
Нәнән бајатыны, анан лајланы
Нијә чағырмады бәс фарс дилиндә?

Алтај дағларыны бабан ашанда,
Аған бу чүр'әти һеч данмамышды.
Горгуд өз дилиндә нәгмә гошанда
Сә'динин гәзәли јаранмамышды.

Тарихләр јарадыб тарихдән гәдим
Бу халгын гылынчы,
Бу халгын сөзү.
Бәс нечә олду ки, еј дөнүк алим,
Биз олдуғ өзкәнин төр-төкүнтүсү?

Ҷыртдан нағылыны данышды нәнән,
Бу нағыл ганана ибрәтдир бу күн.
Дивә әјилмәди Ҷыртдан...

Амма сән
Гарға габағында сәрчәјә дөндүн.

Еј сөзүндән әмин, өзүндән разы,
Јаланы сөјләдин кимин адындан?
Ананын лајласы, атанын сазы,
Бабанын очағы чыхды јадындан?

Анан дуасында деди: «ја аллаһ,
Баламын һәмишә үзү ағ олсун.

Елә јашасын ки; ел она пәнаһ,
О да ел-обаја бир дајағ олсун».

Дајағ олмалыјкән өз елинә сән,
Елин күрәјиндә бир бычағ олдун.
Сән икид олмалы, әр олмалыјкән,
Өзкәнин әлиндә ојунчағ олдун.

Бу һалда сән кимсән, нәчисән, дүшүн,
Халгынын башында өзкә јумруғу!
Өмрүнү-күнүнү голтуғда сүрдүн,
Сәни иситдими өзкә голтуғу?
Су төкүб өзкәнин дәјирманына,
Өзүн инандынмы өз јаланына?

Чәкдијин бојалар позулду јенә,
Јағанда заманын кур јағышлары.
Тарих силлә кими чәкди үзүнә
Өзкәдән алдығын о алгышлары.

Өзкәнин шоруна сән гајмағ дејиб,
Демә өз сүдүнә булама, Јәһја,
Сән бу күн түпүрүб өз бошгабына,
Өзкә бошгабыны јалама, Јәһја!

Де һардан өјрәндин сән бу ојуну?
Ғамыш тапылмады өлчәм бојуну.
Сән өз бостанынын кәсиб сүјуну,
Өзкә бостаныны сулама, Јәһја.

Онсуз да өзкәјә сән јадсан, ојан,
Ҷаныны версән дә бојатсан, ојан.
Сән онун әлиндә аләтсән, ојан,
Өзүнү өзкәјә чалама, Јәһја!

Аған һөкм еләди... һагг билдин ону,
Јеринә јетирдин һәр бујруғуну.

Сөјүб өз дэдәни, сән гујругуну
Өзкәнин өнүндә булама, Јәһја!

Сән ки, инанансан аллаһа, динә,
Бәс бу нә лотулуг, бәс бу нә фитнә?
Сән өз чиркабына, үфунәтинә
Кәл бу бәјдә халгы булама, Јәһја!

Гатма јад мајасы сән өз нәһрәнә,
Сөјмә тәнди́ринә, сөјмә тәһнәнә.
Өзкә мәһләсиндән сән өз мәһләнә
Белә чани-дилдән улама, Јәһја!

1984

ТАПМАГ — ИТИРМӘК

Бир ениш вар
сонунда
Һәр ди́кин,
Һәр јохушун.
Јерә бир енмәк дә вар
Учушунда һәр гушун...
Бу јоллар долај-долај,
Фи́кирләр гошун-гошун.

Долашы́рыг дүнјаны
Әлдә дәмир бир әса,
Ајагда дәмир чарыг.
Биз тапдыгча ити́рир,
Ити́рдикчә тапырыг.

Һәвәсимиз, мејлимиз
Кәһ сујадыр, кәһ ода.

Тапдығымыз гәдәр дә
Ити́ририк дүнјада.

Сонда севинчә дөнүр
Чәкди́жимиз әзаблар.
Уду́здугум — өмүрдүр,
Газанды́гым — китаблар.

Нәһрәни чалхамадан
Сүд дә дөнүб јағ олмур.
Нәјисә ити́рмәдән
Нәјисә тапмаг олмур.

Һәр кәли́ри-чыхары
Чәки́р мизан-тәрәзи.
Һәр әјләнчә һәр сәфа
Бир чәфанын әвәзи!

Газанчын ики учу:
Һәм хејри, һәм бәласы —
Јоллардакы гәзалар
Сүр'әтин өз баһасы...
Нағыл дөндү керчәјә:
Бу мәгамда биз артыг
Сүр'әти јох,
әјләчи
Тапана миннәтдарыг.

Һара кедир бу сүр'әт —
Һара кедир бу кәрдиш?
Бизим јаратдығымыз
Бизә гәним кәсилмиш.

Изи́рабсыз бир фәрәһ,
Әзи́јјәтсиз бәһәр јох.

Һәжатын гиҗмәтини
Өлүмләрә борчлуҗуг.

Көнүл дуҗмаз севинчи,
Она зүлүм олмаса,
Һәјат бизи бездирәр
Әкәр өлүм олмаса.

Һәвәсимиз, меҗлимиз
Каһ сујадыр, каһ ода.
Тапдығымыз гәдәр дә
Итиририк дүнјада.

Иҗул, 1980

ЈАЛАН ДҮНЈА

Каһ башыма тумар чәкән,
Каһ илантәк чалан дүнја.
Каһ синәмә дағлар чәкән,
Каһ көнлүмү алан дүнја.

Каһ дағылан, каһ гурулан,
Бә'зән ачан, бә'зән солан,
Кәләнләри јола салан,
Өзү бағи галан дүнја.

Бир јанда ат, бир јанда от,
Солу күнәш, сағы булуд.
«Довшана гач, тазыја тут» —
Дејән көһнә филан дүнја.

Мин рәнки вар, мин дону вар,
Нечә-нечә ојуну вар,
Нә әввәли, нә сону вар,
Јалан дүнја, јалан дүнја!

Август, 1981

* * *

Гызыл ләчәкләри јумулу гөнчә,
Ким билир, ачачаг, ја солачагдыр.
Алманы көјә ат,
јерә дүшүнчә
Көјдә нечә дәфә фырланачагдыр.

Иҗул, 1979

БИР ӨМРҮН ТӘРЧҮМЕЈИ-ҲАЛЫ

Жерар Филип суја «батды» — өлмәди.
Нечә дәфә зәһәр дадды — өлмәди.
Ода кирди,
Сачларындан тонгал чатды — өлмәди.
Өзүнү бешмәртәбәли евин
Дамындан атды — өлмәди,
Јатағында раһат јатды — өлдү.

Мај, 1982

ЭСАРЭТ JA ӨЛҮМ?

Гырды бојнундакы ипи бир кечэ,
Мешәјә үз тутду кечи кизличә.
Ојнаја-ојнаја о, ашды дағдан,
Она ләззәт верди әл-гол ачмасы.
Бирдән гулағына кәлди узағдан
Түкләри үрпәрдән гурд улашмасы,
Билмәди нејләсин...

Дајанды...

дурду

Өлүмлә эсарәт арасында о.
Билмәди һансыны сечсин о, өнчә.
Бојнунун кәндири јада дүшүнчә
Әввәлки горхусу жүз гат чоһалды,
О, мешәјә тәрәф јенә јөн алды.

Шәки, август, 1984

* * *

Нәнәм деди, көјдән дүшдү үч алма,
Сајы үчдур, амма өзү үч олмаз.
«Гыврыл бала, јат» — дедиләр јетимә,
Јетим гузу бөјүсә дә гоч олмаз.

Һәр чанлынын чан ичиндә чаны вар,
Һәр топлунун өз мигдары, саны вар.
Јаранмышын әввәли вар, сонү вар,
Шәкли дөнәр, рәнки итәр, пуч олмаз.

Әкәр сәнин өз гисмәтин сиркәсә,
Шүкүр елә, миннәт гојма бир кәсә,
Күнәш сәнин үрәјиндән дүшмәсә —
Күнәш доғар, амма сәһәр ачылмаз.

Ијул, 1982

ҺӘМИШӘ ӨЗҮДҮР...

Достум З. Мәммадова

Бизим достумузун доста, таныша
Гајғыдан, һөрмәтдән аманы јохдур.
Данм һәјәчанлы, теләтүмлүдүр,
Чошмамыш, дашмамыш бир аны јохдур.

Һөрмәт саһибидир ел күн ичиндә,
Мин јерә баш чәкәр бир күн ичиндә.
Дәјирман дашы тәқ заман ичиндә
Заманы үјүдәр, мәканы јохдур.

Тәрсинә һәрләдәр бә'зән кәрдиши,
О, енәр јохушу, галхар ениши.
Һамынын һајына чатар бу киши,
Амма өз һајына чатаны јохдур.

Бир көзәл чәмәнин, чичәкли јалын
Ғачар көрүшүнә о, ајағјалын,
Һәмишә өзүдүр, бизим Зејналын
Зејнал олмадығы заманы јохдур.

* * *

Бир бөжүк амала вурулан заман
Өзүнү
Женидән жарадыр инсан.
О бөжүк амалын чагрыш сәсиндә
Гажылар әријир,
Мәгсәд доғрулур.
Өзүнү јаратма мәртәбәсиндә
Инсан камилләшир, шәхсијјәт олур.

1982

ҺҮСЕЈН ЧАВИДӘ

Сөзүнүн чөвһәри јатыр дәриндә
Јашар көнлүмүздә арзу, нијјәтин.
Бир халгын баласы, чијинләриндә
Дашыдын дәрдини бәшәријјәтин.

Үччә сөз дилинин әзбәри олду:
Һәгигәт, мәһәббәт, бир дә әдаләт.
Заман доландыгча сулар дурулду,
Һәр шеј өз јерини тапды нәһәјәт.

Амансыз бүтләри амансыз заман
Кечирди әләкдән бирбәбир бу күн.
Вәтәнин сызлајан јараларындан
Гејрәт чичәкләри көјәрир бу күн.

Сәнәтин бәнзәјир хәзансыз баға,
Орда бүлбүл өтдү, чичәкләр динди.
Сағ икән күвәндин ана торпаға,
Өлдүн, ана торпаг сәнә күвәнди.

Ше'рин синә кәрди бурулғанлара
Өлүб мазарында јүз јаша долдун.
Вүчудун торпаға дөнәндән сонра
Ана торпағына гажыдан олдун.

Јанар синәсијлә буз гыранларын
Һагг сәси, дағ сәси тутуб дүнјаны,
Сәни торпағына гажтаранларын
Өмрү узун олсун торпағын саны.

Сән бир гүввәтә бах, гүввәт ичиндә
Јүз өмүр чаланды өмрүнә, Чавид.
Кәләчәк нәсилләр һејрәт ичиндә
Миңнәтдар олачаг бу күнә, Чавид.

1983

* * *

Киминин анадан алдығы ады
Торпағын чијининә ағыр јүк олду.
Киминин адыса тарих ичиндә
Тарихин өзүндән чох бөжүк олду.

Киминин адыны хәчаләт илә
Көксүндә ләкә тәк дашыды тарих.
Кимсә өз адыјла тарихи белә
Дашыды чијининдә.
Онун адыјла
Јашады тарих.

1984

* * *

Жаманча горхуруг сәһв еләмәкдән,
Гапаныб галырыг вәрдишимиздә.
Дүзкүн ишимиздә кизләнир бә'зән,
Анчаг ачылырыг сәһв ишимиздә.

Август, 1981

ШАМ

*Федератив Алманијанын Һејделберг
шәһәринин сакини профессор А. Али-
тан вида кечәси бизә шам бағыш-
лады*

Бизә шам бағышлады.
Деди:—Одлар јурдудур Сизин өлкәнин ады,
Шам да одун рәмзидир,
Бу од кими гәлбиниз
Күлсүн, даим шад олсун.
Истәдим, од оғлунун төһфәси дә од олсун.
Сән өлкәндән үзүндә күлүш кәтирдин мәнә
Дедим, сән дә нур апар өлкәмдән өз өлкәнә.
Өлкәләр арасында көнүл телләримиздән
Гој көрпүләр гурулсун.
Бизим бир-биримизә
Ән бөјүк һәдијјәмиз күлүш олсун, нур олсун.

Мән инди вәтәндәјәм,
јени илин ахшамы
Јандырдым о инсанын инсани дујғуларла
Бәхш етдији о шамы.

Шам јанды,
ишығыјла евә јарашыг олду.

Шам јанды,
ишыг олду,
Нур сачды гәлбимизә,
Фәрәһ бәхш етди бизә.
Бу шамын ишығында нә гәрәз вар, нә кин вар
Бу шамын ишығында әријиб јоха чыхды
Үрәкләр арасында о дикәлән һудудлар.

Көнүлләрдән силинди гара-гара көлкәләр,
Әл верди бир-биринә узаг-узаг өлкәләр.
Дедим јанаг

шам кими,
Одуmuz ишыг олсун, тәкчә барыт олмасын.
Бу одун түстүсүндән үфүгләр гаралмасын,
Үрәјимиз шам кими ишыг наминә јансын.
Гој бу шамдан утансын
Ишығын гаршысында сәдд кими дајананлар —
Ишыг үчүн јанмајыб көлкә үчүн јананлар.

*Федератив Алманија,
Манһайм—Бакы,
Декабр, 1982*

ТӘҢГИР

Кәфкир,
сатыл,
афтафа;
газан,
күјүм,
тас,
сини...

Пиштахтанын үстүндө көзлөйр мүштөрүни.
Үстүндөки буталар көз охшајан, гэлб ачан
Сатыла бах, сатыла,
газана бах, газана.

Нечә әһсэн демәјәк
О инчә нахышлары газан үстдә јазана.
Бу Гәрб мәмләкәтиндә ахы кимә кәрәкдир
Сатыл,
күјүм,

ја кәфкир?
Бу шејләрин дәјәри кәрәклијиндә дејил,
Инчә сәнәтиндәдир.
Нахышларда данышыр халгын зөвгү, һикмәти.
Нахышларын дилијлә Шәрги Гәрбә таныдыр
Бу гәдим түрк сәнәти...

Сатычыдан сорушдум түрк дилиндә:
— Түркмүсән?

Анламады о мәни, анламады дејәсән.
Дилманч, мәним сорғуму она баша салынча,
Сыјрылыб чыхды гындан киши дөнүб гылынча,
Сөјүш сөјүш далынча

дөшәди чәмдәјимә.
О, түрклүјү өзүнә тәһгир билирмиш демә.
Дүшүндүм:

Бу дүнјанын гат-гарышыг ишләри:
Дикләри, енишләри
күлмәлидир,

күлмәли
Дүнја бина оландан...
Көзәл түрк сәнәтиндән газанч көтүрән оғлан
Бәс түрклүјү өзүнә нијә тәһгир билмәли?..

Декабр, 1982, Дортмунд

ӨЗҮНҮ ҲАМЫЈА БОРЧЛУ САЈАНЛАР

Достум Надирик хатирәсинә

Дүнән тој еләдик,
Јасдајыг бу күн.
Һәјат, һәјат боју тәлатүмдәдир.
Билинмир нә имиш газанчы өмрүн?
Вердијин бәллидир, алдыгын нәдир?

Бә'зән горхударду хөшбәхтлик бизи,
Бир һисс кәмирирди үрәјимизи:
Севинч архасында бир кәдәр дә вар.
Бу, бөјүк һикмәтдир,
Ади сөз дејил.
Хошбәхт кәзинтиләр, хош зарафатлар
Дејирдик, бәлкә дә һаггымыз дејил.

Фәлакәт һәмишә фүрсәт ахтарыр,
Онун пусгусундан хәбәрсизик биз.
Һеч демә, өзүндән јүз дәфә ағыр
Борча дөнәчәкмиш ади һаггымыз.

Еј тале, де нијә гисмәтимизә
Өзүн јаздыгыны чох көрдүн бизә
Гәтрә севинч вериб әвәзиндә сән,
Дәрја кәдәр алдын...

Әдаләт буму?
Бир инсан һәјаты, «әдаләтиндән»
Бир гәтрә севинчә әвәз олдуму?

Севинч јухусунун хумарлығындан
Кәдәр ајылдармыш демә инсаны.
Демә, варын јоха чеврилмәсијүн
Бир нәфәс бәс имиш...

О нәфәс һаны?

А гардаш, һамынын дәрдинң чәкмәк
 Сәнин һәјат гајән, мәгсәдин олду.
 Елә бунунчүн дә өмрү өмүр тәк
 Јашамаг, сәнинчүн чох чәтин олду.

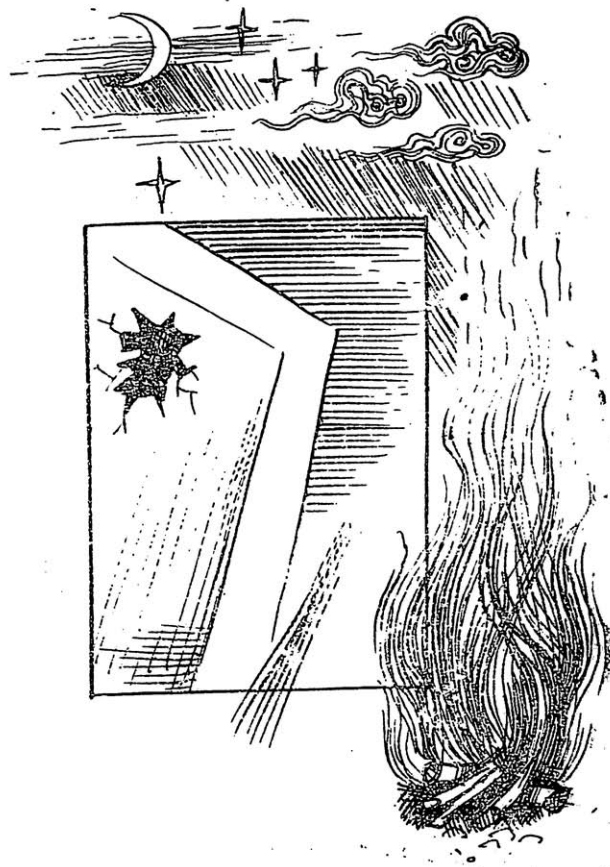
Әридин шам кими, сөндүн шам кими.
 Нечә үзүлмәсин о гәлб бир анда?
 Сызлады һәмишә бир нәслин гәми
 Сәнин үрәјинин ағрыларында.

Бу һәјат јүкүнү дашымаг чәтин!
 Дәрд имиш һәјатын ән дүзкүн ады.
 Һамынын дәрдинә чатан үрәјин
 Өзүнү дәрмана чатдыраммады.

Һара бахырыгса, һара, бүсбүтүн
 Чыхыр гаршымыза гајғынын изи.
 Бизә бәсләдијин мәһәббәт бу күн
 Әзаба чеврилиб ағрыдыр бизи.

Өзүнү һамыја борчлу сајанлар
 Өзкәни јашадыр өз өмүрүндә.
 Дүнјада өзүјчүн јашамајанлар
 Јашаја билмәзмиш дүнја үчүн дә.

1981

АВТОПОРТРЕТ

ӨЗҮМЛӘ СӨҖБӘТ

Һәрдән сорушурам өзүм-өзүмдән:
— Нијә бу дүнјадан килејлијәм мән?
Истәјим, тәләбим артыр күнбәкүн
Бу гәдәр нанкорлуг нәјә кәрәкдир?
Агиллик, дүнјаја кәлдији үчүн
Бирчә нәфәсә дә шүкр еләмәкдир.

Мән һеч кәлмәсәјдим дүнјаја, мәкәр
Дүнјадан бир чөпмү әскиләчәкди?
Анамын бәтниндә әлсәјдим әкәр
Дүнја јохлуғуму нә биләчәкди?

Нә вериб алмышдым бу өмрү кәрән?
Мән чаны јаратдым, ја бу чан мәни?
Мүфтә алдығымы гәјтарам кәрәк,
Бәс нәдир кәрәсән ағрыдан мәни?

Башгасы олсајды мәним јеримдә,
Бәлкә дә демәзди: — Бу килеј нәдир?
Мәним бу дүнјадан килејләрим дә
Алдығым чан кими анчаг мүфтәдир.

Нәдир бу шикајәт? Нәдир бу данлаг?
Бәлкә бу дүнјанын борчу вар мәнә?
...Күнүн доғушуна бир дәфә бахмаг
Дәјәр бу дүнјанын һәр мөһнәтинә!

Ијул, 1981, Шәккә

ЛӘЗЗӘТИ—АҒРЫСЫ

Күлүн ләчәјиндә од вараг-вараг,
Билмирик һардандыр бу рәнк, бу әтир.
Күл дә изтирабдан доғулур, анчаг
Рәнки дә, әтри дә јанмагдан кәлир.

Јаныр өнүмүздә очаг курһакур,
Биз дә гызынырыг алышан ода.
Билмирик, ағачын чан ағрысыдыр
Алышан көсөјүн аловлары да.

Отуруб евиндә јалныз һәзз үчүн
Ше'рими охујан охучум,
Дүшүн!

Сәнин үрәјинә истилик верән
Бу дујғу, бу алов һардандыр кәрән?
Дүшүн, сән дүшүн!
Әтрими ијләдин, рәнкими кәрдүн.
«Көзәлдир» — дедин!
Анчаг билмәдин,
О рәнк, о әтир
Бөјүк бир јанғыдан бирчә гәтрәдир..

Оху дэрин-дэрин, дуј дэрин-дэрин,
Еј мәним көнлүмү тәфтиш едәним.
Дујсан, биләрсән ки, бу ше'рләрин
Ләззәти сәниндир, ағрысы мәним.

Ијул, 1982

АНАМА КИЛЕЈ

Һардасан, ај анам?

Јенә бу ахшам

Гајғына, севкинә гурахсамышам.

Бир ушаг олајдым тәзәдән, јенә

Мәни бәләјәјдин мәнәббәтинә.

Чох да ки, шөһрәтдән башда тачым вар,

Бир исти нәфәсә еһтијачым вар.

Азырам јолуму думанда, чәндә,

Гәлбим долашдырыр көзүм көрәни.

Инди дә јухуда шејтан көрәндә

Сәни чағырырам, ај анам, сәни...

Әлинин истиси дурур башымда,

Мән сәнә мөһтачам лап бу јашымда.

Кәл мәни јетишдир арзуја, кама,

Һәр дәррдән, бәладан сән көзлә мәни.

Гајыдым тәзәдән ушаглығыма,

Јенә охша мәни, әзизлә мәни.

Доғмаларым белә јанан бағрымы

Тәсәлли доңуна кејиндирмәди.

Көзлә көрүнмәјән кизли ағрымы

Һәлә сәндән өзкә кимсә көрмәди.

Кәл, мәнә танытдыр досту, дүшмәни,

Һардасан, һардасан, кәл овут мәни.

Сән ки, јохлуғунда һәмишә варсан,
Бирчә сығалынла унутдурарсан

Балана дүнјанын һәр бәласыны,
Сәнә миннәтдарам торпағын саны!

Еј мәним көнлүмүн сөзү, сөһбәти,
Дилимин әзбәри сәнсән һәр заман.
Мән сәндән көрдүјүм о мәнәббәти.
Инди дә умурам балаларымдан:

Күнаһкар билмирәм бурда һеч кими,

Бу дүнја беләчә гурулуб, ана,

Мәним балаларым мәним севкими

Мәнә јох,

Гајтарыр балаларына.

Нојабр, 1986

ОХШАРЛЫГ

Бир заманлар

Өзүм кими бир дағ идим:

Өз мә'дәним варды мәним,

Өз чичәјим,

Өз чәмәним варды мәним.

Шәләләјдим,

Өз јатағым

Әл-голума дарды мәним.

Улдуз идим,

Өз ишығым варды мәним.

Тәк өзүмә бәнзәјирдим,

Өз баһарым,
Өз нүбарым.

Неч кимсәјә

Јохду мәним бир охшарым!

Бәс арадан нә кечди ки,

Өз-өзүмү данан олдум?

Дамчы-дамчы даман олдум.

Бирчә сөзлү керчәк идим,

Нечә сөзлү күман олдум.

Бир гәрарда дамчы-дамчы

Һеј дамырам.

Она-буна охшасам да

Тәк өзүмә охшамырам.

Инди мән дә мән дејиләм, ојам—бујам.

Өз өмрүмүн оғрусујам.

Башгасыјчүн өз өмрүмдән вахт гапырам.

Һамы илә көрүшмәјә вахт тапырам.

Өз-өзүмлә көрүшмәјә,

Ичимдәки ағрылары

Ағыл илә үрәјимин арасында бөлүшмәјә

Вахт тапмырам,

Күнүм кечир орда, бурда,

Әримешәм гајғыларда.

Бу охшарлыг, бу ејнијјәт чәмәниндә

Мән өзүмү итирмишәм,

Қарыхмышам.

Инди дөнүб өзүм үчүн дарыхмышам,

дарыхмышам.

Ијул, 1979

* * *

Өз көнүл дүнјама сәјаһәтимдә
Сусур, нә данышыр, нә динирәм мән.
Дәрдимдә тапырам һәгигәтләри,
Кәдәрим артдыгча севинирәм мән.

Дәрдимә тәшнәјәм, нәш'әдән тохам.
Истәрәм дүнјаја ичимдән бахам.
Фәрәһин ичиндә чохам, лап чохам,
Дәрдимдә ваһидәм, бирәм, бирәм мәһ

Өмрү баша вурдуг күнаһ ичиндә,
Јох олдуг, аһ олдуг мин аһ ичиндә.
Үрәкдән кәлмәјән гаһ-гаһ ичиндә
Өзүмдән усаныб дејинирәм мән.

Доғду һәр нијәдән тәзә бир нијә,
Үмидин көзүлә бахдым һәр шејә.
Арзумла һәмишә бир олум дејә
Арзуму көнлүмә кејинирәм мән.

Август, 1982

* * *

Сәһвләр үстүндә бој атмышам мән,
Өзүмү тәзәдән јаратмышам мән.
Итирдим зирвәдә бә'зән изими,
Гәсдән думан олдум, гәсдән чән олдум.
Сәһвимин әлијлә өзүм-өзүмү
Өлдүрә-өлдүрә дирилдән олдум.

45

Эн бөжүк гүдрәтим, зәифлијими
Ријасыз, бојасыз дәрк етмәјимдир —
Өзүмлә баш-баша дуруб дост кими
Өзүмә, сәһвимә әрк етмәјимдир.

1983

ОҒУЛ ТОЈУ

1

Бу күн,
Мәним балам,
Тојундур сәнин.
Бир бој да учалды арзумун боју.
Тој тојун ардыдыр;
ата-ананын
Тојундан төрәјир баланын тоју.

Арзудан дон бичдик өтән илләрә,
Ачылы-ширинли күнләр көрмүшүк.
Сәнин севинчиндән бу күн жүз кәрә
Атанын, ананын севинчи бөжүк...

Сәнин тој севинчин өзүн үчүнсә,
Бизим севинчимиз сәнин үчүндүр.
Сәнин өз тојундур...
амма мәнимсә
Өмүрлүк арзумун тоју бу күндүр.

Мәним нәјим варса галды дүнәндә,
Сәнин көрәчәјин һәлә өндәдир.
Сәнин сәадәтин — кәләчәјиндә,
Мәним сәадәтим — бах бу күндәдир.

Арзуну, истәји дәјишир заман,
Рәнкини, әтрини дәјишир бир-бир.
Бу сәнин тојундур...
Амма бу тојдан
Мәним дә тојумун авазы кәлир.

— Дајан кешијиндә сојадымызын.
Бир вахт буну мәнә өз атам деди.
Бу күн улу-улу әчдадымызын
Бәлкә мазарында торпаг титрәди.

Тојун әјан олду онлара һагдан.
Дујгуну өзүндән өндә көр, оғлум.
Хејир-дуа верир сәнә бајагдан
Маһнылар — әчдадын руһудур, оғлум.

Бу бир силсиләдир... Нә әввәл, нә сон...
Ај оғул, һәләлик сонунчу сәнсэн,
Алтајдан баш алан бу узун јолун
Бир учу әчдаддыр, бир учу сәнсэн.

Улу бабаларын руһу шад олсун,
Сөнмәсин бинәдән јанан һәр очаг.
Бабам очағындан ајрылыр бу күн
Тәзә бир јүрд-јува,
Тәзә бир очаг.

Кэлишин мүбарэк, хош кэлдин, кэлин,
 Журдумда журдчу ол,
 Сэн ағбирчэк ол.
 Бизи севиндирсин ешгин, эмэлин,
 Вәфада, дөзүмдә Банучичек ол.

Очағым сәниндир бу күндән белә,
 Бурда өмрүн боју јашајачагсан.
 Бабамын адыны, баламла биркә
 Өз сојадын кими дашыјачагсан.

Сән дә будағысан улу бир көкүн,
 Башга бир будагла бирләшдин бу күн.
 Бир истилик кәтир, һәрарәт кәтир
 Чыхдығын очагдан — көкүндән, гызым.
 Мән өз очағымы әманәт кими
 Сәнә тапшырырам бу күндән, гызым.

Бу исти очағы бабам галады,
 Бу исти очаға нәнәм анд ичди.
 Адына гошулду оғлумун ады,
 Үнванын дәјишди, адын дәјишди.

Хејир-дуа верәк биз бу бирлијә,
 Бирләшән очаглар һәмишә јансын.
 Бу ики будагдан шүјләниб көјә,
 Кәләчәк күнләрә зоғлар узансын.

Узансын силсиләм бир зәнчир тәки.
 Балама бир бала јар олур бу күн.
 Нечә севинмәјим?

Мәндән сонракы
 Нәслимин тәмәли гурулуз бу күн.
 Достлар, севинчимә ортаг олун сиз,
 Даим пәһрәләнсин, артсын нәслимиз.

1981

* * *

Керчәји өјрәдир бизә јаланлар
 Нагга говушмуруз биз јанылмадан.
 Тәнәјә нечә дә бәнзәримиз вар,
 Барлана билмирик буданылмадан.
 Будана-будана будагланмышам.
 Тәсдиг олунмадым инкар олмадан.

Maj, 1982

* * *

Мән тәк оlanda да тәк дејиләм ки,
 Мәни јердән алыр ширин хәјаллар.
 Севирәм тәклији..

Анчаг биләм ки,
 Гапынын далында кимсә, кимсә вар.

1983

Кәлишин мүбарәк, хош кәлдин, кәлин,
 Журдумда јурдчу ол,
 Сән ағбирчәк ол.
 Бизи севиндирсин ешгин, әмәлин,
 Вәфада, дөзүмдә Банучичәк ол.

Очағым сәниндир бу күндән белә,
 Бурда өмрүн боју јашајачагсан.
 Бабамын адыны, баламла биркә
 Өз сојадын кими дашыјачагсан.

Сән дә будағысан улу бир көкүн,
 Башга бир будагла бирләшдин бу күн.
 Бир истилик кәтир, һәрарәт кәтир
 Чыхдығын очагдан — көкүндән, гызым.
 Мән өз очағымы әманәт кими
 Сәнә тапшырырам бу күндән, гызым.

Бу исти очағы бабам галады,
 Бу исти очаға нәнәм анд ичди.
 Адына гошулду оғлумун ады,
 Унванын дәјишди, адын дәјишди.

Хејир-дуа верәк биз бу бирлијә,
 Бирләшән очаглар һәмишә јансын.
 Бу ики будагдан шүјләниб көјә,
 Кәләчәк күнләрә зоғлар узансын.

Узансын силсиләм бир зәнчир тәки.
 Балама бир бала јар олур бу күн.
 Нечә севинмәјим?

Мәндән сонракы
 Нәслимин тәмәли гурулур бу күн.
 Достлар, севинчимә ортаг олун сиз,
 Даим пәһрәләнсин, артсын нәслимиз.

1981

* * *

Керчәји өјрәдир бизә јаланлар
 һагга говушмуруг биз јанылмадан.
 Тәнәјә нечә дә бәнзәримиз вар,
 Барлана билмирик буданылмадан.
 Будана-будана будагланмышам.
 Тәсдиг олунмадым инкар олмадан.

Maj, 1982

* * *

Мән тәк оlanda да тәк дејиләм ки,
 Мәни јердән алыр ширин хәјаллар.
 Севирәм тәклији...
 Анчаг биләм ки,
 Гапынын далында кимсә, кимсә вар.

1983

* * *

Ше'рим — гәзәбим, нифрәтим, ешгим,
Ше'рим мәним өз һејрәтим, ешгим,
Хамлыглары тәдбир илә шумлар.
Сәпдим ки, бејинләрдә чүчәрсин
Көнлүмдә јетишмиш бу тохумлар...
Сәпдим,
Демә гисмәт бу гәдәрмиш.
Һаггым, демә борчумла јетәрмиш...

Сентјабр, 1983

* * *

Мән һардајам?
Мән јохдајам; ја вардајам?
Мән бәлкә дә өз-өзүмә тој тутдуғум,
Өз-өзүмү унутдуғум
анлардајам?
Мән һардајам?
Истәјимин көз дағында,
Охучумун додағында,
Бир мисранын сорағында?
Мән һардајам?
Өз нәфсимлә өз әглимин
Әлбәјаха савашында?
Ја бәлкә дә бир кунәһсыз мәнәббәтин
Көз јашында?
Үрәјимин ағрысында,
Һиссләримин һарајында, чағрышында?
Мән һардајам?
Ше'римдәми, сөзүмдәми?

Һеч билмирәм,
Мән өзүм дә өзүмдәми?
Мән һардајам?
Өз-өзүмү унутдуғум анлардајам,
Бир дә... бир дә...
Һарда јерим көрүнүрсә...
Мән ордајам.

1981

* * *

Еј нәғмә, күчүнә миннәтдарам мән.
Мәни бу анларда алыб өзүмдән,
Өзүмә гајтардын...
Өзүмә далдым
Итириб чәкими јердән учалдым.

Сусма, ишығыны чилә гәлбимә,
Билмирдим, дүнјамыз чәннәтмиш демә.
Оху, ганадландыр диләкләримің,
Оху, ашылмајан дағлардан ашаг.

Мән јахшы билирәм, сән сусан кими,
Дүнја көзләримдә учузлашаг.
Сојуг рәфтарыјла, даш сифәтијлә —
Әввәлки амансыз тәбиәтијлә.

Јердә ишим јохдур, бу анларда мән
Көјүн үст гатында учурам анчаг.
Сусма, чәтин олуру бу учалыгдан
Әл үзүб јенидән јерә гајытмаг.

Ијул, 1983, Мәрдакан

* * *

Гочалығын бир элачы вар анчаг
Кэнчлијиндэ гаты дүшмән билдији
Һәр шеј илә барышмаг!
Гэлбиндэки килеј илә барышмаг!
Гојма дишлэ,
лэнк јеришлэ
барышмаг.

Лап чэликлә
хэстэликлә

барышмаг.
Зэйф көрән көзүјлә дә
барышмаг,

Лап өлүмүн өзүјлә дә
барышмаг!

Барышмасын нејләсин?

Бу «гүсурлар»

Гисмэтидир һәр кэсин!

Барышмајан вар анчаг:

Барышды,
ја барышмады,

Һөкмү верән замандыр.

Барышмајан күлүнч олур,

Күлүнч олма амандыр.

Феврал, 1984, Мәрдәкан

ҺЕЧ ДЕМӘ...

Шаир достум. Ш. Әкбәрзадағә.

Кәнч икән дүнјанын чөлүнү көрдүм,
Ичини көрмәјим мәнә фәрз имиш.
Нәфсим итиләшир мән јашадыгча,
Демә даддыгларым бир чәрәз имиш.

Дүшүндүм, арзудан бој алырыг биз,
Онлара чатмагла учалырыг биз.
Инди көрүрәм ки, арзулар јалныз
Јашаја билмәкчүн бир һәвәс имиш.

Әлһәзәр ејләдим һәр јанлышымдан,
Умдум учалығы дүзкүн ишимдән.
Көјнәдим һәр дәфә јыхыланда мән,
Демә һәр јанлышым мәнә дәрс имиш.

Ики өмрүм ола дедим, мүттәсил,
Бир өмүр нәдир ки, олсун лап јүз ил.
Һеч демә ганмаза јүзү бәс дејил,
Ганана бир өмүр, валлаһ, бәс имиш.

Чүрүк билдикләрим саға дөнүбдүр,
Гара билдикләрим аға дөнүбдүр,
Солда көрдүкләрим саға дөнүбдүр,
Дүнјанын һәр иши башдан тәрс имиш.

Јол кетдим, дүнјаны сејр еләдим мән,
Хәбәрим олмады јолун өзүндән.
Өлү дүнәнимиз дири бу күндән
Даһа чанлы имиш, мүгәддәс имиш.

Әсл дост вар исә, нә гоһум-гардаш.
Она арха чевир, гаја чап, дағ аш!
Өвлад да инсана дост олајды каш,
Амма нејләјәсэн о, әвәз имиш.

Елә ки, јолларда битди енишләр,
Һәр кәс бармағыны хәлвәти дишләр,
Архадан атылан дашды «имишләр»,
Дәјәр топуғуна, о да фәјдасыз
гуру сәс имиш.

Јанвар, 1984

* * *

Аллаһ, аллаһ, мән кимәм?
Атам кимдир,
Бабам ким?
Нәдир мәним ахырым,
Нәдир мәним әввәлим?
Халиғ — бу торпагдыса,
Илки нәдир торпағын?
Һара кедир бу ахын?
Бу јохлугдан варлыға,
Бу варлыгдан јохлуға
Кедән сонсуз ахын нә?
Узағ нәдир,
Јахын нә?
Сөкән нәдир, тикән нә?
Заман нәдир, мөкан нә?
Јашадығым бу дүнја
Каинатын һарасы?

Нәдир јаранмышларын
Әбәди мачәрасы?
Ағыл бу дәринлијә
Вара билмир бәс нијә?
Мәни әлчатмазлыға,
Мәни үнјетмәзлијә
Чағыран
Ичимдәки сәс нәдир?
Јашајыб јаратмаға
Бу сонсуз һәвәс нәдир?
Нәдир? Нәдир?
Нәһајәт,
Нәјин өзү бәс нәдир?

Мәрдәкан, феврал, 1983

* * *

Гол-будаглы бир ағачам,
Синәсиндә бој атдығым
Торпағ мәним вәтәнимдир.
Мејвәләри — кәләчәјим,
Будаглары — бу чағларым,
Көкләрисә — дүнәнимдир.
Көкүм үстә бој атмышам.
Бу күнүмү, сабаһымы јаратмышам.
Бу күн — мәним өз көзүмлә
Сејр етдијим мәнзәрәдир.
Дүнән — мәним сабаһыма
Ачылан бир пәнчәрәдир.
Өз көкүмә күвәнмәклә

Өз журдумун, торпагымын өвладыјам.
Будаг-будаг голларымла
Атамдан чох,
 Өз чагымын өвладыјам.

1982

ЧАЛАР

Көнчлијимдә билмәмэзлик бэласындан
Валлаһ елә билирдим, бу дүнјаны билирәм мән.
Онда һөкм верәрдим ки,
 Бу јахшыдыр, бу јамандыр,
 Бу доғрудур, бу јаландыр.
Чаванлығын һөкмү.гәти.
Бу гәтилик чәкичијлә
 чох данмышам һәгигәти.
Зидд гүтбләр арасында
 Вурнухмајыб,
 каһ газаныб, каһ јанмышам.
Бу күнсә мән
 Јахшыјла пис,
 һагла һаһаг,
 гарајла ағ
 арасында дајанмышам.
Дајандығым бу нөгтәнин ады чалар:
Бу нөгтәдә јахшы да вар, јаман да вар,
Доғру да вар, нөгсан да вар.
Инди чалар чаласында
Мән еһтијат мәктәбини битирмишәм.

Зидд гүтбләр арасында сәрһәд чәкән
 һүдудлары итирмишәм.
Һеч билмирәм бу һалыма
 Мән ағлајым јохса күлүм?
Иткин салыб инамымы тәкамүлүм!

Ијул, 1984, Шәки

ИКИЛИК

Көзүнлә көрдүјүн мән, ајры мәнدير,
Әсл «мән» көзүнә көрүнмәјәндир.
Өзүм дә безмишәм өз сәс-күјүмдән.
Дүзүнү ахтарсан, көрүндүјүмдән
Учајам,
Бир фикрин дәнмәз гулујам.
Мәним каһ сағымда, каһ да солумда
Бир көзә көрүнмәз мән вар — мән ојам.

Һәр саат, һәр јердә битән дејиләм.
Бирини данласам, о, мән дејиләм,
Ону бағышлајан, анлајан мәнәм.
Кечиб күнаһындан бир күнаһкарын,
Өзүнү һәр ишдә күнаһкар билиб
Данмајан — мәнәм!

Әкәр бојланмырса сөзүм, өзүмдән
Башга мән әләшиб мәним јеримдә.
Бир надан сөзүнә сусурамса мән,
Демәк кизләнмишәм мән өз сәбримдә.

Сэнэтдэ күчлүжэ мейдан охујан,
Һәјатда дөзүмә баш әјән мәнәм.
Өлән мән дејиләм, өлдүјүм заман
Өлүмүндән сонра јашајан мәнәм.

Ијул, 1984

ОХУЧУ МӘКТУБУ

Мәктублар алырам охучулардан.
Мәктублар нур долу, тәшәккүр долу.
Бир бәләдчи олуб мәнә чох заман,
Көстәрир һагг јолу, доғру-дүз јолу.

Охучу мәктубу! Шириндән ширин
Көнлүмә дајагдыр онун һәр бири.
Деди бу мәктублар
Тәнгидчиләрин
Дејә билмәдији чох мәтләблери.

Охучу мәктубу! Мөһтачам мән дә
Сәнин көнүл ачан сөзүнә һәр күн.
Бә'зән өз-өзүмдән шүбһәләнәндә,
Инамсыз гәлбимдә инама дөндүн.

Охучу мәктубу!
Дүшүнәнләрин
Көнүл һычгырығы, үрәк нидасы!
Јаздығым нәғмәнин, јаздығым ше'рин
Бир мүддәт сонракы әкс-сәдасы!

Сәндән еј охучум, чох билмирәм мән.
Мәгсәдим дејилдир дәрс вермәк сәнә.
Мәгсәдим—гәлбимдә алышан оддан
Атәш чиләмәкдир сәнин гәлбинә.

Һәгигәт наминә јашајанларын
Гәлбиндә алышар, дејүнәр бу од.
Јоху вар;
әјрини дүз сајанларын
Көнлүндә көз тутмаз, тез сәнәр бу од.

Бу од әманәтдир Нәсимиләрдән,
Шаирләр горујуб јашатмыш ону.
Бу одун нурујла һәр халг, һәр вәтән
Ачмыш һәгигәтин, һаггын јолуну.
Бу одун истиси јашатмыш бизи,
Зүлмәтдән кечирмиш мәнлијимизи.

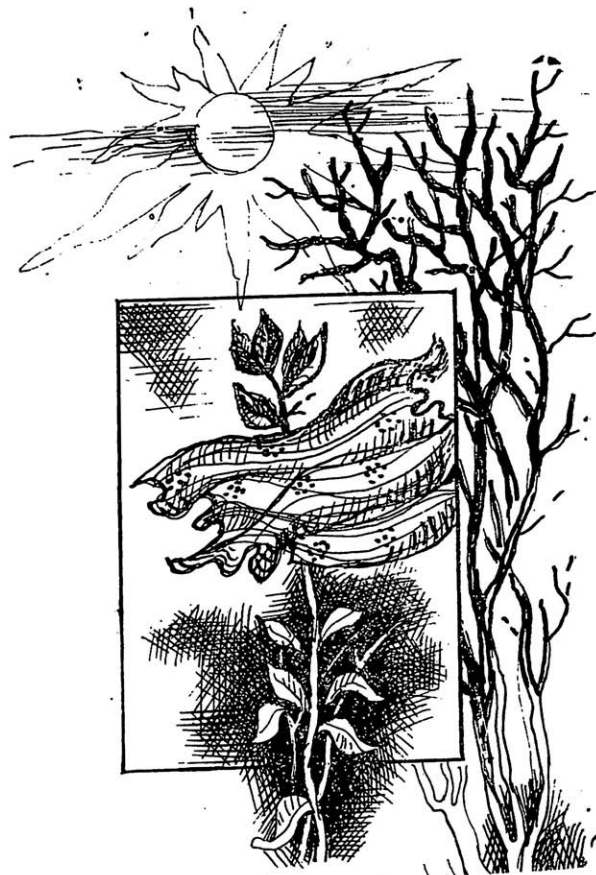
Күнәш алышмаса күн доғмаз јегин.
Һәгигәт көрүнмәз!
Һәгигәт будур!
Бир халгын сағлығы — шаирләринин
Алышыб јандығы ода борчлудур.

Шаир — од гајнағы, шер—күлләдир.
Барытсыз ше'рә ше'р дејилмәз.
Шаири олмајан бир халг күтләдир,
Амалсыз бир күтлә халг ола билмәз.

Охучу мәктубу! Дүшүнәнләрин
Көнүл һычгырығы, үрәк нидасы.
Јаздығым нәғмәнин, гошдуғум ше'рин,
Бир мүддәт сонракы әкс-сәдасы!

Мән тәк, сиз чохсунуз...
 һәр биринизә
Җаваб җазаммырам...
 Анчаг мән сизә
Борчлу да галмырам,
 Үрәк сөзләрим
Кағызлар үстүндә шырым-шырымдыр.
Үнваны сиз олан мәним һәр ше'рим
Сизә көндәрдијим мәктубларымдыр.

Ијул, 1981

МӘНӘ ИЗТИРАБ ВЕР

МЭНЭ ИЗТИРАБ ВЕР

Жөнүмү көстөрдин, сән компас тәки,
Чүнки талејимдә, гәдәримдәсэн.
Изтираб дағынын архасындакы
Севинчим дә сәнсэн, кәдәрим дә сән.

Гәмдә бүлөвләниб овхарланым мән,
Кәсәри коршалыб дујгуларымын.
Мәнә изтираб вер,

Мән бу зирвәдән
Баханда керчәји көрмүшәм ајдын.

Бириллик ағрыдыр биркүнлүк ситәм,
Күлләнән одуму чезәләр мәним,
Мәнә изтираб вер,

Бу һәсрәт, бу гәм
Һәр дәфә севкими тәзәләр мәним.

Инчимәк истәрәм,

Сән мәни инчит!
Раһат күзәрәндән безмишәм јенә.
Мәнә изтираб вер,

Дадым севинчи,
Һәјатын дадыны дәрк етдир мәнә.
Итәр бу дүнјада ајаг изләрим,
Дәрдимин мөһрүнү басмасам јерә.

Мәнә изтираб вер,
Барсын көзләрим
Көзлә көрүнмәјән дәринликләрә.

Вердијин әзабла мәни, севкилим,
Чыхарт имтаһандан, чыхарт сынагдан.
Мәнә изтираб вер:
Ајыра билим,
Јаланы керчәкдән, гараны ағдан.

Көнлүмүн башында көјнәсин кәдәр,
Шүбһә мәнә чатсын,

Гој инам сәнә.
Мәнә изтираб вер, мәнә ағры вер
Јалныз о зирвәдә чатарам сәнә.

Көнүл кечә-күндүз тәлатүм истәр,
Күнаһкар билмирәм бурда кимсәни,
Мәнә изтираб вер, мәнә әзаб вер,
Мәнә ишкәнчә вер: Чох севим сәни.

Ијул, 1981

ГОЈ БИР АЗ ЈАТЫМ

Јаман јорулмушам, нијә, мән нијә
Асылы галмышам фикирләримдән?
Јатырыг, сүбһәдәк динчәләк дејә,
Јорғун ојанырам јухудан да мән.

Јаман јорулмушам, нә олду бирдән
Шимшәкләр ојнашды дујгуларымда?!
Ојағам, фикримдә, хәјалымда сән,
Јатсам, ојанырсан јухуларымда.

Жаман јорулмушам,
Дәрд жүкүм, ағыр!
Бу һәсрәт жүкүнү нә гәдәр чәким?
Мизан-тәрәзидә таразлашыбдыр
Мөһнәт чәкисилә мәним өз чәким.

Шүбһәјә дөнмүшәм, гара шүбһәјә,
Севкин инам олуб дола руһума.
Сән бир нәғмәјә дән, гәдим нәғмәјә,
Өзүнү нәғмәдән чилә руһума.

Жаман јорулмушам,
Шүбһә чәниндән
Јаралар, гаралар вар үрәјимдә,
Күлүм, дан јеринин ишығы ол сән,
Шүбһә думаныны јар үрәјимдә.

Бир әзаб көрмәдим бу әзаб кими,
Тәк бирчә шүбһәмдә нечә күман вар.
Јүз јерә ат чапан шүбһәләрим
Севки кәмәндијлә инама гајтар!

Жаман јорулмушам,
Билирәм амма
Гардадыр, нәдәдир ән сән ничатым.
Мәним пәракәндә дүјгуларыма
Лајла де,
Лајлада гој итим-батым;
Жаман јухум кәлир, гој бир аз јатым...

Ијул, 1981

Мә'лум һәгигәти кәтириб дилә,
Қора қор демәјин әһфлијиндир.
Мәним һәгигәтим јол кәлир һәлә,
Сәнин һәгигәтин вахтдан јејиндир.

Мәним һәгигәтим — шүбһәдир һәр ан,
Сән шүбһә дағыны чохдан ашмысан.
Инама күвәниб мәһкумлуғундан
Һакимлик тахтына сән јол ачмысан.

Ахы өз чәбһәндән, өз сәнкәриндән
Мәним силаһымла вурурсан мәни.
Нечә амансызсан,
дүнјада дүшмән
Дүшмән силаһыјла вурмаз дүшмәни.

Мән елә билдим ки, сәнкәримиз бир,
Мәним шүбһәләрим — һәдәфимиздир.
Мәним сәнкәримә дөнәјдин кәрәк,
Дөнмәдин,
Ағрыма, ачыма гыјдын.
Мән сәнин шүбһәни дағытдығымтәк
Сән дә мәнимкини дағытмалыјдын.

Сәнин әлиндәдир, билирсән тамам
Мәним тәлашым да, раһатлығым да.
Сәни һәм итирир, һәм дә тапырам
Һиссимә, дүјғума сәбатлығымда.
Өзүн дә билмирсән нә имиш гәсдин.
Бизи һара чәкир бу үзүнтүләр?
Чохалыр гәзәбин,
Азалыр һиссин
Мәнә бәсләдијин инамын гәдәр...

Севки китабында бу да бир вараг:
Үз дөндү,
Астардан тәзә үз алды.
Севкин шүбһән гәдәр сонсузду бир вахт,
Инамын артдыгча севкин азалды.

Гисмәтим әбәди тәләшдыр мәним,
Севки китабында бу да бир вараг:
Ешгим — шүбһәм илә һәмјашдыр мәним,
Нә шүбһәм гочалыр, нә севким анчаг.

Август, 1981

Фикрин аҗрылмагдыр, билирәм буну,
Һәр илкин бир сону һөкмү—замандыр.
Амма бир ричам җар:
Сән өз арзуну
Бәһанә читинә бүкмә, амандыр.

Јанағын аҗ ширә, додағын боја,
Көзләрин сүрмәли, сөзләрин рија.
Бојалар, ријалар дүзү әдикчә,
Алдада билмәдин гәлбини тәкчә.

Мәгсәдин аҗдындыр мәнә күн кими,
Алдада билмәдин гәлбини...

Нә гәм.
Сөзүн дә севмәјән о гәлбин кими
Гој ријасыз олсун, де ки, севмирәм!

Билмирәм, сөзләри гәлбин нә билмиш!..
Сөзә боја чәкмә, о јанаг дејил,

Нифрәт бычағыјла башы кәсилмиш
Севкинә сағ демә, о ки сағ'дејил.

Аҗрылмаг истәдин, аҗрыл,
Һеч нәдән

Бәһанә кәтирмә,
кеч бәһанәдән!
Де ки, көһнә јолда, тәзә диндәјәм,
Де ки, тәзәләnmәк һәвәсиндәјәм.

1984

СӘСИН ИШЫҒЫНДА...

Телефон сөһбәти... илк сөз, илк күман.
Дујғуму, фәһмими чәкир тарыма.
«Бәли» сөзүндәки сәс чаларындан
Овгатын сүзүлүр дамарларыма.

Сәсиндә сахланыр бир аләм сәнин,
Инчә бир мәтләбдир, сөздүр сәсин дә.
Өзүнү, үзүнү көрүрәм сәнин
Сәсинин хәфифчә титрәмәсиндә.

Аҗырмаг мүмкүнмү де сөздән сәси?
Сөзүн синәсинә сәсин од салар.
Бу сәсин шәкили, рәнки, нәғмәси
Руһума, јухума ишыг дамчылар.

Мәним тәшнәлијим сәсин үчүндүр.
Мә'насы дәгигдир сөзүн, кәлмәнин.
Сөзүн — заһириндир, көрүнүшүндүр,
Сәсин — чөвһәриндир, руһундур сәнин.

Сөзләр — гырыг-гырыг, сәс — чичәк-чичәк.
Бирләшир көнлүмдә көјлә јер мәним.
Елә ки; јатырам,

Һәзин нәғмә тәк
Сәсин гулағымда чинкилдәр мәним.

Ойнашыр көзүмдө: көј, јашыл, сары,
Көрүрөм дүнјаны ажры донда мән.
Көрүрөм эн дәрин гаранлыглары
Сәсинин рәнкіндө, ишығында мән.

Ијул, 1982

* * *

Сән мәним гәрибә гисмәтим, пајым,
Кечәләр — күнәшим,
Күндүзләр — ајым.
Күнөјдө — гузејим,
Гышда — јазымсан,
Сән мәним —
Һәмишә әлчатмазымсан.

1983

* * *

Нечә динчәләрәм, бир дәли човғун
Әсиб гајдалары долашдырарса.
Шәһәрдә бир мәнәм, бир дә јохлуғун,
Јаландыр, ријадыр галан нә варса.

Севки һәдд танымыр, артыр илбәил,
Севкинин сәрһәдди севкидир јенә.
Сәнә сәдагәтим — ади борч дејил,
Сәнә сәдагәтим — севкидир сәнә.

Хәстә апармысан сағалтмаг үчүн.
Она шәфа верән мәнә дәрд верир.
Хәбәрин јохдур ки, сәнин јохлуғун
Мән јазыг сағламы хәстәләндирир.

Сәбр чох гысадыр, һәсрәт чох узун.
Мән ажры дүшмүшәм өзүмдән јенә.
Дөндү көзләринә сәнин јохлуғун,
Сәпилди Бакынын күчәләринә.

Дөнүр диләнчијә бә'зән мәнәббәт,
Она да, буна да әл ачыб дурур.
Мән јахшы билирәм, биркүнлүк һәсрәт
Өмүрлүк вүсалдан нијә узундур.

1982

* * *

Гарышды јенә дә хејирим, шәрим,
Нијә дүнја белә балачаланды?
Узанды һәсрәтлә кечән күнләрим.
Заманы дағыдыб өмрә чаланды...

Бир уча зирвәсән, мән сел, ај күлүм,
Амма хисләтимдән арыдылмышам.
Зирвәдән дәрәјә дејил, ај күлүм,
Дәрәдән зирвәјә ахан олмушам.

Ачыг кирпичләрим низәләр кими
Ачды сәһәрләрә јол кечәләрдән.
Мәним бу дәрбәдәр бахышларымы
Тез гајыт, амандыр, јығ күчәләрдән.

Бу һәсрәт, бу әзаб мәнә чәтинди,
Јүз-јүз килид илә һиссимә бәндәм.
Тәтији чәкилмиш түфәнкәм инди,
Бошалмаг гәсдијлә бир һимә бәндәм.

Һәр шеј чаш-баш олуб.
Де бу нә сирди?

Сәадәт тапмышам дәрә-сәримдә.
Дунја өзү бәйдә ағыр фикирди,
Мәним говушмајан кирпикләримдә.

1982

* * *

Сәнә чатмаг үчүн галхдым көјләрә,
Һәјат чәкди мәним әтәкләримдән.
Көјүн бу гатындан бахырам јерә,
Бөјүјән сәнсәнсә, хырдаланан мән.

Сәнә чан атдыгча,
учалыб санки
Көјүн о тајына ганадланырсан.
Сән көјүн елә бир гатындасан ки,
Сәнә чата билмәз әлим һеч заман.

Сәсләниб көңлүмдә сән бир нәғмәтәк
Гору бу шәрәфи, бу тәмизлији.
Чан атмаг,
учалмаг,
чата билмәмәк!
Будур севкимизин өлмәмәзлији.

* * *

Кәлдин дүшүнчәли,
Кетдин фикирли.
Кәлишин мұәмма,
Кедишин сирли.

Нә сән мәни дудун,
Нә дә мән сәни.
Гопара билмәдим өзүндән сәни.
Де нәјә кәрәкдир бу килеј-күзар?
Мәним һәр сөзүмүн бирчә рәнки вар.

Мән ки көрүнүрәм олдуғум кими,
Нәјәмсә еләчә көр мәни сән дә.
Демишәм, дејирәм өз дүшүнчәми,
Бундан инчисән дә,
Инчимәсән дә.

Гәлбимдә бәсләнән арзу, кам сәнин,
Мәним бу арзумла сән јанмасын да.
Сәһринә, сирринә һејранам сәнин,
Буна инансан да, инанмасын да.

1982

* * *

Сән өз әләминдә «һағлысан» јенә.
Јәгин ки дејирсән: «нә күнаһым вар...»
Вичданы итирән, гурдун гәсдинә,
Гузунун гәтлине һағ газандырар.

Топ кими ојнадыб севән гәлбими
Сән атдын...

Мәнәмми күнаһкар јенә?
Сән мәни атмадын,
вичданын кими
Итирдин мәни дә... Ешг олсун сәнә!

Мәни итирмәјин дејил горхулу,
Иткиләр јолудур бу өмүр јолу.

Ијул, 1983

Дүнјада бир итки эвэзсиз олмаз,
Тэк итэн вичдана эвэз тапылмаз.
Бу да хейринэди, нэ гэдэр сагсан,
Инди өзүн үчүн јашајачагсан.

Тэк мени итирмэк чэтиндэн чэтин.
Вичданын дурарды онда гэсдинэ.
Әкэр вичданы да итирмәсәјдин,
Мәнсиз дағ чәкәрди бу һәјат сәнә.

* * *

Үрәјим мин арзуја,
Тэк бир фикрә чаланды.
Бир арзуја кедән јол
Бир издә һачаланды.

Дурдум јол ајрычында,
Бахдым һача јоллара.
Һава кими бозардым,
Нә ағ олдум, нә гара.

Истәјимә «јох» — дедим.
Көнүл сусду, динмәди.
Ағылланды үрәјим,
«Ағлым үрәкләнмәди.

* * *

Чаш-баш фикирләрин гаранлығында
Билмирәм нә һујда, нә һајдајам мән.
Де кимә сөјләјим шикајәтими?!
Өзүм өз әлимдән һарајдајам мән.

1983

1983

Боғмаға чалышдым мәнәббәтими,
Дәјишмәк истәдим тәбиәтими.
Көрдүм ки, галмышам олдуғум кими,
Әввәл нә идимсә јенә ојам мән.

Башыма бәладыр вәрдишим мәним.
Әнкәлсиз өтүшмүр бир ишим мәним.
Тәрсинә доланыр кәрдишим мәним,
Арандан јајлаға ахан чајам мән.

Үрәјим бахмады е'тиразыма,
Көнүллү кетмишәм өз күдазыма,
Бу севдам дөнүбдүр алын-јазыма
Севдам нә бојдаса, о бојдајам мән.

* * *

Дәрманы дәрд олан бир хәстәјәм мән
Өзүмү ичимдә душтаг етмишәм.
Дүнјанын севинчи өз әлимдәјкән
Һәр шеји өзүмә јасаг етмишәм.

Сән мәним нәјимсән, кимимсән бу күн?
Өмрүмү өзүмә зиндан едәним.
Дүнјаны гәлбимдән силиб сүпүрдүн,
Дүнјада о тајда ај дүнјам мәним!

Гисмәтим бу имиш бәлкә...
гисмәтә

Нә гэдәр баш әјим?
Нә гэдәр дөзүм?
Өзүм дә билмирәм бу мүсибәтә
Тале күнаһкардыр, јохса мән өзүм?

Талејин вердији хошбәхтлијин дә
Көр нечә башыны кәсән олмушам,
Сәнә бәсләдијим гәзәб дә, кин дә
Өзүмә чеврилиб мән, сән олмушам.

Август, 1984

Гәним кәсилдијим хош талејимдән
Һардаса кизлиндә утанырам мән.

Шәки, ијул, 1984

* * *

Сән мәним руһумун ашкардакы өз тимсалысан,
Сән һүмајундакы сәсләр селинин сон халысан.

Мәним ич дунјамы, чөл дунјамы көрмәк диләјән
Сәнә бахсын, сәни көрсүн, о да сәнсән, бу да сән.

Улу рәссам ичимин шәклини чәкмәк диләсә,
Сәсинин шәклини чәксин, боја тапсын о сәсә.

Сән бу дунјаја мәним һејрәтимин һејрәтисән,
Јенидән һејрәтә салдын нә гәдәр һејрәти сән.

* * *

Јанвар, 1984

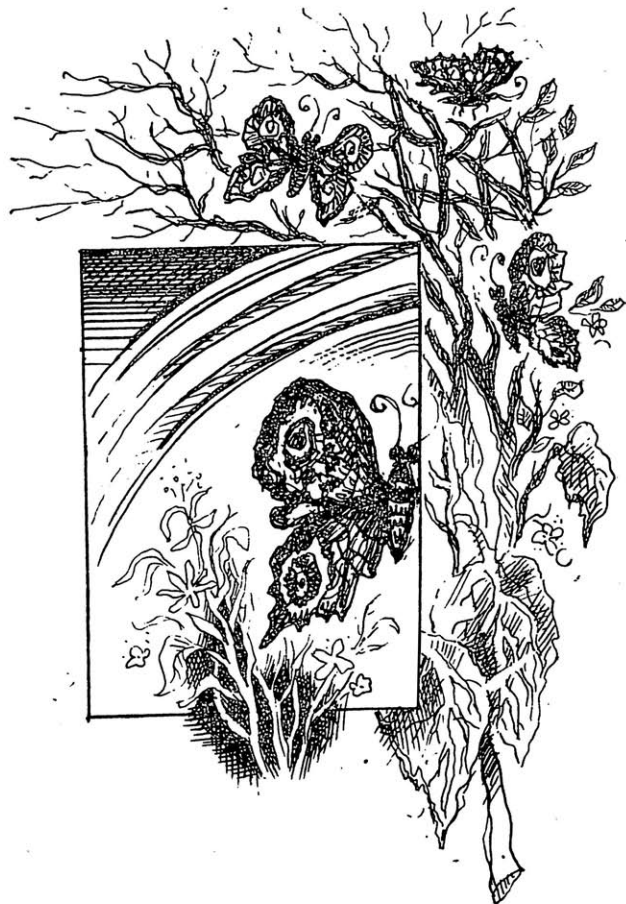
Биз һәр икимиз биркә кечиб дәрд чығырындан
Бир ешг јаратдыг, ганы мәнән, чаны сәнән.

Дәрјада думан вар, кедирик, јол үзә дурмуш,
Мәчһул јели мәнән, ағаран јелкәни сәнән.

Кәл, кәл ки, дәјирман дашы тәк фырланалым биз,
Ешгин башына, сел сују мәнән, дәни сәнән.

Бир одда бишиб гәјнаг олуб чанына чаным,
Өлмәк дә ајырмаз сәни мәнән мәни сәнән.

Ешгин сәни инсан еләди, ешг јолунда
Нејлимки «мәнимлик» ајырыб инсаны сәнән.

ЧӨРЭЈЭ ДЭ «БАБА» ДЕЈИР АДИЛЭ

Көрпө нэвэм јаваш-јаваш дил ачыр,
Доғма сөзләр додағында күл ачыр:
Јахшы шејә «пәпә» дејир Адилә,
Ушагларә «бәбә» дејир—Адилә.
Әмзијинә «согга» дејир — Адилә.
Чәкмәсинә «агга» дејир—Адилә.
Бабасына «баба» дејир Адилә.
Бирчә буну анламырам, бәс нијә
Чөрәјә дэ «баба» дејир Адилә.

1982

ӨЗҮ ДЕСИН

Адиләнин ики әли,
бир дили вар;
Һәр әлиндә беш бармағы,
Һәр бармагда дырнағы вар.
Адиләнин өзү десин,
Онун нечә бармағы вар,
Онун нечә дырнағы вар.

1987

САЈ

— Бир, ики, үч, дөрд.
— Бәс сонра? Сонра.
— Билмијәм.
— Нијә?
Сусур, данышмыр,
О бахыр көјә,
— Ај мәним күлүм,
Бир дэ де көрүм.
— Бир, ики, үч, дөрд.
Сусур Адилә
Бурда һәмишә,
Адлаја билмир
О, дөрддән бешә.
Ахы чатмајыб
О, ики јаша.

Нојабр, 1982

НӘНӘ—НӘВӘ

Адиләјә лај-лај чалыр нәнәси.
Амма јатмыр нәнәнин бир дәнәси.
— Лајла бала, лајлачан.
Адиләнин јухусуна лајладан
Шәкәр гатыр нәнәси.
Јох, ојагдыр нәвәси,
Адиләдән әввәл јатыр нәнәси.

1982

КӨРПӘ КҮЛҮШҮ

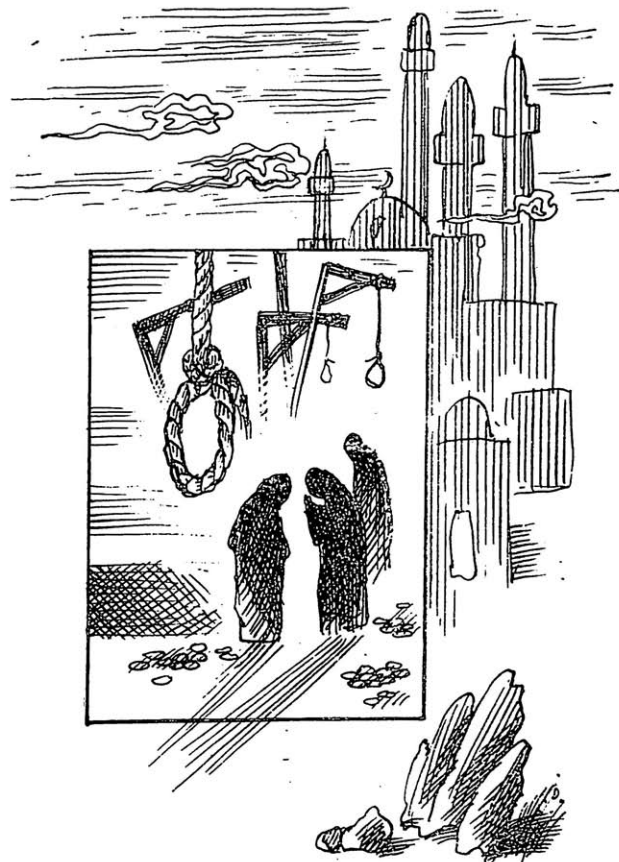
Көрпә күлдү јухусунда
Ким дејәр бу нә күлүшдү?
Нур дағылды бу күлүшдән,
Көнлүмүзә ишыг дүшдү.

Гәрәсиздир,
Тәртәмиздир
Илыг, көрпә күлүшләри.
О, сәһәрин илк ишыгы,
О—дан јери.

Гој арифләр чаваб версин,
Көрпә ширин јухусунда
Јерә,
јохса
көјә күлдү?
Нијә күлдү, нијә күлдү?

ГАР ЈАҒЫР

Көр ағыр-ағыр
Нечә гар јағыр.
Аға бүрүнмүш
Башабаш шәһәр.
Көз дарыхарды
Гарын үстүндә
Гаралмасајды
Бала сәрчәләр.

ФӘРҖАД
(7 шәкилдән ибарәт мәнзүм драм)

ИШТИРАК ЕДЭНЛЭР

Эмир — һэлэб эмири
Вәлиәһд — Әмирин оғлу
Заһид — өлкәнин дин хадими
Дәжанәт — онун оғлу
Лоғман — сарај алими
Ајпара — онун гызы
І Нәсими
ІІ Нәсими
Вәзир
Чадпапаг — Лоғманын кәнчлик досту
Гоҗа шаир
Кәнч шаир
Рәһман — мәһбус
Сүбһан — мәһбус
Кәрамәт — мәһбус
Шәккәк
Көзәтчи — зиндан кешикчиси
Лал
Мәрван

ПРОЛОГ

Мәһбуслар дар ағачы гурур. Кәнарда көзәтчи кәзинир

Рәһман

Ордан о балтаны бәри вер көрәк.

Кәрамәт

Бујур.

Сүбһан

Тахталар да чүрүкдүр.

Рәһман

Нејнәк?!

Әсл дар ағачы — бу ки бәллидир —
Чүрүк тахталардан дүзәлмәлидир.
Бүтүн ағачларын көкү вар икән,
Көклү дар ағачы неч көрдүнмү сән?

Көзәтчи

Дилә күч вермәјин, әлә күч верин,
Гисмәти зиндандыр зәвзијәнләрин.

Кәрамәт

Әлим бәрк кичишир, вурумму?

Рәһман

Дајан!
Сән дә чох банлама белә обашдан.

Сүбһан

Асылан асылыр, бунлар нағылды,
Һәллачи дәстәси јаман дағылды.

Рәһман

Бәс Муса?

Көзәтчи кәнардан онлары динләјир

К э р а м э т

Һәләлик о, тутулмайыб.

Р ә һ м а н

Демәк һәлә Муса мәғлүб олмайыб.
Онун ағлы ити, јолу да һағдыр.

К э з э т ч и

О да сизин кими тутулачағдыр.

Р ә һ м а н

Де сән өл!

К э з э т ч и

Мән өлүм!

С ү б һ а н

Бәс һәлә сағсан?

К э р а м э т

Вурумму?

Р ә һ м а н

Дајан!

К э з э т ч и

Заһид фитва вериб: өзү қәлмәсә
Нәслини ғырачағ... Сөзүм керчәкдир.
— Мусанын башыны кәтирән кәсә
Јетмиш мин мұкафат вериләчәкдир.
Қаш мәним әлимә кечәјди Муса.

К э р а м э т

Жүчүн чатардымы она, ај коса?

К э з э т ч и

Сән пулун күчүнү билмирсән һәлә!
Пул елә бычағ ки, онун күчүјлә
Бир нәдир, јүз башы кәсән көрмүшәм.
Мән дә көрдүјүмдән дәрс көтүрмүшәм.

С ү б һ а н

Дәрсин јаман дәрсдир.

К э з э т ч и

Ишләјин көрәк.
Бу күн бу һәнкамә гуртарсын көрәк.

Көзәтчи кедир, ишығ сөнүр, сағдан Лоғман солдав
Заһид чыхыр.

Л о ғ м а н

Јаланла керчәјин чарпышмасындан
Нәләр... нәләр чәкир бу јазығ инсан.
Керчәкдир ән бөјүк диним, китабым,
Одур һәм севинчим, һәм изтирабым.

З а һ и д

Өлүм дә керчәкдир... Ким ону истәр?
Һәр керчәк олан шеј севилив мәкәр?

Л о ғ м а н

Јалан керчәк кими дејилән заман
Һағын да түстүдән көзү јашармыш.
Јалан һалва кими јејилән заман
Һәгигәт зәһәртәк ачылашармыш.

З а һ и д

Бә'зән эн доғру сөз—һәгигәт олмур,
Һәгигәт һәр јердә зәрурәт олмур.
Һәјат үзә дураһ, бизи јаманлар,
Ујмасаһ дүнјанын өз кәрдишинә.

Л о ғ м а н

Јашамаһ хәтринә һағгы дананлар,
Газана-газана удузур јенә.

І ШӘКИЛ

XIV әср. Һәләб. Сарајда Вәлиәһдин јатағ отағы. Вәлиәһд ја-
тыр. Космик мусиги. Вәлиәһд јуху көрүр... Дәјанәттин көлкәси
көрүнүр

В ә л и ә һ д

Дәјанәт? Бу сәнмисән? Јенә кәлдин сән јенә.
Нијә өз һәјатыны гурбан вердин сән мәнә?

(сүкут)

Һеч унуда билмирәм о дәһшәтли күнү мән.
Кечәләр говаммырам јухумдан да сәнни мән.
Күндүзләр һара кетсәм, һәрләһирсән јанымда,
Сән бир гара хал кими дурмусан виҷданымда.
Өлүб мөһим јеримә, мәһи салдын зүлүмә.
Сөјлә, мәһим јолумда нијә кетдин өлүмә?
Нијә? Чаваб вер, нијә?

(сүкут)

Нијә өз һәјатыны гурбан вердин өзкәјә?
Динмирсән... Онда рәдд ол, нә дурмусан, кетсәнә!
Ешитмирсән?... Аһ ишығ! Ишығ верин тез мәнә!
Мәндән өтрү сән нечин гыјдын өз һәјатына?

Д ә ј а н ә т

Сәһһин бирчә јолун вар: мәһи салма јадына!

(кедир)

В ә л и ә һ д

Мәһи чавабсыз гојуб һара кедирсән? Дәјан!

Д ә ј а н ә т

Билмәк үчүн о сирри дөнүб мән олмалысан.

В ә л и ә һ д

Мән дә сәһһин билдијин һикмәтләрдән һалыјам,
Сәһһин бачардығыны мән дә бачармалыјам!

Д ә ј а н ә т

Нә дејирәм, де бачар, бах, бу мејдан, бу да сән.
Мәсәл вар: вуран оғул сорушмаз бир кимсәдән.

(сүкут)

Икид дилә кәтирмәз һәр гәлбиндән кечәһи.

В ә л и ә һ д

Нијә ачиз көрүрсән, ахы нијә сән мәһи?

Дәјанәт гәһгәһә чәкиб күлүр

Д ә ј а н ә т

Далдан атылан дашын топуға дәјдијини
Өзүн јахшы билирсән.
Тәләшларын әбәсдир, полад сыһар, әјилмәз,
Өз бојундан јухары һеч кәс туллана билмәз.
Сәнә јахшы бәләдәм, көзәлсә дә хисләтин,
Ачизлик хәмрәсијлә јоғрулубдур фитрәтин.

В э л и ѐ н д

Сүбүт елэ, сэн сүбүт!

Д э ј а н э т

Бу күн, сабаһ, ја дүнән,
Мәрданә бир өлүмү сәндән һеч уммурам мән,
Оланы олдуғутәк демәк нечә? Чәтинди?
Сән ондан да чәкиндин...
Бах, бурдадыр хәјанәт!
Нијә сән демәдин ки, өлдү мәним јеримә
Заһид оғлу Дәјанәт?

В э л и ѐ н д

Јетәр, дедин нәһајәт, үрәјиндән кечәни,
Мән буну көзләјирдим, истәјирдим сән мәни
Данлајасан, сөјәсән,
Мәнә һагг вермәјәсән...
Булаһныг дағ селијәм, истәдим ки, дурулум,
Сәнин төһмәтләриндә өзүмчүн ајдын олум.

Д э ј а н э т

Нә гәдәр ки, һәјәтда тапмамысан гајәни,
Мән сәни сөјмәсәм дә, дөјөчәк һәјәт сәни.
Бир амалын јолунда изтираб чәк, әзаб чәк!
Арзу җичәкләриндән үрәјиндә күлаб чәк!
Нәш'ә, севинч үрәји һәр күн дајазлашдырар,
Идракын зирвәсинә кәдәр гапы ачдырар.
Јар олсун әзаб сәнә, дәрд сәнә, кәдәр сәнә,
Инсантәк јашамағы әзаб өјрәдәр сәнә.
Һеч олмаса сев, бары,
Сәни јашада билсин севкинин әзаблары.

Дәјанәтин көлкәси чәкилир, ишыг јаныр. Вәлиәһд јухудан ојаныр.
Чарпајыдан дүшүб кәзинир. Бирдән нәсә јадына дүшүр, ичини чәкир.

В э л и ѐ н д

Ахы о да севирди, севирди Ајпараны,
Өзүм ағырлығында күнаһ саһибјәм мән.
Аллаһ, јол көстәр мәнә,
Аллаһ, гүдрәт вер мәнә!

Узагдан Ајпаранын маһнысы ешидилир.

М а һ н ы

О замандан ки, сән улдуз кими сөндүн,
Сәни хатырлајырам һәр кечә, һәр күн.
Јухулардан умурам вәслини һәрдән,
Демә имдад јох имиш хатирәләрдән.
Сәһәрим кәлсин, өтүшсүн, кечә кечсин,
Сују анмагла сусузлуг нечә кечсин?

Көрүрәм, јохмуш һәјәт һеч демә сәнсиз,
Бу күнүн үнваны мүмкүнмү дүнәнсиз?
Нә демәкдир, нә демәк бир белә јанмаг?
Сәни андыгча аныр, дојмурам анчаг.
Сәһәрим кәлсин, өтүшсүн, кечә кечсин,
Сују анмагла сусузлуг нечә кечсин?

II ШӘКИЛ

Ајпаранын отағы. Ајпара маһны охујур. В э л и ѐ н д жәлир.

А ј п а р а

Вәлиәһд, хејир ола, нә әчәб сәндән?
Кәлишин хејирми?

В э л и ѐ н д

Лап чашмышам мән.
Үзүмә дајаныб даһа вицданым.
Сәнсэн үмид јерим, сәнсэн күманым.

А ј п а р а

Нә олуб?

В ә л и ә һ д

Сәбрлә сән мәни динлә.
Кәлдим ки, дәрими бөлүм сәнинлә.
Јалан данышмышам, сизә ағ јалан!
Инди асылмышам күнаһларымдан.
Дүнја сиррә дөнүб инди мәнимчүн.
Јазыг Дәјанәти итирдијим күн
Елә өзүмү дә итирмишәм мән,
Дидәркин дүшмүшәм өзүм-өзүмдән.

А ј п а р а

Сәни анлајырам...

В ә л и ә һ д

О күндән бәри
Мәнә дәһшәт илә бахан көзләри
Унуда билмирәм... Аһ о бахышлар!..
Онун өлүмүндә мәнәм күнаһкар:
Һәлләчи дәстәси чыхыб мешәдән
Бизим үстүмүзә чумду гәфләтән.
Архамыз учрумду, гаршымыз јохуш,
Гулдур дәстәси дә чевикдән чевик.
Бизим дөјүшчүләр һеч көз ачмамыш
Көрдүк һәр тәрәфдән дөврәләнмишик.
Тәрпәнә билмәдик... Тутдулар бизи,
Зәнчирә салдылар әлләримизи.
Сонра Вәлиәһди хәбәр алдылар.
Сусдум... Заһид оғлу Дәјанәт бу дәм
Деди: Вәлиәһдәм, нә сөзүнүз вар?
Дедиләр: — Јаландыр, о деди: — Мәнәм.

Бир дә сөрүшдулар: Вәлиәһд кимдир?
Горхудан бәдәним әсирди тир-тир.
Бахышлар ох кими санчылды мәнә,
Дилим тутулмушду, сусурдум јенә.
Дәјанәт гышгырды бир дә: Карсыныз?
Нијә Вәлиәһдә инанмырсыныз?
Онларын башчысы...

А ј п а р а

Муса?

В ә л и ә һ д

Һә, Муса!
Билмирәм бу анда нечә олдуса
Мәни јана чәкди, үзүмә бахды,
Елә бил көзләри данышачагды.
Бир кәлмә астадан «кет» деди, оғлан,
Архама бахмадан мән гачдым ордан.
Дәјанәт беләчә мәрдү-мәрдана
Мәним әвәзимә кетди гурбана.

А ј п а р а

Нәһәјәт, нәһәјәт гәлбини ачдын,
Јахшы ки, һәр шеји өзүн данышдын.
Е'тираф савабдыр, күнаһ дејил ки...
Гојдун өз јеринә гараны, ағы.

В ә л и ә һ д

Бунунла бәрабәр ону дә бил ки,
Мән сәндән уммурам бағышланмағы.
Сәнин көзләринә јалныз мән бу күн
Көрүнмәк истәдим олдуғум кими.
Лакин бир ричам вар: Атан билмәсин,
Мәним Дәјанәтә хәјанәtimi.
Лоғман устадымдыр, илкин устадым,
Мән она лајигли шакирд олмадым.

А ј п а р а

Атам сеvir сәни өз оғлу кими.

В ә л и ә һ д

Амма вичданымда ләкә вар, ләкә.
Горхурам ешидиб хәјанәтими
Атан, әвәзимә хәчаләт чәкә.

А ј п а р а

Ајдындыр.

В ә л и ә һ д

Сиррими ачыб мән сәнә
Вердим кұнаһымы мұнакимәнә.
Өзүм чох чалышдым, бачармадым мән.
Сәндән истәјирәм чәзамы, сәндән!

А ј п а р а

Өзүн өз чәзаны сән вермәсәјдин
Мәним дә јаныма кәтмәздин јәгин.
Ғајыдаг кечмишә... Дәјанәт, сән, мән
Бирликдә бөјүдүк лап көрпәликдән,
Бир јердә дәрс алдыг мәним атамдан.
Јахшы хәбәрдарыг бир-биримиздән.
Вәлиәһд олсан да, сән ки, һеч заман
Үстүн тутмамысан өзүнү биздән.
Чәза мәғбул олар, кұнаһкар өзү
Пие иш тутдуғуну әкәр билмәсә,
Анчаг чәза дүшмүр өз кұнаһыны
Чәкдији әзабла өдәјән кәсә.

В ә л и ә һ д

Белә дејәчәксән, билирдим јәгин,
Ағлына, һиссинә бәләдәм сәнин.
Бунунла бәрабәр, бунлар сөздү, сөз!
Мән әзаб чәкирәм кечәбәкүндүз.

А ј п а р а

Достуну гәлбиндә јашатмагла сән
Гуртара биләрсән ишкәнчәләрдән,
Кәл һәр ишимиздә, диләјимиздә
Она лајиг олаг дејирәм биз дә.
Онун һејкәлини хејир рәмзитәк
Учалдыб јашадаг үрәјимиздә.
Онун амалыјла кәл јашајар биз.

В ә л и ә һ д

Анчаг Дәјанәтлә фикирләримиз
Бә'зән тоғгушурду...

А ј п а р а

Де көрәк нијә?

В ә л и ә һ д

Онун мејли варды һуруфилијә!

А ј п а р а

Нә олар, гој олсун, нә дејир онлар?

В ә л и ә һ д

Дејирләр инсанда аллаһ әзми вар.

А ј п а р а

Мәкәр бу јаландыр?

В ә л и ә һ д

Инанмырам мән,
Һәгигәт уммурам һуруфиликдән.

А ј п а р а

Ағлымыз буз тутуб, үрәјимиз бош,
Еһкам әғлимизи галыба салды.
Мә'нәви паклыға жүксәлиш, учуш
Өзүн де, нә үчүн күнаһ сајылды?

В ә л и ә һ д

Инсан ки, аллаһа јетишә билмәз,
Сәнин «Әнәлһәг»ә сөзүн нәдир бәс?

А ј п а р а

Бу кәлам инсана инамдыр, инам!

В ә л и ә һ д

Инсанын күчүнә мән инанмырам!

А ј п а р а

Өзүндә о күчү көрмәдијиндән
Инсан гүдрәтинә шәкк еләдин сән.

В ә л и ә һ д

О гүдрәт һардадыр? О гүдрәт нәдир?

А ј п а р а

Инсанын гүдрәти өз ичиндәдир,
Јахшы да биздәдир, јаман да биздә,
Керчәк дә биздәдир, јалан да биздә.

В ә л и ә һ д

Јаланы күчлүдүр һәгигәтиндән.

А ј п а р а

Амандыр, инсана бөһтан атма сән.
Гүввәтли олсајды керчәкдән јалан,
Тәрсинә дөнәрди бу чәрхи-дөвран.
Вичдан бәхш еләјиб инсана танры,
Үлвијјәт јолуну кестәриб она.
Һәр кәс ичиндәки јаманлыглары
Өлдүрүб, учалар камал тахтына.

В ә л и ә һ д

Учалар, нәфсини өлдүрә-билсә...
Инсан доғуландан гадир дејилсә,
Өлдүрә биләрми јаманлыглары?
Гадир олан тәкдир, о да ки, — Танры!

А ј п а р а

Бәс инсан?

В ә л и ә һ д

Ачиздир јаранышындан.

А ј п а р а

Бир иман јолунда чандан кечәнләр
Азмыдыр мәкәр?

(Вәлиәһдин көзләринә Дәјанәтин көлкәси көрүнүр.)

В ә л и ә һ д

(өз-өзүнә)

Заһид оғлутәк!

Јох, мәнә нә кәзир о бөјүк үрәк?
О мәни тикмәкчүн өзүнү јыхды,
Бәли, бу, бөјүклүк, бу, учалыгды.

Дəј а н ə т

Буну ки, билирсэн, онда сən нијə
Инана билмирсэн бу бəјүклүјə?

Ишыг јаныр, кəлкə чəкилир.

Сус! Сус! Ешитмирəм!

(Гулагларыны тутур).

Јох, даһа бəсдир!
Һамынын сəһбəти, сəзү гəрəздир.
Кəлдим овудасан бир гəдэр мəни,
Кəлмəдим динлəјəм өјүднамəни.

А ј п а р а

Вəлиəһд, гəрдəшым!

В ə л и ə һ д

Артыг јохам мən.
Гачырам, гачырам өзүм-өзүмдən.
Қаш раст кəлмəјəјдим Заһид оғлуна!

(кедир)

А ј п а р а

Јазыг əзəб чəкир... Бəлкə мən она
Ачым һəгигəти...

Гапыја тэрəф кедир, сонра дајаныр

Јох, тездир һəлə.
Амма үрəјинин тəмизлијијлə
Бəјүкдүр, учадыр, ешг олсун она!
Қимдир кичик дејəн инсан оғлуна?

III ШƏҚИЛ

Əмир тək əјлəшиб рəггасəлəрин ојунуна бахыр... Вəзир кəлир.

Ə м и р

Демишəм, дејирəм, дејəчəјəм мən:
Ахмагдыр дүнјанын дəрдини чəkən!

В ə з и р

Доғрудур, дүнјада нə гəдэр сағсан,
Зəнн ет ки, əбəди јашајачагсан.
Һəјат бир гамчыдыр, инсан фырфыра,
Фырлана-фырлана кедирик кора.

Ə м и р

Јох, кордан данышма, дүнјада даныш,
Өзүнү ислатма јағыш јағмамыш,
Вəзир, дəринə кет, үзмə дајазда!

Лоғманла Вəлиəһд кəлир.

Чəкилин, бəсимдир!

Рəггасəлэр чəкилир.

Кəлин бир аз да
Һəкүмəт ишијлə мəшғул олаг биз.

В ə з и р

Доғрудур.

Ə м и р

Вəлиəһдлə Лоғмана
Јахшы ки, сиз дə кəлдиниз
Баһлајаг.

Вә з и р

Һөкмүдар, кешикчи Мәрван
Зинданда душтагдыр... Елә о вахтдан
Диниб данышмајыр, сусур о јалныз,
Сизин о нанкора нәдир чәзаныз?

Ә м и р

Чағырын, һүзура кәлсин!

Вә з и р

Бу саат!

(Вәзир кешикчијә ишарә едир.)

Јаманча гудуруб дүзү чамаат.

Л о ф м а н

Күнаһы нәдир ки?

Мәрваны кәтирирләр.

Вә з и р

Бу Мәрван аға
Вәзифә башында јатыб.

Л о ф м а н

Елә бу?

Вә з и р

Јухуда башлајыб сајыгламаға.

Л о ф м а н

Нә дејиб?

Вә з и р

Дејиб ки... Јох, бачармырам.
Әмирин чәрәји гој олсун һарам
Белә нанкорлара... Дејиб ки...

Ә м и р

Денән!

Вә з и р

О бојда јаланы нечә дејим мән?

Л о ф м а н

Оғул, нә демисән?

(сүкут)

Ә м и р

Де даныш, де дин!

Л о ф м а н

Инсафы бөјүкдүр бизим Әмирин.

(сүкут)

Вә з и р

Дејиб зүлмкардыр бизим һөкмүдар.

В ә л и ә н д

Бәлкә бу бәдбәхтә бөһтан атырлар?

Л о г м а н

Вәлиһд дүз дејир!

(сүкут)

В ә з и р

Јох, ола билмәз!

Бөһтандырса десин, нијә сусур бәс?

Л о г м а н

О јазыг нә десин? Ахы јатыркән
Нә данышдығыны биләрсәнми сән?
Јох, бу һагсызлыгы көтүрмәз худа.

Ә м и р

Гәлбини данышыр инсан јухуда.
Чәза вермәлијик инди биз буна,
Чәзамыз дәрс олсун башгаларына.
Бујурун, сөјләјин.

В ә з и р

Мәнчә, бу алчаг
Өлүмә лајингдир, өлүмә анчаг.

Л о г м а н

Ејни чүр дүшүнмәз һамы өлкәдә.
«Әмир зүлмкардыр» — бу сөз бәлкә дә
Бунун өз фикридир, дүшүнчәсидир.
Јухуда данышан көнүл сәсидир.
Амма фикрә көрә дүнјада һеч кәс
Ганунла күнаһкар сајыла билмәз.

Инсан өз фикриндә дејил, һөкмүдар,
Јалныз әмәлиндә күнаһкар олар.
Бу да күнаһкардыр.

Ә м и р

О күнаһ нәдир?

Л о г м а н

Мәрванын күнаһы әмәлиндәдир.
Јатыб иш башында... Буна да ујғун
Верин чәзасыны, һәр шеј дүз олсун!

Ә м и р

Мән разы дејиләм, Лоғман, сәннинлә,
Кимә зүлм етмишәм, сән ону сөјлә!

Л о г м а н

Јухуда «зүлмкар» дејиб бу сәнә,
Сән бунун сөзүнү инкар етсәнә!
Әдаләтинлә!
Ачиз гулларына мәнәббәтинлә!
Һөкмүдар, өлдүрсән буну әкәр сән
Залим олдуғуну тәсдиг едәрсән.

Ә м и р

(Әмир хејли фикирләшир)

Апарын, јорулдум... Башга бир заман
Бахарыг бу ишә...

(Вәлиһдә мүрачиәтлә)

Еј чаван оғлан,
Көрүрсән нә чәкир атан бинәва,
Һәр күн бир мәнкәмә, һәр күн бир дава.
Бунлары билмәсән мүсибәтиндир.
Һөкүмәт ишләри јаман чәтиндир.

В э л и ѐ н д

Көрдүм, чох чөтиндир.

Ә м и р

Бәс нә билмисән?
Елә өз гынына сән чәкилмисән.
Башымдан ашса да мәним дәр-сәрим,
Сәрраф көзләридир амма көзләрим.
Бир тәһәр олмусан ахыр заманлар,
Бәлкә кизли дәрдин, ја истәјин вар?

В э л и ѐ н д

Елә бир шеј јохдур.

Ә м и р

Јенә дә...

В э л и ѐ н д

Ата,
Бир гәдәр күскүнәм мән бу һәјата.

• Ә м и р

Нә һәјат, нә горху, нә уму-күсү?
Вармы бу өлкәдә сәндән күчлүсү?

В э л и ѐ н д

Сән дедијин күчү газанмадым мән,
О мәнә бәхшишдир бу сәлтәнәтдән.

В э з и р

(Әмирә)

Сиз неч гәмләнмәјин, һәлә ушагдыр,
Кеч-тез һәр мәтләби анлајачагдыр.

Ә м и р

(Лоғмана)

Бәс нә өјрәтмисән сән буна Лоғман?
Итириб өзүнү бу ки, горхудан.

Л оғ м а н

Һикмәт өјрәтмишәм, мән она һикмәт.

Ә м и р

Һикмәтдән шаһлыға нәдир мәнфәәт?
Сән она бу тәхтин, бу сәлтәнәтин
Күчүнү, сиррини өјрәтмәлијдин.

Л оғ м а н

Мүәллим һәјатдыр, бир дә ки, вәрдиш.
Еј дөвран саһиби, ата минмәмиш
Чилову тутмағы нечә өјрәдәк?
Шаһлығы шаһлыгдан өјрәнсин кәрәк!

В э з и р

(Мәтләби дәјишмәк үчүн)

Һөкмүдар, шаирләр кәлсин мәчлисә,
Һәр кәс севкисини билдирсин сизә.

Ә м и р

Кәлсин!

2 шаир дахил олур.

В э з и р

Бујурун, башласын әввәлчә уstad.

Әјиндә гара әба Заһид кәлир. Вәзирин гулағына нәсә дејир.
Вәзир ишарә илә баша салыр ки, көзләсин. Заһид кәнара чәкилир.
Гоча шаир тәзим едиб ше'рини охујур.

Гоча шаир

Сөздән умурам фикримә имдад.
Анчаг јох имиш гүдрәти е'чаз јаратсын.
Гүдрәтли Әмирин учалыг тәхтинә чатсын.
Устади-әзим Шејх Низами
Көрсәјди әкәр сиздәки әзми,
Хосровларын амалына әјләнчә дејәрди,
Искәндәри гаршында сәнин гул елијәрди.

Вәзир

Бәһ-бәһ! Сөзә бах!

Заһид

Сөздәки һикмәтләрә бир бах.

Шаир

(Лоғманын гулағына)

Һикмәтдә бир аллаһды Низами,
Аллаһа атылмыш шәрә бир бах!

Лоғман

Валлаһ, бу нәзм чох учадыр ади нәзмдән.
Бир чүз'и ричам вар фәгәт устади-әзимдән,
Мүмкүнсә әкәр дәјмәсин Искәндәрә уstad.
Тәрпәтмәсин һеч Шејхи дә бича јерә ustad.
Бир ешглә чошсун, өзү илһама тор атсын,
Варсын, Әмирин шә'нинә бир «Хәмсә» јаратсын.

Вәзир

Чох доғру фикирдир. Бәјәнилсин!

Әмир

Бачарарсан?

Гоча шаир

Валлаһ, нә дејим? Олса әкәр азча бир имкан,
Евдән чөлә чыхмаз, отуруб евдә сәрәсәр
Һәр күн јазарам...

Әмир

Јохмуш о имкан?

Гоча шаир

Улу көјләр
Јохсуллуғумун шаһидидир, зорду доланмаг!

Лоғман

Варланмаға чох мејли вар анчаг.

Әмир

Олсун, бахарыг!

Гоча шаир Әмирин гаршысында икигат олуб әјилир

Гоча шаир

Ән али шәрәфдир бизә анчаг
Гаршында сәнин гул кими дурмаг.

Шаир дәрһал Әмирин гаршысына кәлиб бәдаһәтән ше'рини дейә.

Ш а и р

Гулдурса әкәр шаир олан, јох гәми халгын.
Ғаһ-Ғаһла кечәр һәр дәми халгын.
Алчалмаг-учалмагды, бу дөвранә тәшәккүр.
Инсанә верилмиш бу шәрәф-шанә тәшәккүр!

В ә з и р

Әһсән!

Г о ч а ш а и р

Нәјә әһсән? Нијә әһсән?
Кизлиндә олан мәтләбә, ја пәрдәјә әһсән?
Еј һакими-дөвран, бунун һәр чүмләси гандыр.
Заһирдә көјәрчиндисә, батиндә иландыр.

Ә м и р

(Вәзирә)

Бунлар нә дејир?

Вәзир сусур

Л о ғ м а н

Гиблеји-аләм,
Шаһидди бу аләм, билир һәр кәс
Шаир дедијин шаири севмәз.
Бөһтан дејилир, шаирә, бөһтан.
Ше'риндә нә вар? Ади тәшәккүр өз адындан!

З а һ и д

Гој бир дә десин ше'рини.

Ш а и р

Амма...

Мән... Мән синәдән кәлди, дедим ше'ри вә сонра
Дәрһал да унутдум...

Г о ч а ш а и р

Бу утанмыр јаланындан.

Ш а и р

Тутмуш јаланы көр ки, бу күн ким кимә нөгсан?

Ә м и р

Зиндан јарашыр бах буна, анчаг.

Л о ғ м а н

Һакимләрә валлаһи јарашмаз
Бир кәлмә үчүн шаири зинданда отуртмаг!

Ш а и р

Бир кәлмә һәгигәтдирсә, горхар јалан ондан.
Чох күчлүдү бир кәлмә һәгигәт
Јүз кәлмә јаландан.
Бир кәлмәни сусдурмағын анчаг
Залимләр үчүн бир јолу вардыр: О да зиндан!

Ә м и р

Мән һаким оландан бәри сөјлә,
Көрмүшмү һеч ачлыг бу ач өлкә?

Ш а и р

Бир халга бәланын бири бәсдир—дејә аллаһ
Јалныз сәни көндәрди бизим өлкәјә, валлаһ!

Ә м и р

Көйдән әл үзүб жердә һәгигәт кәзән оғлан,
Тәк бирчә јолун вар: о да үсјан,
Тәк бирчә јерин вар: гара зиндан!
Шаири зиндана апарырлар.

В ә з и р

(Әмирә)

Заһид әфәндинин сөзү вар сизә.

Ә м и р

Бујурсун.

З а һ и д

Һөкмүдар, мәчлисинизә
Кәлишим јерсиздир, билирәм өзүм,
Анчаг чох вачибдир дејәчәк сөзүм.

Ә м и р

Заһид, бу өлкәдә динә дајагсан,
Анчаг сөјлә көрәк, сән өвладынын
Јасыны нә гәдәр сахлајачагсан?

З а һ и д

Һөкмүдар, һағлысан... Дин хадимитәк
Бу јас палтарыны сојунам көрәк.
Исламын јолунда шәһид олмуша
Жунаһдыр јас тутуб гара кејинмәк!
Анчаг... Нејләјим ки, бир ата кими
Унуда билмирәм Дәјанәтими.
Бир дә... Истәмирәм матәмдән чыхам
Оғлумун гатили о кафирләрин
Көкүнү дүнјадан кәсмәмиш тамам.

Ә м и р

Јахшы, сөзүнү де.

З а һ и д

Һөкмүдар, дүнән
Нәсими ше'рини әзбәрдән дејән
Бир чаван тутмушуг.

Ә м и р

Нәчидир, кимдир?

З а һ и д

Дејир бу ше'рләр мәним ше'римдир.

Ә м и р

Демәк Нәсимидир о чаван оғлан?

З а һ и д

Өзү елә дејир.

Ә м и р

Бәс нә дурмусан?

З а һ и д

Сөзүмүн ардыны динләјин һәлә,
Бу хәбәр шәһәрә салды вәлвәлә.
Чамаат ахышыб долду мејдана,
Өлүм фитвасыны вердим мән она.
Чәллад гылынчыны чәкди,
бу заман,

Бир-нәфәр архадан бағырды: — Дајан!
Чәллад әл сахлады... О, тахта чыхды.
Бир чәллада бахды, бир мәнә бахды.
Деди: Күнаһсыздыр бу чаван оғлан,
Онун охудуғу о ше'ри јазан
Дуруб гаршынызда, верин чезамы.
Донду һејкәл кими һејрәтдән һамы.
Нәсими о дејил, — деди, — мәнәм, мән,
Ғачмағ истәмирәм өз тәләјимдән.

Ә м и р

Сән бир чүр'әтә бах!.. Чох гәрибәдир.

З а һ и д

Ардыны динләјин, һәлә бу нәдир?
Бу бири сөзүнү гуртаран кими
О бири ғышгырды: — Мәнәм Нәсимй!
О јалан данышыр... Ара гарышды.

В ә л и ә һ д

Ah!.. Әлум уғрунда бу ки, јарышды.
Јашамағ бу гәдәр учузмуш көрән?

Ә м и р

Бәс сонра?

З а һ и д

Башымы итирмишәм мән.
О буна «сус» дејир, бу она гибләм
Дүшмүшүк јаманча ојуна, гибләм.
О дејир «мәни ас», бу дејир мәни,
Һеч баша дүшмүрәм бу һәнкамәни.

Ә м и р

Заһид, о бәдбәхтләр бәлкә дәлидир?

З а һ и д

Хејир, икиси дә дәрракәлидир.
О бундан дәриндир, бу ондан дәрин,
Онлар саһибидир чох һикмәтләрин.

В ә л и ә һ д

(Әмирә)

Ахламағ чәтиндир, һеч ағыллы да
Өзүнү атармы белә бир ода?

Ә м и р

Онларын мәгсәди нәдир?

З а һ и д

Һәкмүдар,
Онларчын нә мәзһәб, нә дә ки, дин вар.

Л о ғ м а н

Һәр кәсин инамы динидир онун.
Бахышы мин-миндир инсан оғлунун.

Ә м и р

Бизә кәрәк дејил башга инамлар,
Исламын бир јолу, бир мәзһәби вар.

З а һ и д

Биз дә јолчусујуг бу јолун!

Ә м и р

Жетәр!
Бу богда шәһәрдә јә'ни бир нәфәр
Јохму Нәсимини таныјан, көрән?

З а һ и д

О Ширван әһлидир, өјрәнмишәм мән.
Шейтан јувасындан көчән тајфалар
Ғәрибә мәхлугдур, улу һөкмүдар.
Онлардан сөз алмаг мүшкүлдүр дүзү.
Онлар кор гојдулар шәһәримизи.
Көрүм Фәзлуллаһы кәлсин лә'нәтә!
Онун мүридләри бу мәмләкәтә
Бир бәла кәтирди һуруфилији.
Алт'үст еләдиләр бурда һәр шеји.

Ә м и р

Заһид, дедијини јахшы дүшүн бир,
Бизим бу Лоғман да Ширван әһлидир.

Л оғ м а н

Заһид дүз бујурур... инчимирам мән,
Биләнә дәрс верир инди билмәјән!

Ә м и р

Чашдырыб көр нечә бир шаир бизи.

(Лоғмана)

Сән дә танымырсан о мәзһәбсизи?

Л оғ м а н

Хејир, танымырам, ахы вәтәндән
Лап чаван јашымдан ајрылмышам мән.

Ә м и р

Бәс инди нејләјәк?

В ә з и р

Улу һөкмүдар,
Әкәр бәјәнсәниз бир тәклифим вар.

(Әјилиб Әмирин гулағына нәсә дејир).

В ә л и ә һ д

Шаһ бабам, мүмкүнсә мәнә изн вер
Мән дә бир јахындан көрүм онлары.
Һагга һаһаг дејән о шейтанлары.

Ә м и р

Нә олар, разыјам бу тәклифә мән.
Мүтләг Нәсимидир онларын бири.
Ону тапмалыјыг...

З а һ и д

Анчаг дикәри
Даһа горхулудур, әминәм ки, мән,
Нәсими адыјла өлүмә кедән
Ондан амансыздыр.

В ә з и р

Заһид дүз дејир.

Ә м и р

Сөзүм јох. Ди кедин!

Ҳамы дағылыр, Вәзирлә Әмир галыр.

Рәггасә кәлсин!

Вәзир, икимизчин мәчлис дүзәлсин.

Әл чәкиб дүнҗанын һәр мөһнәтиндән

Јашамаг истәрәм бу дүнҗада мән.

IV ШӘКИЛ

Виядан. Дустаглар һәрәси бир тәрәфдә отуруб маһны охујурлар.

Хор

Аллаһ адлы үлвијјәти

Өз гәлбиндә көр дејирик.

О гүдрәти, о һикмәти

Көрмәјәнә кор дејирик.

Тәк сәс

Һагг јолунун чәфасына

Дөзәнләрә әр дејирик.

«Аллаһү-әкбәр» демишик,

«Инсанү-әкбәр» дејирик.

Гәлбимиздән бу дүнҗаја

Биз јол ачаг, дүз јол ачаг.

Идракында јол кедәнә,

Вәрдишини тәркидәнә,

Өз-өзүнү дәрк едәнә

Пир дејирик, пир дејирик.

Көзәтчиләрин габағында I вә II Нәсимиләр кәлир.

Зиядан көзәтчиси онлары зиндана салыр.

Көзәтчи

Кәсин, бу нә маһныдыр?

Сүбһан

Маһны дејил, дуадыр.

Рәһман

Јердән әл үзүләндә күман тәк аллаһадыр.

Сүбһан

Бу нә бәзәк-дүзәкдир, бәс бу нә чил-чырагдыр?

Көзәтчи

Ә'лаһәзрәт Вәлиәһд өзү бу күн зиндана

Тәшриф бујурачагдыр.

II Нәсими

Күн ајдын!

Рәһман

Салам олсун ики тәзә сирдаша!

Сүбһан

(Нәсимиләри тәпәдән дырнаға сүзүр)

Дејән елм әһлисиниз, кечин јухары баша.

I Нәсими

Ҳамы бәрәбәр дејил?

Инсана зинәт верән идракыдыр, јер дејил.

Кәрамәт

Сән әл бизим адамдыр.

Р ə һ м а н

Бурда нә өлүмү вар башгасынын а мајмаг?

(үзүнү I Нәсимијә тутур)

Сизи нијә тутублар?

I Н ə с и м и

Дүшүнмүшүк.

Р ə һ м а н

Дүшүн дә... Дүшүнмәк дә јасагдыр?

I Н ə с и м и

Өзүн кими дүшүнмәк дејирләр ки, наһагдыр.

С ү б һ а н

Бәс нечә дүшүнмәли?

II Н ə с и м и

Өз идракын сөнмәли, өз фикриндән дөнмәли,
Һакимијјәт саһиби һәр нечә дүшүнүрсә,
Бах елә дүшүнмәли!

Р ə һ м а н

Сизсә өзүнүз кими дујдуруз, дүшүндүзүн,
Тора дүшүб ағылдан кунәһкара дөндүнүз?

Ш а и р

Бизимкиндән бөјүкдүр онда сәнин кунәһын,
Сизи хилас етмәјә күчү чатмаз аллаһын.

Өзү кими дүшүнән сечә билир һәр заман
Һәгигәти јаландан.

Бу да хошуна кәлмәз һәгигәтдән чәкинән
Бөјүк јаланчыларын.

Өлкәни өз ичиндән сөкән таланчыларын.

(күнчә ғысылыб һеч данышмајан душтағы көстәрир)

Р ə һ м а н

Бу оғлан јахшы тапыб онда һаггын јолуну,
Данышдыра билмәдик бу мүддәтдә биз ону.
Дејирәм адын нәдир?
Елә сусур, данышмыр.
Адыны да унудуб, ләгәби Сүкутидир.

Ш а и р

Данышмаг өјрәнәр бир илә инсан,
Амма өмрү боју сусмаг өјрәнәр.
Јухуда данышыб, гисмәти зиндан.
Ашкарда данышмаз, дәлидир мәкәр?

К ə р а м ə т

(Сүкутини көстәрир)

Бу гәсдән данышмыр, дили вар анчаг,

(Лалы көстәрир)

Бу исә анадан лал доғулубдур.
Дүнјаја кәлмәмиш бәдбәхт олубдур.

Р ə һ м а н

Бәдбәхт? Дедијини дүшүндүнмү сән?
О хошбәхт јараныб һәр биримиздән.
Сәнин дилин олуб һансы дәрдини
Демисән?.. Сусмусан сән дә лал кими.

Дилин олуб динэ билмәмәјиндән
Лал олуб сусмағын көзәл дејилми?

К ә р а м ә т

(Лалы көстәрир. Рәһмана)

Көзүм су ичмәјир доғрусу бундан,
Әлим дә кичикир, вурумму?

Р ә һ м а н

Дајан!
Күнаһы нәдир ки?

К ә р а м ә т

Күнаһсызлығы.

Р ә һ м а н

Елә биз һамымыз күнаһсызларыг.

С ү б һ а н

Зинданлар күнчүндә даим сызларыг.

Р ә һ м а н

Заманын гарышыг кешмәкешиндә
Ким билир шәр һарда, хејир һардадыр.
Бөјүк күнаһкарлар ләззәт ичиндә,
Кичик күнаһкарлар зинданлардадыр.

II Н ә с и м и

(I Нәсимијә)

Ешитдин? Ајыгмы идракын сәнин?
Нәсими јолунда бир өзкәсинин
Өлүмә кетмәси бил ки, наһагдыр,
Бу јолу халг өзү јашадачагдыр.

I Н ә с и м и

Көрүрәм гардашым, амалымыз бир,
Анчаг кәл кәсдирәк Нәсими кимдир?
Сәнсэн, јохса мәнәм?

II Н ә с и м и

Гәсдиндән дашын!
Еј мәним әгидә, фикир гардашым,
Ахы нәјә кәрәк бу чәкишмәләр?
Өзүн һәгигәти билмирсән мәкәр?

I Н ә с и м и

Билдијим будур ки, Нәсимијәм мән.

II Н ә с и м и

Бәс онда мән кимәм?

I Н ә с и м и

Соруш өзүндән.

Ш а и р

Нәсими? Инанмаг чәтиндир.

К ә р а м ә т

Нијә?

Ш а и р

Әл чатмаз, үн јетмәз о бөјүклүјә.

I Нәсими

Гардаш, ојнамајаг кәл сичан-пишик.

Рәһман

Ше'р оғрусуну чох ешитмишик,
Шаир оғрусуну көрдүм көзүмлә.

Кәрәмәт

Сәнчә һансы оғру, һансы доғрудур?
Көстәр, илишдирим!

Рәһман

(Өз-өзүнә)

Одур, ја будур?

I Нәсими

(II Нәсимијә)

Де көрәк һардансан?

II Нәсими

Билмирсән мәкәр?
Нәсими Ширвани һардандыр?

I Нәсими

Јетәр!

II Нәсими

Гардашым, мәгсәдин мәни өлүмдән
Хилас етмәкдир, анлајырам мән.
Анчаг ону бил ки, бәхшиш бир һәјат
Мәнә ағыр кәләр өлүмдән јүз гат.

I Нәсими

Јалварырам мән,
Кәл инад дашыны төк этәјиндән.

II Нәсими

Икид, ону бил ки, долан бошалар
Нә гәдәр һөкм етсә-зүлм дүнјада,
Нәсими јолунда өләнләр ки, вар,
Јохдур Нәсимијә өлүм дүнјада.

Сүбһан

Өлүм уғрундакы бу чәкишмәдән
Доғрусу ағлымы итирмишәм мән.

Рәһман

Ағыл вар идими бир тикә сәндә —
Ки, ону һәлә бир итирәсән дәр?..

I Нәсими

Мән өз аллаһыма чохдан чатмышам,
Идракдан о јана әл узатмышам,
Сән исә...

II Нәсими

Давам ет.

I Нәсими

Сәнинчин һәлә
Көрүрәм, мәчһулдур јүксәлиш јолу.

II Нәсими

Онда чаван оғлан, де көрөк мәнә,
Аллаһа чатмағын нә имиш јолу?

I Нәсими

Идракда јол ачмыш кечәдән күндүзә аллаһ,
Күлдүрмәсән өз көнлүнү, күлмәз үзә аллаһ.
Дүнјаја шәфәгләр кими танрым сәпәләнмиш,
Гәлбин көзү јанмазса көрүнмәз көзә аллаһ.

II Нәсими

Аллаһ! Билирик, чисм дејил, бәс нәдир аллаһ?

I Нәсими

Ән јүксәк олан һагда, һәгигәтдәдир аллаһ.
Дондунса тәкамүл вә көзәллик габағында,
Дәрк ет, бу тәәччүбдә, бу һејрәтдәдир аллаһ.

II Нәсими

Инсан нә имиш?

I Нәсими

Кизлидир инсандакы гүдрәт,
Һәр кәс ону фәһм етмәсә ачиздир о, әлбәт.
Инсанын әзәл борјудур инсанлыға һөрмәт,
Инсанлыға һөрмәтдә, ләјагәтдәдир аялаһ.

II Нәсими

Вәһдәт нә демәк?

I Нәсими

Кизлидир һәр зәррәдә вәһдәт.
Бир зәррә икән күллә говушмағ улу нијјәт!
Көрдүкләримиз заһиридир, бәтнә нүфуз ет!
Батиндәки, чөвһәрдәки фитрәтдәдир аллаһ.

II Нәсими

Бәс сөз нә демәк?

I Нәсими

Һәр сөзүн амал јүкү фикрим.
Сечмиш, сечәчәк даима түкдән түкү фикрим.
— Мән бир ағачам, јарпағы—сөзләр, көкү—
фикрим,
Сөзләрдә дејил, сөздәки һикмәтдәдир аллаһ.

II Нәсими

Бәс зүлмә сөзүн?

I Нәсими

Сән јаранышдан һәлә тәксән,
Кеч-тез өзүн өз гүдрәтини дәрк едәчәксән.
Зүлмүн үзүнә һагг дејилән силләни чәксән,
Силләндә мөһүрләнмиш о гејрәтдәдир аллаһ.

Чаһил енәр алчаглыға, өз гәлбинә јенмәз,
Виңдандан әкәр дөнсә дә, хејриндән о дөнмәз.
Зүлмәтдә, чәһаләтдә, әдавәтдә көрүнмәз,
Илгарда, сәдагәтдә, мөһәббәтдәдир аллаһ.

II Нәсими

Сон мәгсәд «Әнәлһәгми?»

I Нәсими

Диләк сөздән умулмаз.
Ән жүксәк олан зирвәјә мүтләг демәк олмаз.
Бир пилләдә дурдунса, «Әнәлһәг» демәк олмаз.
Үлвијјәтә чатмагдакы нијјәтдәдир аллаһ.

Рәһман башыны тутур

Рәһман

Валлаһ, бу сөзләрдән чатлајыр бејин.

Сүбһан

Нәји чатлајачаг олмајан шејин?

Шәккәк

Сағ часус, сол часус, гардаш да часус.

Рәһман

Јашамаг истәсән, сән данышма, сус.

I Нәсими

Гардаш, көрүрәм чәнки-фикир хошду сәнинлә,
Индијсә мәним сорғуму динлә:
Идрак өзү бир пилләдир,
үлвијјәтин, ешгин,
Һәр арзунун, һәр мәгсәдин,
Һәр нијјәтин, ешгин,
Сон һәдди, ахыр нөгтәси јохму?
Учдугча учаг, зирвәләрин зирвәси јохму?

II Нәсими

Идракдан әзәл гәлбини диндир.
Гәлбин өзү көјдән дә дәриндир.
— Көјләр көрүнүр, орда да јохдурса әкәр сон,
Руһун ки, көрүнмүр, сону руһдан нијә умдун?
Өз гәлбинә дал,
Бир хәбәр ал,
көр нәдир инсан?
Өз гәлбинә далмазса, чәһаләтдәдир инсан.

I Нәсими

Гәлбин сәси бир, нијјәти миндир.

II Нәсими

Јалныз бу сәбәбдән дә сәмадан о дәриндир.

I Нәсими

Өз нәфсинә ујдугда нәдир, бәс нәдир инсан?

II Нәсими

Дүнјасына дүнјада хәјанәтдәдир инсан.
Мәст олмалы, гәсд олмамалы һагг шәрабында.
Јохдур гәрәзин хәтти һәгигәт китабында,
Өз нәфсинә гул олса, чәһәннәм әзабында,
Өз нәфсинә гул олмаса, чәннәтдәдир инсан.

Дүнјаја ујан ујғудадыр, өмр өзү биркән.
Һәр кәс учалыр гәлбинә мејдан диләјиркән,
Руһундан өтүб чисминә гуллуғ еләјиркән,
Инсана дејил, шејтана миннәтдәдир инсан.

I Нәсими

Бәс ешгә сөзүн?

II Нәсими

Јохду сөзүм, ешг јенилмәз.
Вәслиндә күлән ашигә ашиг ки дејилмәз.
Инсан дедијин вәсл илә инсан ола билмәз.
Чырпынтыда, сарсынтыда, һәсрәтдәдир инсан.
Дәрдијлә күләшдикчә фәзиләтдәдир инсан.
Зиддијлә дә, әксијлә дә вәһдәтдәдир инсан.

Рәһман

Бәс бир белә камил икән инсан,
Алчаглығы, јалтаглығы һардан?

II Нәсими

Инсаны учалдан улу бир ешг, дәјанәт,
Алчалдан исә... Горху, хәјанәт.
Горхдугса өлүмдән вә әчәлдән
Инсанлығы вердик демәк әлдән.
Горхдугса әкәр зүлмдән, һагдан кечәр олдуг.
Горхдугса әкәр, зүлмә гул олдуг, нөкәр олдуг.

I Нәсими

Там ејни кәлир фикринә фикрим,
Анчаг јенә зәнн етмә ки, бир ан дәнә фикрим.

Вәлиәһд кәлир. О, диггәтлә I вә II Нәсими сүзүр.

Шәккак

Сизә аз данышын демәдимми мән?
Бујур, Вәлиәһд дә чыхды бөјүрдән.

Вәлиәһд

Һәллачи Мусајмыш бу чаван, тәләјә әфсус!
Бир вахт бизә мејдан охујан, индисә мәнбус!

(Вәлиәһд душтаглара јахынлашыр, I Нәсими үзүнү кәнара тутур)

Вәлиәһд

(Рәһмана)

Бура бах, чаван оғлан,
Нә үстә тутулмусан?

Рәһман

Рүшвәт алмышам.

Вәлиәһд

Нијә?

Рәһман

Биринчи дәфәдир ки, нијәсини сорурлар.
Нијә рүшвәт алмышам? Әлбәт буна сәбәб вар.

Вәлиәһд

О сәбәби десәнә?

Рәһман

Ахы јарашмаз мәнә.

Вәлиәһд

Јарашды, јарашмады, билмәлијәм ахы мән.

Сүбһан

Өзүн һаким оlanda һәр шеји биләчәксән.

Вәлиәһд

Мән инди билмәлијәм.

Рәһман

Ачыг данышаг?

Вәлиәһд

Ачыг!

Рәһман

Балыг көрмүсән? Балыг!
О да башдан ијләнир.
Гујруғундан сојурлар амма јазыг балығы.
Елә бурдан башланыр һәјатын хырдалығы.
Күнаһкардыр дүнјада вурулан да, вуран да,
Мәндән рүшвәт истәјир мәндән башда дуран да.
О рүшвәти өдәмәз мәним азча кәлирим.
Мән алмасам нә верим?

Вәлиәһд

Сән дә нә ал, нә дә вер.

Рәһман

Олмаз!

Вәлиәһд

Нијә?

Рәһман

Вер дејир!

Ондан башда дуран да ахы ондан истәјир.
Мәни ора гојуб ки, алым верим мән она.
О да алыб өтүрсүн ондан башда дурана.
Өтүр-өтүр ојуну... Бизә галыр шахшахы.
Әкәр алан олмаса верән олмаз валлаһы!
(Вәлиәһд фикрә кедир, үзүнү Рәһмана тутур)

Вәлиәһд

Белә чыхыр сөзүндән јашамағын јолудур
Әјрилик дә, рүшвәт дә.
Демәк јохмуш дүз адам бу бојда мәмләкәтдә!
(Кәрамәтә јахынлашыр)

Сәни нијә тутублар?

Кәрамәт

Јашамагдан безмишәм,
(сүкут)
Мән бизим кәндхуданын гулағыны кәсмишәм.

Вәлиәһд

Нијә кәсирдин, нијә?

Кәрамәт

Мәһсулумун чохуну о чыханда төјчүјә,
Мән јалварыб «рәһм елә»—дедим—аллаһ ешгинә,
Арвад-ушаг јанында әл галдырды о, мәнә.

В э л и э н д

Шикајет елијэдин.

К э р а м э т

Кимэ?

В э л и э н д

Ондан бөјүү
Бу өлкөдө јохму бэс?

К э р а м э т

Вар! Анчаг бир мәсэлдир, гылынч өзүнү кәсмәз.
(Вэлиэһд Шәккака јахынлашыр)

В э л и э н д

Сәнин күнаһын нәдир?

Ш ә к к а к

Мәндәи шүбһәләнибләр,
куја ки, мән дәлијәм,
Әслиндә мән өзүм дә
һамыдан шүбһәлијәм.

В э л и э н д

(Шаирә јахынлашыр)

Сәнин күнаһын...

(Вэлиэһд шаири таныјыр)

Шаир?

Сән дә бурдасан?

Ш а и р

Бәс һарда олмалыјдым?

С ү б һ а н

Валлаһ дүз дејир киши.

Ш а и р

Тәәччүблү одур ки, бу зиндан һүчрәсиндә
Вэлиэһдин нә иши?

В э л и э н д

Мән... Мән...

Ш а и р

Бәлкә кәлмисән бизә ничат вермәјә?..
Јох, кәлмисән сән бизә һөкмүнү кәстәрмәјә.
Биз онсуз да билирик, таныјырыг һәр кәси.
Хошбәхтләрә јетишмәз бәдбәхтләрин наләси.

Р ә һ м а н

(Шаирә)

Өлүләр елә билир һалва јејир дириләр,
Чөлдә азад кәзәнләр азадмыдыр де мәкәр?

Ш а и р

Бәли, сән дә һаглысан, гынамырам мән сәни,
Һеч олмаса дејирик биз көнүлдән кечәни,
Чөлдә «азад» кәзәнләр бундан да мәһрум олмуш,
Зүлм әлиндә мум олмуш.

Бу зиндан бучагында биз зүлмә көз дагыҗыг.
Зиндан дустагы деҗил, биз фикир дустагыҗыг.

Вәлиәһд јенидән дәрин фикрә кедир. Ишыг сөнүр, ишыг јалныз
Вәлиәһдин үзүнү ишыгландыр. Онун көзләринә Заһид оғлу Дәјанәт көрүнүр.

Вәлиәһд

Демәк белә...

Дәјанәт

Нә белә? Ешитдинми? Ешитдин,

(сүкут)

Јаман фикирә кетдин.
Јухарыдан бахмысан сән һәјата һәмишә,
Бу зинданда инди сән
Һәјатын дибиндәсән.
Көрдүн, гандын вә билдин.
Өлү идин... һәләлик демәрәм ки, дирилдин.

Вәлиәһд

Билмәјәјдим каш, јенә
Ичимдә саваш едир, бир дәли саваш јенә.

Дәјанәт

Көрүрәм ки, ганырсан.
Амма нејлијәсән ки, гандығыны данырсан.
Замана бах, замана,
Инди билиб ганмағын эзабы вар инсана.

(Заһид оғлу чәкилир, Вәлиәһд көзәтчини чағырыр)

Вәлиәһд

Көзәтчи!

(Вәлиәһд I Нәсимини көстәрир)

Бах бу галсын.
О бири мәһбуслары кечир башга һүчрәјә,

(II Нәсимини көстәрир)

Буну исә ајрыча һүчрәјә сал.

Көзәтчи

Баш үстә.

II Нәсими

Јох, јох, бир дурун.
Мәни дә динләјин, ахы...

Вәлиәһд

Бујурун.

II Нәсими

Нәсими о дејил.

Вәлиәһд

Билирик буну.
Билирик онун да ким олдуғуну.

II Нәсими вә мәһбуслар чөлә чыхыр. Јал көздән јајыныб өзүнү
кәнардакы һүчрәјә салыр. Буну Рәһман көрүр, о да башга һүчрәдә
кизләнир.

Кәл ачыг данышаг, сән һәллачисән,
О да Нәсимидир.

І Нәсими

Чох көзәл.

Вәлиәһд

Нечин

Онун әвәзинә өлмәк истәдин?

І Нәсими

Сәнин әвәзинә Заһидин оғлу
Өлүмә кедәндә гәсди нә олду?
Достлуг хатиринә өлүмә кедән
Бир Заһид оғлуча дејиләмми мән?

Вәлиәһд

Сәнин әлиндә икән
Сөјлә, мәни о заман сән нијә өлдүрмәдин?
Јохса сән өлүмә дә мәни лајиг көрмәдин?

І Нәсими

Бәлкә сән ондан бәри бир гәһрәман олмусан?
Онда өлмәмәјинә инди пешман олмусан?

Вәлиәһд

Хејир, миннәтдарам мән,
Сәнин гуллуғундајам, нә гәдәр ки варам мән.
Тәләјимә мин шүкүр!
Борчуму гәјтармаға
Инди мәним әлимә кирәвә дә дүшүбдүр.

І Нәсими

Фикрин нәдир?

Вәлиәһд

Өлүмдән ашағы билдијиндән
Өлдүрмәдин мәни сән.
Мәнсә сәни өлүмдән чох јухары санырам,
Сәнин бөјүклүјүнү өлүмә гысганырам,
Һәллачи олдуғуну мән билирәм, тәкчә мән!
Мән дә ону кизләдиб ганына тәшнәләрдән
Сәни хилас етмәјә һазырам.

І Нәсими

Инанмырам.

Вәлиәһд

Нијә?

І Нәсими

Әмир оғлуну буна гадир санмырам.

Вәлиәһд

Бујур, кедә биләрсән...
(голундан тутуб ирәли апарыр)
Ди кет! Кет!

І Нәсими јериндән тәрпәнмир

І Нәсими

Бәс о шаир?

В э л и э н д

О, мүтлэг өлмөлидир.
Сәнсә жох... јахшылыға јахшылығын өзүjlә
Чаваб верилмөлидир.

(1 Нәсими күлүр)

Нижә күлүрсән?

I Нәсими

Сәнә
Күлмәжим неjlәжим мән?
Өлүм сәлтәнәтинә
Әл ачмыш бир инсана
Сән һансы јахшылыгдан белә дил-дил өтүрсән?
Мәнә әвәз вермә кәл.
Мән учалыг тәхтинә әл ачмышам, сән мәни
О тәхтдән ендирмә кәл.

В э л и э н д

Онда сөjlә, дүнјаја сән өзүнмү кәлмисән
Ки, истәдијин заман —
Кедәсән бу дүнјадан?

I Нәсими

Јох! О бөјүк инсанын јашамасы наминә
Өлүм — һәјатдыр мәнә!

В э л и э н д

Өз һәјаты өзүјчүн гијмәтли олмајан кәс
Валлаһ, өзкәсинә дә бир күн ағлаја билмәз.

I Нәсими

Һәјат амал үчүндүр, сәнсә бу һәгигәти
Дәрк етмәдән данырсан.

В э л и э н д

Сән ки, өлүмү белә уча рүтбә санырсан,
Мәһкум икән өлүмә онсуз да һәллачитәк,
Нәсиминин адыјла өлмәк нәјинә кәрәк?
Өз адынла өлсәнә?

I Нәсими

Бу чоҳ мүшкүл тә'лими нечә ачым мән сәнә?
Учалыг ола билмәз бу дүнјада һәр өлүм.
Һәгигәтә говушан бир өлүм вар, бир өлүм:
Мүтлэг әбәдијјәтдир —
«Мүтлэг ешгин» јолунда адиликдән сечилмәк—
Нәсимитәк аллаһын јолунда өлә билмәк!
Һәм дә бачара билсәм әкәр буну, онда мән,
Ону хилас едирәм ахы вахтсыз өлүмдән!

В э л и э н д

Һәгигәтә чатмағын әкәр јолу бир исә,
Нәсиминин адыјла бу дүнјадан әл үзмәк
уча мәртәбәдирсә,
Анламырам сәни мән,
Нижә мәһрум едирсән Нәсиминин өзүнү
Сән о бөјүк шәрәфдән?
Бу худбинлик дејилсә, онда сөjlә, бәс нәдир?

I Нәсими

Нәсимитәк өлмәкдән онун јолунда өлмәк
Чоҳ уча мәртәбәдир!

В э л и э н д

Јахшы, тутаг ки, инди биз сәнә тәслим олдуг,
Сәнин ким олдугуну бу дүнјада бу саат

Мәндән башга билән јох.
О бири дүнјада сәни таныјачаглар.
Инди бир суалым вар:
Алдатмаг фикриндәсән
Аллаһы да бәлкә сән?

І Нәсими

Күлүнч данышма, аллаһ мәним өзүмдә икән
Өзүмү алдатмаға еһтијач јох, лүзүм јох.
Алдатмаг истәјирәм бу дүнјаны мән анчаг!

Вәлиәһд

Баш тутмаса?

І Нәсими

Көмәк ет!

Вәлиәһд

Алдатмаг мәгсәдини күдүр сизин тәригәт?

І Нәсими

Нәсимини өлдүрән һәгигәтдән, доғрудан
Мин-мин дәфә көзәлдир ону јашадан јалан.
Дәстәмиз дағыландан
Нәсими ше'рләри
Олуб дилим әзбәри.
Оба-оба кәзмишәм өлкәләри, елләри,
Онун кәламларыјла
Руһән ишыглатмышам гаранлыг көнүлләри.
Һәм сөзлә, һәм ғылынчла вурушмушам дәмәдәм,
Амалыма, ешгимә өз борчуму вермишәм.
Артыг битмиш билирәм вәзифәми дүнјада,
Бундан сонра мәнимчүн јашамагдан нә фәјда?

Вәлиәһд

Бунлары дәрк еләдим, инди исә сән мәнә
Өлүмдән горхмамағын сиррини өјрәтсәнә?

І Нәсими

Бу дүнјада һәјатдан чох әзиз шејләр дә вар.
О мәгама чатмајан мәни нечә анлајар?

Вәлиәһд

Нәдир о мәгам, нәдир?

І Нәсими

Ешги дәрк етмәјәнчин мәгам да әфсанәдир!

Вәлиәһд

Һәјатдан әзиз олан бир шеј танымырам мән.

І Нәсими

Нечин јашадығыны һәлә билмәдијиндән
Өлүмүн дә јериндә зәрурәт олдуғуну
билмәк сәнә чәтиндир.
Һәјаты дәрк едәнчин өз һәјаты, өз өмрү
Өзүнүнкү дејилдир,
Һәјатда газандығы ешгин, мәһәббәтиндир.
Мән дә бу мәһәббәтин, бу амалын гулујам,
Өлсәм онун јолунда улулардан улујам.

Вәлиәһд

Бир мәни дә баша сал, даш дејил ки, үрәјим.
Мәнә һәјат бәхш едән бир адамын гәтлинә
Сөјлә, нечә јол верим?

І Нәсими

Онда икимизе дә, һәм она, һәм дә мәнә
Хилас јолу вар исә, разыјам сән дејәнә.

Вәлиәһд

Јох, јалныз биринизи.

І Нәсими

Онда ону, тәк ону!
Бунунла өдәјәрсән мәнә олан борчуну.

Вәлиәһд

Јалварырам мән сәнә!
Анд верирәм мән сәнин ешгинә, әгидәнә
Әлләрими батырма
Мәним хиласкарымын ганына, ганын олсун.
Сән ки, инсан оғлусан, бир аз вичданын олсун.

І Нәсими

Јох!

Вәлиәһд

Сән инсан чилдиндә бир иблиссән, бир иблис.
Сән гүввәтли, мән ачиз,
Инандығын бир фикир гәлбини буховлады.
Инсафыны овлады.
Мән аллаһын баласы, сән иблисин овлады!

(Диз чөкүр, әлләрини көјә галдырыр)

Нижә ачиз јаратдын мәни, јарәб, сән нижә?
Көзләrimi гападын һәгигәтә, керчәјә!

Мәнә гүввәт вермәдин.
Сарај гапыларындан о тәрәфи сән мәнә
Бәс нижә көстөрмәдин?
Дүнја билдим сарајы, демә дүнја кен имиш.
Дүнјанын өзү гәдәр мүрәккәб өвладыны
Алламаг чәтин имиш!
Өзүн көмәк ол мәнә, көзләrimi јахшы ач
Јахшыја, писә, јарәб,
Нечә өлүм бәхш едим мәнә һәјат бәхш едән
Белә иблисә, јарәб?

І Нәсими

Ај јазыг! Бәд ајагда аллаһдан көмәк уммаг
Билирсән нә демәкдир?
Өзүнә, өз күчүнә инана билмәмәкдир.
Сәни хилас едәндә мән дүшүндүм о заман
Ибрәт көтүрәчәксән сән о мүдһиш горхудан.
Һајыф мәним зәннимә! Олдуғунтәк галмысан.
Инди мән дајанмышам өлүм астанасында
Сән јенә сарсылмысан!

Вәлиәһд

О вахт мәним јеримә гурбан кетди Дәјанәт,
Мән сусдум... Бу хәјанәт
Һәлә унудулмамыш,
Көһнә әзабларымдан һәлә хилас олмамыш
Тәзә дәрдә чан верим?
Нәсиминин јеринә сөјлә, сәнин гәтлинә
Мән нечә фәрман верим?
Чәтиндир! Горхурам мән
Аллаһын гәзәбиндән!

І Нәсими

Нејләрсән Заһид оғлу әкәр бир дә доғулса?

Бу ки, мүмкүн дејилдир.

І Нәсими

Бирдән өлмәмиш олса?

Вәлиәһд

Мән она һәср едәрәм өз өмрүмү, мән она!

І Нәсими

Анд ич!

Вәлиәһд

(Чибиндән гур'ан чыхарыр)

Мән анд ичирәм бу аллаһ кәламына!

І Нәсими

Де јахшы! Бир дә анд ич, мәни таныдачагсан
Заһидә Нәсимитәк!

(сүкут)

Сусма, анд ич, анд ич ки, Нәсими өлмәјәчәк!

Вәлиәһд

Андсыз кечинмәзми?

І Нәсими

Јох!
Шаир јашасын дејә
Мән мәчбурам һәр шејә.

Јахшы, мән анд ичәрәм!

І Нәсими

Гој сәни горхутмасын нә шәртләрим, нә андым,
Сәнин эзабларына инандым мән, инандым!
Даһа бирчә ричам вар, әкәр гәбул еләсән,
Көрүшмәк истәјирәм Лоғманла тәкликдә мән.

Вәлиәһд

Јохса о да...

І Нәсими

Хејир а... өзкә бир нијјәтим вар,
О, ел ағсаггалыдыр, она вәсијјәтим вар.

Вәлиәһд

Сизи көрүшдүрәрәм, инди бујур.

Вәлиәһдлә І Нәсими кедир. Лал кизләндији јердән чыхыр.

Лал

Кетдиләр.
Бу һәллачи—јетмиш мин, о да Нәсими—јүз мин,
Сағ ол сәни лал киши, даһа сәнин нә дәрдин?
Көзәтчи!

Көзәтчи кәлир

Көзәтчи

Мән һазырам, әр кими.

Л а л

Кет Заһидә хәбәр вер.

К ө з э т ч и

Ғансы иди Нәсими?

Л а л

Бу хәбәрә мүштәри сәнсэн, ја Заһид ағам?
Газанчыннан ким кечәр? Јәни белә ахмағам?

К ө з э т ч и

Јох, онда мән дәлијәм,
Сәнин хејрин үчүн мән тәпик дөјмәлијәм
Заһидкилә... өззүн өл!
Инди һеч кәс кич дејил!

Л а л

Ә... Заһиддән аларсан.

К ө з э т ч и

Заһиддән сән аларсан.

Л а л

(бир дәнә ахча верир)

Көтүр, һарамын олсун.

К ө з э т ч и

Бу аздыр.

Л а л

Ах!.. А гансыз.

(бир ахча да верир)

К ө з э т ч и

Динсизин өһдәсиндән кәләр анчаг имансыз.
Көзәтчи кедир. Рәһман кизләндији јердән чыхыр.

Р ә һ м а н

Ај лотулар лотусу, бәс ахы сән лал идин.
Бизи нә зәни еләдин?

(һүчрәләрин гапысыны ачыр)

Кәлин, кәлин!

С ү б һ а н

Ә... нә олуб?

Р ә һ м а н

Буна бах.
Часус имиш бу алчаг!

Ш ә к к а к

Мән сизә демәдим дағ-даш да часус,
Јашамаг истәсэн, лал ол, динмә, сус.

К ә р а м ә т

Вурум?

Рәһман

Инди вур буну.
Өлдүр көпәк оғлуну.

«Инсанү-әкбәр» хор алтында душтаглар Лалы боғур.

Шайр

Баш ачмаг чәтиндир бу долашыгдан.
Јахшылыг-јаманлыг! Бир оддан төрәр.
Улу Нәсимитәк учалан инсан
Бәс нечә алчалды бу часус гәдәр?!

Душтаглар көзәтчинин әлләрини бағлајыб зиндандан гачырлар.

V ШӘКИЛ

Лоғманын еви. Ајпара илә Дәјанәт бағчадан кәлирләр.

Ајпара

Демә һәсрәтин дә олармыш сону.
Әслиндә билсәм дә сағ олдуғуну
Јенә үрәјимдә бир ағры варды...
Мәнә билдијими унутдуарды...

Дәјанәт

Инди инандынмы?

Ајпара

Инандым.

Дәјанәт

Дајан!
Гој баҳым, елә бил башгалашмысан.
Сәнә чох јарашыр бу мави палтар,
Ахы мавиликдә сәма рәнки вар.

Ајпара

Гој көрәк, сәманын ахы мәнимлә
Нәдир ујарлыгы?

Дәјанәт

Билмирсән һәлә?
Дәринсән, сирлисән сән дә көј кими,
Сәнин бу әсрарын чалды гәлбими.

Ајпара

Дәјанәт, билирсән, бөјүк севкинин
Гәлби ачыг олур, көзләри бағлы.
Кәрәк дәрин ола, көјләрдән дәрин,
Гадынын үрәји, кишинин ағлы.
Сәнин идракына бағланмышам мән.

Дәјанәт

Сәнсән бу идракы мәнә бәхш едән.
Бу севки од вермиш, көз вермиш мәнә,
Дүнјаны көрмәјә көз вермиш мәнә.
Ешглә доланыр лап ај да, күн дә,
Хилгәт маја тутур анчаг ешгдән.
Идракым үчүн дә, һиссим үчүн дә
О бөјүк ешгинә миннәтдарам мән.

Ајпара

Анчаг унутма ки, үзүнә гәншәр
Гадыны һеч заман тә'рифләмәзләр.

Дəјанəт

Ајағы жер тутар?

Ајпара

Бəлкə дə...

Дəјанəт

Əкəр

Гəлби дəриндирсə сəмалар гəдəр,
Чатмаз топуғуна тəрифлəр онуи.

Ајпара

Һəр сəзү гызылдыр Заһид оғлунун.

Рəһман кəлир

Рəһман

Күн ајдын!

Ајпара

Күн ајдын!

Рəһман

Ајпара, сən олмасайдын
Биз кимин үстүнə гачардыг? Заһид
Вахты дəјишдириб... Бу ит оғлу ит...

Дəјанəт

Нə дəдин?

Рəһман

Бағышла, чаш-баш олмушам,
Дəдən олдуғуну унутдум тамам.

Дəјанəт

Јахшы!

Рəһман

Муса сабаһ асылмалыјды.
Дүнən јухусунда билмирəm нəдən
Фикрини дəјишиб о чəјран дəдən.
Бу күн асачаглар.

Дəјанəт

Удуздуг дəмəк.

Рəһман

Һəлə билмəк олмаз, тез ол, тəрпəмəк.
(кедирлəр)

Ајпара

Кəдин, талəјиниз јар олсун сизə,
Танры өзү чатсын кəмəјинизə.

Лоғман кəлир

Лоғман

Күн ајдын, а гызым.

Ајпара

Ата, күн ајдын!
Көрүшə билдинми?

Л о г м а н

Көзләрин ајдын!
Зиндандан кәлирәм елә индичә,

Л о г м а н

Хәбәр кәтирмишәм, хош хәбәр...

А ј п а р а

Нечә?

Л о г м а н

Бизим үзүнтүмүз демә наһагмыш,
Дәјанәт өлмәјиб, Дәјанәт сагмыш.

(сүкут)

Һәллачи деди ки, Дәјанәт чохдан
Бизим әгидәјә иман кәтирмиш
Һәлә Вәлиәһди бу мәгсәд үчүн
Дәјанәт о күн
Дөјүш мејданына гәсдән кәтирмиш
Нијә севинмәдин?

(сүкут)

Нә олуб сәнә?
Бир дилләнсәнә!

А ј п а р а

Мән чохдан билирдим...

Л о г м а н

Нечә? Билирдин?

А ј п а р а

Бәли.

Л о г м а н

Бәс нечин
Сусурдун? Бәс мәнә нијә демирдин?
(сүкут)

Бәс Заһид? Атасы билирми буну?
Билирми оғлунун сағ олдуғуну?

А ј п а р а

Јох, билмир.

Л о г м а н

Ачылыр бир-бир дүјүнләр.

А ј п а р а

Ата, истәјирдик елә бу күнләр,
Сәнлә бу барәдә мәсләһәтләшәк.
Десәк нечә олар? О, бир ататәк
Көмәк еләјәрми оғлуна?

Л о г м а н

Хејир!
«Шәһид атасыјам» — дејә фәхр едир,
«О, гәбул едәрми бу гәбаһәти?»
Һәм дә онун буна чатмаз чүр'әти.

А ј п а р а

Тој онун јеринә өзүнү бир ан,
Кечә биләрсәнми өз өвладындан?

Л о г м а н

Һәрә бир чүр бахыр, гызым, һәјата.

А ј п а р а

О, өвлад итирмиш атадыр, ата!

Л о г м а н

Дəжанəтин өзү, анламырам мən
Нијə атасыјла көрүшмүр көрən?

А ј п а р а

О, дејир атамда о инам ки вар,
Билсə һəллачијə гошулдуғуму
Һирсиндən јазығын үрəји партлар.
Билмəsə јахшыдыр сағ олдуғуму.

Л о г м а н

Көрдүнмү, а гызым, көрдүнмү һеч кəs
Ону баласытəк таныја билмəз.

(сүкут)

А ј п а р а

Ата, һəллачидən даныш бир аз да.

Л о г м а н

Гызым, о үзмəди һеч вахт дајазда,
Дүшдү бу дүнјанын гејлү-галына,
Өмрүнү хəрчлəди өз амалына.
Бу күн дə вүгарла о бөјүк инсан
Нəсими јолунда кечир чанындан.

Чалпапаг кəлир

Чалпапаг

Жүн ајдын, ел оғлу!

Л о г м а н

Хош көрдүк, сəни.

(көрүшүрлəр)

Чалпапаг

Дејən танымадын?

Л о г м а н

Лүзум јох буна,
Бу гапы ачыгдыр һэр ел оғлуна.

Чалпапаг

Мəлһəm кəндиндənəm — адым Чалпапаг

Л о г м а н

Өзүдүр, таныдым, сən дүнјаја бах!
Вердији нə варса кери алармыш,
Дүнјанын гəрибə ојуну вармыш.
(Логман Чалпапағы бағрына басыр)
Јаман дəјишмисən, танымадым мən.

Чалпапаг

Вармы бу дүнјада бир дəјишмəјən?

Л о г м а н

Бу гартал гочаја, гызым, јахшы бах,
Чаванлыг достумдур мəним Чалпапаг.
Гардашым, бу евə сən хош кəлмисən.
Жəлдијин јоллара гурбан олум мən.
Јахшы, нə вар, нə јох? Вəтəндən даныш!

Чалпапаг

Фәзлуллаһ кедәли, гоҭа Ширванын
Әввәлки шәһрәти, шаны галмамыш.

Лоғман

Дөзмәҗиб о күнә, о мүсибәтә,
О вахтдан чәкилдим мән дә гүрбәтә.
Кәлишин хеҗирми?

Чалпапаг

Бир оғлум варды.
Башыны бир тәһәр доландыарды.
Әкәрди, бичәрди... О, бирдән-бирә
Дәҗишди, гошулду һүруфиләрә.
Нәсими севдасы долду башына,
Биканә кәсилди җар-јолдашына.
Атыб кәндимизи илләрдән бәри
Нәсими ешгијлә кәзир елләри.

Лоғман

Өзүнә охшаҗыб.

Чалпапаг

Еләдир ки, вар.
Ону ғынамырам, бир вахт хәҗаллар
Мәни дә учуртду беләдән-белә.
Һәҗигәт ешгијлә, һагг тәләбијлә...
Инди «оғул» деҗә мән башы батмыш
Кәзирәм дүнҗаны һеј җарыш-җарыш.
Бурсада раст кәлдим бир ел оғлуна,
Башымдан кечәни данышдым она.
Мәнә бу шәһәри о, нишан верди,
Мәни оғул дәрди бура кәтирди.
Тәкчә Турал олса бу дәрдә дүшән,

Дәли олдуғуна инанарам мән.
О вахтдан бу җерә кәздим һәр јаны,
Бу севда бүрүјүб Азәрбајҗаны.
Чохалыр күнбәкүн, артыр илбәил.

Лоғман

Елә бу дәррдәдир инди һәләб дә.
Демәк бу тәләбдир, бош севда деҗил.
Һәҗигәт јашаҗыр һәр бир тәләбдә!

Чалпапаг

Көрүнүр беләдир.

Лоғман

Дәҗишиб заман.

Чалпапаг

Көмәк ет, баламы тапым.

Лоғман

Сабаһдан
Бир адам гошарам сәнә!

Чалпапаг

Чох көзәл.

Лоғман

Мәним гонағымсан, бујур, кеч динчәл.

(Лоғманла Чалпапаг јан отаға кечир, Вәлиәһд
кәлир)

Ајпара

Вәлиһд, нә олду?

Вәлиһд

Нә олачагмыш?
Мәним чидди-чәһдим тамам наһагмыш.
Нә гәдәр чалышдым, бир шеј чыхмады,
Өлүм горхусундан о, карыхмады.
О, өзү-өзүнә бир дүшмән икән
Нејләјә биләрдим јалвармагла мән?
Дуа охудулар,

гәбул етмәди.

Үч дәфә далбадал «Әнәлһәг» деди.
Сонра разылыгла сүздү о, мәни,
Салды боғазына өзү илмәни.
Бир анда бир өмрә нөгтә гојулду,
Дүшүнән бир инсан бирдән јох олду.

Ајпара

Хејир, јох олмады, «јох» нә, «вар» нәдир,
«Јохлуг» да, «варлыг» да фикримиздәдир.
Әслиндә нә «јох» вар, нә «вар» дүнјада,
Инсан өз-өзүнү арар дүнјада.

Вәлиһд

Заһид фитва верди ганун адындан:
Асылы галачаг дар ағачындан
Кафәрин мејиди үч күн, үч кечә.

Ајпара

Анлаја билмирәм, адамлар нечә
Дөзүр бу дөзүлмәз зүлмә, зилләтә?
Мәһәттәл галмышам бу чәһаләтә!

Вәлиһд

Сус, сус, ешитмирәм, данышма, карам.
Мусанын гәтлиндә мән күнаһкарам!
Јағышдан гуртарыб јағмура дүшдүм,
О тордан чыхмамыш, бу тора дүшдүм.

(сүкут, дүшүнүр)

О нечә инсандыр, анламырам мән,
Нечә кечмәк олар тәк бир өмүрдән?
Онун да бизим тәк үрәји вармы?
Инсанда бу бојда гүдрәт олармы?
Дејирәм, беләси бир дә доғулмаз,
Валлаһ, доғулушда бу гүдрәт олмаз.
Тәпәдән дырнаға бир амалды о.
Мәним дә гәлбимә кәлкә салды о.

(Дүшүнүр, бирдән Ајпараја тәрәф чеврилиб)

Јох, јох, инанмырам «Әнәлһәггә» мән!
Аллаһа асидир «Әнәлһәг» дејән!

(јенә сүкут, дүшүнүр)

Амма онлардакы ешгә, чүр'әтә,
Мә'нәви гүдрәтә вә дәјанәтә
Мән һејран галмышам... Бу нә демәкдир?

Ајпара

Аллаһы өзүндә дәрк еләмәкдир!

Вәлиһд

«Әнәлһәг» сөзүнү тәкрар дедикчә
Мәнә елә кәлди о, даға дөндү...
Даныб өз бојуну о, бөјүдүкчә
Бөјүкләр кичилиб јумаға дөндү.
Мән онда билдим ки, нәдир чәсарәт!

Мә'нәви бөйүклүк, мә'нәви гүдрәт
Бөјүдә биләрмиш инсан оғлуну...

Ај п а р а

Елә бу гүдрәтдир учалдан ону!

В ә л и ә һ д

Инсана һеч чүрә, анламырам мән,
Бу сонсуз гүдрәти аллаһмы вермиш,
Ја инсанын өзү өз гүдрәтиндән
Нечә бој јухары галха биләрмиш?..

Л о ф м а н кәлир.

Л о ф м а н

Вәлиәһд, күн ајдын.

В ә л и ә һ д

Устад, күн ајдын.
Бәс сән һардајдын?

Л о ф м а н

Мусајла көрүшдүк, анчаг нә едим,
Мән о мүсибәтә баха билмәдим.

Дәјанәтлә Рәһман кәлир. Вәлиәһд Дәјанәтә диигәтлә бахыр

Л о ф м а н

Дәјанәт!

Д ә ј а н ә т

Устадым!

Л о ф м а н

Хошбәхтәм, шүкүр!
Талејим јенә дә үзүмә күлүр.

В ә л и ә һ д

Бу нәдир? Јухуму, ја һәгигәтми?
Бу Дәјанәтми?
Јенә гара басыр дејәсән мәни.

Д ә ј а н ә т

Хејир, мән өзүмәм...

(Вәлиәһдә јахынлашыр)

Әфв ет сән мәни...
Сиррими о заман билдирмәдим мән!
Акаһ еләмәдим сәни бу ишдән.
Ахы демәк олмаз вахтсыз һәр сөзү.

В ә л и ә һ д

Инана билмирәм... Өзүдүр, өзү!

Д ә ј а н ә т

Мән о вахт доғрусу...

В ә л и ә һ д

Һәлә бир дајан!
Шүкүр еләјәк ки, сағ-саламатсан.

(гуцаглашырлар)

В э л и э н д

Инди ајдын олур чох шејлэр мәнә,
Амма чох мәтләбләр сиррдир јенә.

Д э ј а н э т

Нәдир сирр?..

(сүкут)

Дүшүнән бир инсан кими
Һүруфи мәсләкә мәним мејлими
Әввәлдән билмирдин?

В э л и э н д

Билирдим, бәли!
Тәк буну билмирәм, бу вәзијјәтә
Инди ағламалы, јохса күлмәли?
Һүруфи олубса Заһид оғлу да
Биз һара кедирик, һара, еј худа?

Д э ј а н э т

Һүруфи мәсләки данмыр худаны.

В э л и э н д

Бәс сизин худаја севкиниз һаны?

Д э ј а н э т

Инсана мәнәббәт олмајан јердә
Аллаһы ахтарма дүшүнчәләрдә.
Аллаһа чатмағын јолу нәһајәт
Инсан үрәјиндән кечир дүјгүтәк.
Аллаһа мәнәббәт, она итаәт
Инсана севкидән башлансын кәрәк!

Л о г м а н

Инсан гүдрәтинә шәкк еләмә сән.
Һеч кәс анасындан икид доғулмур.
Бә'зән көстәрдији шүчаәтиндән
Инсанын өзүнүн хәбәри олмур.

А ј п а р а

Көтүр Нәсимини... Онун һәр сөзү
Ашыб кечәчәкдир мин-мин чағлары,
Чарәсиз өлүмә мәнқумкән өзү,
Анчаг өлүмсүздүр јаратдығлары.
Аллаһ јаратдығы инсанла бирдән
Дурур үзбәүз.
Аллаһын әсәри—инсан өлүркән,
Инсанын әсәри — сәнәт өлүмсүз!

В э л и э н д

Өлүмсүз сәнәти јарадан инсан,
Өзүнү аллаһа борчлудур!

Д э ј а н э т

Дајан!
Бу гадир инсана вармы өзүн де,
Адичә бир һөрмәт бу мәмләкәтдә?

В э л и э н д

Нә дејим?.. Сән бурда һағлысан, анчаг
Тәлејин һөкмүндән мүмкүнмү гачмағ?

Д э ј а н э т

Бәли, јүксәлишә ганадланыркән
Јенидән јарадыр өзүнү инсан.

В э л и э н д

Демэк, һәм халигдир, һәм мэхлуг инсан?

Д э ј а н э т

Бәли, һәм варлыгдыр, һәм јохлуг инсан.

В э л и э н д

Гәлиз мәсәләдир бунлар, чох гәлиз,
Јох, аллаһ јолундан ајрылмајаг биз.

Д э ј а н э т

Аллаһын јолу да елә бу јолдур.

В э л и э н д

Хејир, инсан оғлу аллаһа гулдур,
Онун шәрәфидир аллаһа гуллуг.

Д э ј а н э т

Аллаһын ғуллауға еһтијачы јох!

Л о ғ м а н

Аллаһ инсанлара фәһм, ағыл тәки
Бир гүдрәт вериб ки, һисс едәк, биләк.
Аллаһ инсанлары јарадыбды ки,
Биз ону дәрк едиб, она јүксәләк.

Р ә һ м а н кәлир, онлара гулаг асыр

В э л и э н д

Еј уstad, вахтында сөјлә, бәс нечин
Бу кизли һикмәти мәнә демирдин?

Л о ғ м а н

Чох шеји демишәм, чатмајыб сәнә.
Демишәм, ај оғул, дејирәм јенә:
Мән нә һүруфијәм, нә дә диндарам,
Һарда һәгигәт вар, орда мән варам.
Јаландыр, ријадыр гаты дүшмәним,
Јалһыз һәгигәтдир аллаһым мәним.
Бу идрак јолунда биз инсан олдуг,
Сән идрака сөјкән, е'тигада јох!

В э л и э н д

Сизин һамыһызын фикри бир имиш!
Сарај да өлкәдән бихәбәр имиш!

Л о ғ м а н

Јенә дә бир јердә көрүрәм сизи,
Севин, баша дүшүн бир-биринизи.

Д э ј а н э т

Баша дүшмәјимиз чәтиндир бир аз.

А ј п а р а

Нијә?

Д э ј а н э т

Суларымыз бир архдан ахмаз.

Р ә һ м а н

Вәлиәһд архыны балача әјсә
Гарышар бизә.

В э л и э н д

Һәлә өз јолуму әјмәмишәм мән.

Дəјанəт

О да вугарыны əјмəдијиндэн
Дүшдү бəлалара. Белəдир заман.

Вəлиəһд

Дајан, таныш кəлир мənə бу оғлан.
Сəјлə, биз сəнинлə һарда кəрүшдүк?

Рəһман

Əчəб дилимиздэн бəлаја дүшдүк,
Бир кəндли бабајам, əслинə бахсан.

Вəлиəһд

Һə... рүшвəт алмагда амма гочагсан.

Рəһман

Вəлиəһд, бағышла, əввəлчəдэн биз
Билирдик, зиндана кəлəчəксиниз.
Истəдик өјрəнəк, Вəлиəһд тəки,
Вармы хəбəриниз өлкəниздəки
Ејбəчəр ишлəрдэн... Одур ки, гəсдэн,
Јаландан дедим ки, рүшвəтхорам мən.

Вəлиəһд

Нə олду?

Рəһман

Кəрдүк ки, бихəбəрсиниз,
Һəлə башланмајыб һəјат дəрсиниз.

Вəлиəһд

Башланыр... Тəлəсмə... Бахырам əнə,
Бахырам архаја...

Лоғман

Мəтлəб үстүнə
Кəлсəк јахшы олар.

Вəлиəһд

Бујурун.

Лоғман

Оғул!

Вəлиəһд

Ағлым да чашыбдыр.

Лоғман

Бир аз сакит ол!
Мусанын өнүндə сən анд ичмисən.

Вəлиəһд

Бəли, сəз вермишəм һəллачијə мən
Нəсими зиндандан азад олачаг.

Дəјанəт

Буну истəјирдик биз сəндэн.

Рəһман

Анчаг...

Башга бир хəбəр дə ешитдим инди.

Ајпа ра

Нә хәбәр?

Рәһман

(Дәжанәти көстәрир)

Дәдәси Заһид әфәнди
Бу күн салды бизи башга бир ода.
Һәллачи Мусанын анасыны да
Тутдуруб салдырыб зиндана дүнән.
Белә чүвәллағы көрмәмишәм мән.

Лоғман

Бу пис олду.

Рәһман

Инди кировдур ана.
Бу күн чар чәкдириб Заһид һәр јана:
Дејиб ки, Мусанын варса гејрәти
Кәрәк көтүрмәјә бу гәбаһәти.
Кәрәк тәслим едә өзүнү шәксиз.

Ајпа ра

Көр нә јаман јердә ахшамладыг биз.

Дәжанәт

Онлар елә билир һәллачи сағдыр,
Мүтләг бу фәнд илә тутулачагдыр.

Ајпа ра

Хилас етмәсәниз әкәр сиз ону,
Зинданда ғалачаг өмрү узуну.

Лоғман

Инди вармы буна бир тәдбириниз?

Дәжанәт

Јенә Вәлиәһддир күман јеримиз.

Вәлиәһд

Инди мәним сизә бир суалым вар:
Мусанын нәш'ини ким оғурлајар?

Рәһман

Мән!

Дәжанәт

Дајан! Дүшүндүм буну мән бајаг,
Мејид лап бу кечә оғурлана чаг.

Лоғман

Ону дәфн еләмәк вачибдир бизә.
Ди кедин, ешг олсун ирадәнизә!

VI ШӘКИЛ

Зиндан. Башы сарыглы көзәтчи II Нәсимини кәтирир

Көзәтчи

Кеч көрәк, сәндән дә су ичмир көзүм.

II Нәсимини итәләјир

II Нәсими

Дајан, көрүрсән ки, кечирәм өзүм,
Даһа итәләмәк нә үчүн?

Көзөтчү

Сахла!
Мән дә бу дүнјада өз камалымла
Бир иш көрмәлијәм, ја јох?

II Нәсими

Өз ағлын
Ишләјир демәк
Дустағы зиндана итәләјәндә?

Көзөтчү

Бура бах, сән дә
Мәнә лағ еләмә, ај ағлы дашгын,
Ағлым олмасәјды, ағыллыларын
Ағлына көзөтчү олардыммы мән?

II Нәсими

Әлбәттә көрүнүр һәрәкәтиндән.
Башына нә олуб?

Көзөтчү

Билмирсән мәкәр
Ағыллы башлары әзишдирирләр?
Бәс хәбәрин јохдур? Дустаглар о күн
Мәни дә дөјдүләр.

II Нәсими

Ахы, нә үчүн?

Көзөтчү

Ғајдадыр, һәмишә гоч савашанда...

II Нәсими

Чомағ сынмалыдыр итин башында.

Көзөтчү

Дөјдүләр, гачдылар.

II Нәсими

Бәс о нә олду?

Көзөтчү

Ким?

II Нәсими

Мәним јолдашым.

Көзөтчү

Диван гурулду.

(бирдән нә фикирләширсә, дајаныр)

Әшши, мән нә билим сонра нә олду.
Әкәр буну билмәк кәрәјиндисә,
Чибиндән өзүнү көстәрсин кисә.
Үч ахча бәсимдир.

II Нәсими

Алчаг, де итил!

Көзөтчү

Еј, пулсуз учалыг кәрәјим дејил,
Пуллу алчаглығы мәнә вер амма.

Вәлиәһд кәлир. Көзәтчи ону көрүб өзүнү итирир

Мән ағзы бүтөвәм, мәндән сөз алма!

Бајагдан утанмыр, гызармыр, елә

Мәндән сирр сорушур...

Вәлиәһд

Јахшы, чых чөлә!

Көзәтчи кедир

II Нәсими

Доғрудан о, нә олду?..

(сүкут)

О, Нәсими дејил һа...

Нәсими өнүндәдир.

Вәлиәһд

Билирәм.

II Нәсими

Бәс о һаны? Сусма, де данышсана!

Вәлиәһд

Өлүмүлә елә бил о, һәр арзуја чатды,
Өзүнү гурбан вериб Нәсимини јашатды.

II Нәсими

Бәс әслиндә ким иди?

Вәлиәһд

О һәллачи Мусајды... О, онсуз да кеч, ја тез
Өлүмә мәнкум иди.

II Нәсими

Муса? Јох, һәгигәти ја сиз кизләдирсиниз,
Ја да сизи алдадыб.

Вәлиәһд

Ахы ону, еј уstad, јахшы таныјырам мән.
Бир заман о, мәни дә хилас едиб өлүмдән.

II Нәсими

Бәс беләјсә будурму јахшылығын әвәзи?
Сөјлә, сәни өлүмдән хилас едән бир кәси
Нијә хилас етмәдин?

Вәлиәһд

Чох јалварыб-јахардым, дедијиндән дәнмәди.
«Сиз Нәсими адыјла мәни өлдүрүн» — деди.
Тәки шаир јашасын!

II Нәсими

Бәсдир, бәсдир, сус даһа!
Будур сәдагәтиниз ујдуғунуз аллаһа?
Каш мән, каш мән өләјдим о бәдбәхтин јеринә.

Вәлиәһд

Бунун сизә хејри вар?
Бу етираз наһагдыр.
Вичданыңыз өнүндә сизин үзүнүз ағдыр.

II Нәсими

Мән удуздум, мән јенә,
Галиб кәлди о мәнә!

Вәлиәһд

(*һејрәт ичиндә*)

Өлүмлә галибијјәт ахы сығмыр бир јерә!

II Нәсими

Галиб кәлир өзүндән мин дәфә күчлүләрә
Өлүмдән чәкинмәјән —
Өлүмүјлә иш көрүб, өлүмүјлә сөз дејән!

Вәлиәһд

Сизин јолун демәли өлүммүш сон гајәси?

II Нәсими

Јох, әксинә, һәјатдыр бизим јолун гајәси!
Гајә — бир еһтијачын, бир тәләбин оғлудур.
Көјдән дүшмүр гајә дә, гајә — һәјатдан доғур.
Бизим тәригәтимиз ахыдылан күнаһсыз
О ганлардан јаранмыш.
Инсан ләјагәтини алчалдыб тәһгир едән
Зинданлардан јаранмыш.
Шәрәфини, шаныны гајтармагчын инсана
«Өзүнү инсан кими дәрк ет» — дедик биз она!
Фикир дә, арзулар да үрәкдә дустаг икән,
Дүшүнмәјин өзү дә инсана јасаг икән,
Бизим ләјагәтимиз, ешгимиз тапданыркән,
Јаланлар да гудуруб һәгигәти даныркән,
Аллаһ нечә көтүрүр јаратдығы инсанын
Бир гула дөнмәсини?

Көјләрдә учмалыјкән јердә сүрүнмәсини?
Азад инсан фитрәти зүлм әлиндә гул олмуш,
Инсан ләјагәтинин үзәриндә гурулмуш
Бизим тәригәтимиз, һәр дуамыз, ајәмиз,
Сәнә ајдын олмуду инди бизим гајәмиз?

Вәлиәһд

Бирчә шеји билирәм:

Вахт тәрсинә доланды.
Һәллачијә вердијим сөзү, ичдијим анды
Јеринә јетирмәли!
Сәнә ничат вермәли!
Инди мәни динләјин:
Өлән Муса дејилди.

II Нәсими

Бәс ким иди?

Вәлиәһд

Нәсими!
Сәнсә варлы бир гызы севән бир ашиг кими
Бу мәһәббәт намына
Үрәкдән вурулмусан Нәсими кәламына.
Атама дүнән ахшам
Мән сәни, еј Нәсими, бах белә танытмышам.

(*сукут*)

Һә, нә олды? Буна да бир сөзүн вар?

II Нәсими

Сөзүм јох!
Амма... Амма...

Вәлиәһд

Дајанын! Аммалара лүзум јох!

Заһид кәлир

Заһид

(II Нәсимијә)

Һә... јенә Нәсимисән?
Јохса адын дәјишди?
Сән аллаһ, бу нә ишди?

II Нәсими

Нәсимијәм јенә дә.
Бу дүнјанын дәрдини дашыјырам синәдә.

Заһид

Бу дүнјанын дәрдләри нечә сығыр синәнә?
Бу дүнјада сәнә нә?
Өз дәрдинә ағла сән.
Күлмәлидир... өзүнә умач ова билмәјән,
Бу бојда дүнјамыза әриштәми кәсәчәк?
Һәлә қәр өз башында һансы јелләр әсәчәк.

II Нәсими

Һәдәләмә сән мәни, мән горхмурам өлүмдән.
Бармағыны кәссәләр дөзәммәзсән амма сән.
Заһид, тапындығына инансајдын сән әкәр
Чәкинмәздин өлүмдән сән өзүн дә түк гәдәр.

Заһид

Бунлар иблис инсанын ујдурдуғу һижләдир,
Сәнин дедикләрин дә аллаһын һөкмүјләдир.
Јараданын өз һөкмү, бу һөкмүн низамы вар,
Бир тәрәфдән јаранан о тәрәфдән јох олар.
Инсанын ирадәси бу гәдәр гадирдисә
Онда бујур, һөкм елә
Баһар дөнүб ғыш олсун.
Ахы инсан нәдир ки, онун ирадәсијлә
Аллаһын јаратдығы низам дағылмыш олсун?

II Нәсими

Дүнјанын низамыны гурмағ үчүн јенидән
Инсан доғулмушам мән.
Улдуз кәһкәшанында мән дә көјә нур сачан
Бир улдузам, бир ајам,
Учалардан учајам!

Заһид

Тәпәјә дағ демәклә тәпә нечә учалар?
Әкәр инсан учалса, она уча демәјин
Ахы нә мә'насы вар?

II Нәсими

Инсан алчалдыланда она учалығыны
Хатырлатмағ кәрәқдир.
Инсан өз идракыјла елә уча демәқдир!

Заһид

Сән ки, өз камалынла белә ловғаланырсан,
Сөјлә, кими дүнјада ән ағыллы санырсан?

II Нәсими

Өз ағлыјла дүшүнүб ешгилә јол кедәни.

З а һ и д

Мән ағыллы санырам ағлыны кизләдәни.

В ә л и ә һ д

Кәсин мүбаһисәни, ишә кечәк нәһажәт.

II Нәсиминин азад олмасы барәдәки фәрманы Заһидә тәгдир едир.

II Н ә с и м и

Лакин зүлм үзәриндә гурулан бир сәлтәнәт
Инсаны алчалтмаса, өзү учала билмәз.

З а һ и д

Кимди о алчалан кәс?

II Н ә с и м и

(Заһидә)

Ислам шәриәтиндә һәбс вармы гадына?

З а һ и д

Вар!

II Н ә с и м и

Јаланы ујдурма сән шәриәт адына.

З а һ и д

Сөзүн нәдир?

II Н ә с и м и

Мусанын анасы зиндандадыр?

З а һ и д

Бәли, һәллачи кәлсә анасы амандадыр.

В ә л и ә һ д

Азад елә сән ону!

З а һ и д

Азад олачаг... әввәл кәрәк тапаг оғлуну.

II Н ә с и м и

Ону тапмајачагсан.

З а һ и д

Нијә?

II Н ә с и м и

Јаман ојагсан!

З а һ и д

Нә демәк истәјирсән?

Вәлиәһд һәјәчан кечирир. II Нәсимијә ишарә едир ки, суссуи.

II Н ә с и м и

Муса өлүдүр артыг.

З а һ и д

Буну чохдан дејәјдин јасыны сахлајардыг.

В ә л и ә һ д

Һә... Мәнә дә дедиләр, өлдүрүбләр Мусаны.

З а һ и д

Өлдүрүбләр? Бәс онда онун мејиди һаны?
Һаны ону өлдүрән? Кәлсин ону учалдаг.
Бәс јетмиш мин динардан нијә кечир о гочаг?
Бунлар гуру сөздү, сөз!

II Н ә с и м и

Бил, Нәсими дејилди о күн өлдүрдүјүнүз!

З а һ и д

Нечә?

В ә л и ә һ д

(II Нәсимијә)

З а һ и д

Нә дедин?

II Н ә с и м и

Дедијими дедим мән.

(Вәлиәһд Заһиди кәнара чәкир)

В ә л и ә һ д

Валлаһ, о, дәли олуб ешгинин шиддәтиндән.

З а һ и д

Јахшы, кимди де көрәк бу дәлини севән гыз?

В ә л и ә һ д

Бири вар.

Заһид шүбһәли нәзәрләрлә онлары сүзүр, II Нәсимијә

З а һ и д

Де, ким иди о күн бәс асдығымыз?

II Н ә с и м и

Һәллачи Муса!

З а һ и д

Нечә?

Онда кимдир Нәсими?

II Н ә с и м и

Мән!

В ә л и ә һ д

(Заһиди кәнара чәкир)

Көрмүрсән? Ојнадыр о, бизи ушаг кими...

З а һ и д

Јох! Јох! Бурда нә исә... бир сирр вар, дүјүн вар.
Демәк сәнсэн Нәсимн?

II Нәсимн

Бәли, мәнәм!

З а һ и д

Нә олар,
Артыг дәрди-сәрим јох.
Демәк дүнән Мусадаи
Оғлумун гисасыны алмышам, хәбәрим јох.
Дүнән асдыг Мусаны,
Сабаһ да Нәсимини.

В ә л и ә һ д

Бәс сүбут?

З а һ и д

Сүбут... Ана!

*(Заһид фикрә кедир. Бирдән нәсә тапмыш кими
II Нәсимијә тәрәф дөнүр)*

Тапдым! Инди гарыны апарарам мејдана,
Һәллагинин нәш'ини көстәрәрәм мән она.
О таныса оғлуну көрән кими әлбәәл,
Демәк, о һәллагидир, сән Нәсимн, чох көзәл!

Заһид кедир. Вәлиәһд II Нәсиминин јахасындан тутуб силкәләјир.

В ә л и ә һ д

Сән нејләдин? Нејләдин? Нәјә кәрәк де бунлар?
Сәнин хиласын үчүн гурулан бу ојунлар
Һәдәр олду... Сән өзүн бу гурғуну учурдун.
Сәнә өмүр бәхш едән о бөјүк инсанын да
Гәсдини јерә-вурдун!
Тәһгир етдин сән ону.
Сән инчитдин бунунла онун о пак руһуну.

II Нәсимн

Полад идим...
О, мәним әвәзимә өлүркән
Мән сындым, мән әјилдим.
Бу јердә бәс мән онун
Ағбирчәк анасыны дүшүнмәли дејилдим?

В ә л и ә һ д

(Вәлиәһд тәрк-силаһ олур)

Ах! Сән нечә күчлүсән! Бу күчү јендирмәјә
Даһа мәндә дөзүм јох!
Сәндәки бу мәнтигә, сәндәки бу үрәјә
Артыг мәним сөзүм јох.

(Вәлиәһд диз чөкүр)

Мәни әршә учалтдын, мән һәмишә фәрш идим,
Гәбул ет мүридлијә, сән мәни, еј мүршидим.
Апар сирр дүнјасына тутуб әлимдән мәни,
Аллаһымсан, јенидән сән јаратдын, сән мәни!

II Нәсимн

Галх, әмәл чырпынмалы һәр кәлмәдә, һәр сөздә.
Еј сабаһын әмири, бизим нәзәримиздә
Шаһлыг—алчалмадырса, мүридлик—учалмады.

В э л и э н д

Мәнимчүн шаһлығын да бир мә'насы галмады.

II Н ә с и м и

Бах, инди бир анлыға
Зәфәр чалды ичиндә јахшылыг јаманлыға.
Дүнјәви султанлығы мә'нәви султанлыға
Дәјишмәк истәјәнләр,
«Һагга гулам» — дејәнләр,
Бил ки, сөзүндән әввәл өзүнү дәјишмәли.
Изтираблар одунда јана-јана бишмәли!
Сәнсә оддан кечмәмиш бишдијини дејирсән.
Тәригәти билмәмиш мүридлик истәјирсән?

В э л и э н д

Мән ади бир инсанам бүтүн инсанлар кими.
Анчаг бу нечә күндә мәним көрдүкләрим
Әкәр данышсајдылар инанмаздым мән буна.
Анд ичәрдим бунларын ујдурма олдуғуна,
Лакин... өз көзләримлә көрдүм бүтүн бунлары,
Динләдим һаглы икән һагсыз сајыланлары.
Бөјүк һесаб етдијим рүтбәли күчлүләрин
Көрдүм кичиклијини, мә'нән чүрүклүјүнү.
Амма кичик сандығым сизинтәк күчсүзләрин
Көрдүм дәјанәтини, көрдүм бөјүклүјүнү.
Јухудајдым, еј уstad, инди ојанмышам мән.
Ганмадығым чох шеји јахшыча ганмышам мән.
Демә мән өмрүм боју нечә сәчдә гылмышам.
Ахы сән нә биләсән, мән нечә сарсылмышам.

II Н ә с и м и

Јахшы. Онда бир нечә суалыма чаваб вер.

В э л и э н д

Бујур, мүрид гул кими мүршидини динләјир.

II Н ә с и м и

Инди ана мејданда мејиди көрән кими
Таныјачаг, дејилми?
Билинәчәк Заһиди алдатмағын... Инди сән
Буну дүшүн, Әмирә нә чаваб верәчәксән?

В э л и э н д

Өз арзусу, мәгсәди дүшүндүрүр һәр кәси,
Онлар үчүн дәрмидир
Нәсиминин јеринә һәллагинин өлмәси?
Сарај үчүн онларын икиси дә горхулу!
Бу горхудан хиласын тәк чарәси, тәк јолу —
Өлүмүдүр онларын, Заһид үчүн фәрги нә —
Һансы дүшүб ахыра, һансы дүшүб әввәлә.

II Н ә с и м и

Десәләр, бәс нә үчүн сән бизи алдатмысан,
Нәсиминин јеринә һәллагини сатмысан?
Буна нәдир чавабын?

В э л и э н д

Билдим ким олдуғуну дејәрәм ки, мән онун
Алдым интигамыны ондан Заһид оғлунун.

II Н ә с и м и

Умачағын бөјүкмүш сәнин бу бош һәјатдан.
Горхун өлүмдән имиш, горхун јохмуш һәјатдан.
Көнүл адамларыса кечир дәррдән, зүлүмдән,
Горхур бу бош һәјатдан, анчаг горхмур өлүмдән.

Вәлиһд
Еј мүршидим!

II Нәсими

Бир дајан!
Сөјлә, мәни сән нечин
Хилас етмәк истәдин?

Вәлиһд

Бајаг дедим, јох иди өз арзум, өз мәгсәдим,
Она вердијим сөзә әмәл етмәк истәдим.
Сонра... Сәни көрүнчә она һагг вердим, устад,
Мән дә сәнин ешгинә иман кәтирдим, устад.
Инди сәни өлүмдән хилас етмәлијәм мән.
Устад, һәллачи Муса
Нәсиминин јолунда өз чанындан кечдисә
Дүз еләди... Сән исә
Өмрүнү баша вурмуш бир гарыдан өтәри?
Алдығына дәјәрми вердијинин дәјәри?

II Нәсими

О, анадыр, халигдир, о, торпагдыр, о, јердир.
Бүтүн јаранмышлара о ән уча дәјәрдир.
Муса кетди өлүмә,
Мәним кими јаранмыш бир инсанын јолунда,
Мән кедирәм өлүмә
Сәни, мәни, Мусаны јараданын јолунда.

Вәлиһд

Мән ики зидд истәјин арасында чашмышам,
Һәм сәнә, һәм дә она хејир арзулајыркән
Шәрлә гаршылашмышам.
О мәни дүшүнмәди, һеч олмаса сән дүшүн.

Ахы мән дә инсанам, чох ағырдыр мәнимчүн
Сәнә «һаглы» демәјим,
Она олан борчуму сәнин хиласынла да
Өдәјә билмәмәјим...

II Нәсими

Бу јахшылыг дејилдир, јахшылыға әвәздир.
Борч өдәмәк — гәрәздир.
Гәрәзсиз јахшылыгдан узагдасан сән һәлә,
Доғулмағын керчәкдир, гундагдасан сән һәлә.

Вәлиһд

(диз чөкүр)

Һазырам мүридлијә, мән һазырам гәбул ет!

II Нәсими

Һазырлыгсыз, еј јолчу, јола чыхмаг гәбаһәт!
Ғалх ајағ!

Заһид кәлир

Заһид

Бу нәдир?
Нәләр көрүр көзләрим?
Шүкүрләр! Күнү-күндән чохалыр динсизләрим.
Вәлиһд өз тәхтини мүртәдләрә сатыркән
Аллаһа сәдагәти кимдән умум инди мән?
Көрән кими таныды һәллачинин анасы,
Әршә чыхды наләси.

пауза

О, Нәсими дејилмиш, көр нечә рүсвај олдуг!
Ҷамаатын көзүндә нечә дөнүб зај олдуг.

(Вәлиәһдә)

Јекәнә баламы да гурбан вердим сәнә мән.
Биз сәнин хејрин үчүн хејримиздән кечиркән
Сән нијә су төкүрсән өзкә дәјрманына?
Нијә дүшмән кәсилдин сән өз ханиманына?
Өз истичә ашына сән нијә су гатмысан?
Сән бизи алдадыркән өзүнү алдатмысан.
Јахшы, мән кетдим, көрәк
Аллаһын јаздығындан бәндә нечә дөнәчәк?!

Заһид чыхыр, башга һүчрәдә кизләниб онлара гулаг асыр.

В ә л и ә һ д

Хилас олду ана да,
Сөзүн вармы буна да?

(сүкут)

Һазыр олун, бу ахшам
Сизи гачырачағам.

Вәлиәһд кедир. II Нәсими фикирли кәзинир. Заһид кизләндији
јердән чыхыб кезәтчијә

З а һ и д

Буну елә бу саат сал о мәхфи зиндана,
Ачары да вер мәнә!

(Заһид зиндана кечир)

Демәк сәнсән Нәсими?

II Н ә с и м и

Бәли, мәнәм!

З а һ и д

Чох көзәл,
Аллаһ идин сән әввәл,
Ламәкандын, руһ идин,
Нәфәс идин, сәс идин,
Көзә көрүнмәз идин,
Нијә көзә көрүнүб әлә кечдин сән, нијә?
Аллаһа бах, сән аллаһ, аллаһ дүшүб тәләјә.
Елә күман етмә ки, сән хилас олачагсан,
Сабаһ асылачагсан.
Су дашар габ доланда,
Сән күнәш батачагсан, о күнәш доғуланда!

VII ШӘКИЛ

Мејдан. Баш тәрәфдә дар ағачы. Сағдан Лоғманла Ајпара,
солдан Вәлиәһд көрүнүр.

А ј п а р а

Вәлиәһд, нә хәбәр?

(сүкут)

Нә олуб сәнә?

(сүкут)

Л о ğ м а н

Оғул, динсәнә!

В ә л и ә һ д

Зәһмәтим зај олду, бачармадым мән.
Заһид габаглајыб мәни дүнәндән
Салыб Нәсимини мәхфи зиндана.

Л о г м а н

Бәлкә көзәтчилә...

В ә л и ә һ д

Дүнән мән она
Чох шеј вә'д еләдим, о, күлүб деди:
Ачар мәндә дејил, Заһид бәјдәдир.

А ј п а р а

Бәс инди нејләјәк?

В ә л и ә һ д

Чох ачизәм мән
Заһид фитвасыны вериб дүнәндән.
Бу күн асылачаг.

А ј п а р а

Нә данышырсан?

В ә л и ә һ д

Будур, дар ағачы...

Л о г м а н

Башга бир күман
Јохмудур?

В ә л и ә һ д

Дүз иши о, өзү әјди,
Әкәр кимлијини билдирмәсәјди
Һәр шеј гуртармышды... јаман инадды
Биләрәк өзүнү о, ода атды.

к ә н д л и л ә р к ө р ү н ү р

Л о г м а н

Кәлән вар, чәкиләк!

Вәлиәһд, Ајпара вә Логман кедир.

С ү б һ а н

Мат галмышам мән.
Дејирәм көрән
Нечә гачырыблар мејиди бурдан?
Көзәтчи јох имиш?

Р ә һ м а н

Көзәтчиләрдән
Дејирләр, биринә рүшвәт верибләр.
Сонра үчүнү дә кефләндирибләр:
Одур, кәтирирләр.

К ә р а м ә т

Өзүдүр көрән?

С ү б һ а н

Ону аллаһ биләр.

К ә р а м ә т

Инанмырам мән.

Габагда Заһид дуа охуја-охуја кәлир. Архасынча II Нәсими
сағ-солунда көзәтчиләр кәлир.

З а һ и д

Еј мө'мин бәндәләр, еј мүсәлманлар,
Гәтлән әввәлчә сизә сөзүм вар.
Пејғәмбәр ешгинә, имам ешгинә
Салават зикр един!

һамы салават чевирир.

Гур'ана, динә
Шәкк едән алачаг өз чәзасыны.
Һәм дә итирәчәк о дүнјасыны...
Гәтлә јетирилди нечә ил әввәл
Фәзлүллаһ — о мүртәд, алим — биәмәл.

Ш а и р

Фәзлүллаһ һеч заман мүртәд олмајыб.

Р ә һ м а н

Бизим гәлбимиздә јери вар онун.

С ү б һ а н

Унудулмајыб!

Ш ә к к а к

Унудулмајыб!
Нәсими адыјла о күн Мусаны
Гәтл етдик...

Р ә һ м а н

Бәс бурда һәгигәт һаны?

З а һ и д

Бизи алдадыблар.

К ә р а м ә т

Ким алдадыб, ким?

З а һ и д

Һәмән һәллачнинн өзү.

Р ә һ м а н

Бәс һаким,
Нәдән өтрү имиш? Нијә алданыб?

К ә р а м ә т

Бәлкә һәгигәти о, гәсдән даныб?

С ү б һ а н

Һардајды бәс сизин өз дүшүнчәниз?

З а һ и д

Чамаат, сәбр един, алдансаг да биз
Бир шеј итирмәдик, һагг ки биздәдир.
Будур, Нәсими дә өнүнүздәдир.

Р ә һ м а н

Көрәсән нечәнчи Нәсимидир бу?

К ә р а м ә т

Он үчүнчүсүдүр.

С ү б һ а н

Бу ки нә'с олду.

З а һ и д

Елэ Нәсими дә нә'сдә бәс олду!

Әмир, Вәлиһд, Вәзир, ә'јанлар вә Лоғман кәлир, Ча-
маат Әмирин өнүндә баш әјир.

Бу күн бу мејдана әләһәзрәтин
Тәшриф бујурмасы шәрәфдир бизә.
Чамаат, билин ки, бу шәрәфәтин
Ишығы нур верир көзләримизә.

Р ә һ м а н

(Кәрәмәтин гулағына)

Шәрәфин јүкүндән сынды белимиз
Нә гәдәр дашыјаг бу миннәти биз?

З а һ и д

Бизим алимләрин мајмаглыгындан
Қафирләр әлиндә мүр-мүч олмушуг.
Чамаат, билин ки, еһкамдыр гур'ан,
Онун бир тәфсирә еһтијачы јох!
Тәфсир архасында еһкамы даныб
Гур'ани-Кәрими тәфтиш башланыб.

Ш а и р

Вериб үрәјини һагга, керчәјә,
Ахтарыр, ахтарыр һәмишә инсан.
Нијә горхурсунуз, билмирәм нијә;
Инсанын һәгигәт ахтарышындан?

Чалпапаг кәлир. II Нәсимини диггәтлә сүзүр.

З а һ и д

Билин, акаһ олун, ислам да бирдир,
Шәриәт дә бирдир, гур'ан да бирдир,
Шәриәтдән башга јохдур тәригәт,
Буна нә һачәт?
Исламда ваһид вар, бир, ики јохдур,
Аллаһ јеканәдир, шәрики јохдур,
Аллаһ кәламыдыр мүгәддәс гур'ан,
Ону тәфсир едиб, она гулп гојан,
Динин дүшмәнидир, јалныз бу гәдәр.
Динсиздир гур'аны тәфсир едәнләр.

II Н ә с и м и

Заһид, сән өзүн јахшы билирсән, јаранышдан
Аллаһын өз өвладыдыр инсан.
Өвлады даныркән атаны сән нечә севдин?
Јахдын китабы, бәс јазаны сән нечә севдин?
Мәхлугу даныб халигә гуллуғ нә демәкдир?
Һагдан јан өтүб һагга оғуллуғ нә демәкдир?
Бәс өз баласындан
Аллаһа чуғуллуғ нә демәкдир?

З а һ и д

Өлүмә мәһкумдур шәкк едиб көјә
Јердә зир-зибили ешән гарғалар.
Мәнәм «аллаһ»—дејә, «Әнәлһәг»—дејә
Аллаһлығ фикринә дүшән гарғалар.
Онлардан бири дә будур дајанмыш.
О, гур'аны данмыш, о, дини данмыш,
Шәриәт адындан, гур'ан адындан
Дардан асылачаг бу күн бу надан.
Нәсими Ширвани.

II Нәсимн

Көрүн ким кими
Надан адландырыр.

Чалпапаг

(Лоғмана)

Будур Нәсими?

Лоғман башы илә тәсдигләйр. Чалпапаг Лоғманын гулағына нәсә
пычылдайр. Лоғман II Нәсимини дигтәтлә сүзүр.

Лоғман

Сән нә данышырсан?

Чалпапаг.

Бәли!

Лоғман

(чалпапага)

Бәри дур!

Һөкмүдар, сөзүм вар, изн вер.

Әмир

Бујур.

А бала, доғрудан сән Нәсимисән?

II Нәсимн

Демишәм, дејирәм, Нәсимијәм мән.

Лоғман

Ај оғул, бир дүшүн, инад көстәрмә,
Кәл өз һәјатыны күдаза вермә.

(Заһидә мурашиятлә)

Мәгсәд бу адамы өлдүрмәкдизә,
Өлдүрүн, сөзүм јох! Нә дејим сизә.
Анчаг бу оғланы таныјырам мән,
Бу Нәсимн дејил! Анд олсун көјә!

Сүбһан

Нечә?

Кәрамәт

Бәс нијә?

Вәлиәһд ајаға галхыр, һејрәтлә II Нәсимини сүзүр

Лоғман

Сүбут тәләб едир һәмишә ганун.

Заһид

Ахы сән инди чә өзүндән сордун.
Нә деди?

Лоғман

Мәһкумун сөзү нә вахтдан
Сүбут сајылыбдыр, Заһид? Неч заман
Һәлә чани дејил, чанијәм дејән.
Кетдијим Кә'бәјә анд ичирәм мән.
Бу адам Нәсимн дејил, һөкмүдар,
Бәлкә әлиниздә башга сүбут вар?

Заһид

Киши тахсырыны алыр бојнуна,
Әлавә бир сүбут нә кәрәк буна?
Лоғман, кәл әл көтүр бу инадындан.

Лоғман

Мән тәләб едирәм ганун адындан.

Заһид

Мәнәм дин хадими, гарышма, Лоғман.
Будур, һөкмүдар да сусур бајагдан.
Динин фитвасына гарышмаг олмаз.

Лоғман

Биз дә бу ишләри ганырыг аз-маз,
Дәлилсиз кечинмир ганун да, дин дә.
Әввәл сүбут елә!

II Нәсими

Өлмәк үчүн дә
Адамын әлиндә сүбут кәрәкмиш.
Елә бил јеримә бу өләчәкмиш!

Заһид

Ај сағ ол! Декинән ахы, сәнә нә?

Рәһман

Ишә бах! Өлдүрмәк истәдијинә
Һәлә бир «Сағ ол» да сыхыр.

Заһид

(Лоғмана)

Бәри дур!

Вәлиәһд

(Әмирә)

Шаһ бабам, сән аллаһ, сән ону сусдур!
Нәсими дејилсә бу шәхс, һөкмүдар
Ону өлдүрмәјин нә мәнәсы вар?

Заһид

Нәсими адыјла өлүмә кедән
Јүз гат горхулудур бир Нәсмидән.
Бу адам Нәсими олмаса белә
Өлүмә лајигдир һәрәкәтијлә.

Лоғман

Амма шәхсијјәти билинмәјән кәс
Шәриәтә кәрә асыла билмәз.

Заһид тамам тәрки-силаһ олур. Ортаја дәрин сүкут чөкүр. Издиһа-
мын ичәрсиндән Чалпапаг чыхыр, һөкмүдарын гаршысына
кәлир.

Чалпапаг

Мәни дә динләјин, бөјүк һөкмүдар,
Ширвандан кәлмишәм, сизә сөзүм вар.

Әмир

Јахын кәл.

Чалпапаг

Һөкмүдар, дүз дејир Лоғман.
Мәним өвладымдыр бу чаван оғлан.
Ады да Туралдыр, сорун өзүндән.

О, Нәсими дејил, јалварырам мән,
Ону азад един.

(Дәрин сүкут)

Оғул, динсәнә!
Һөкмүдар, бағышла ону сән мәнә
Ону өлдүрмәклә бир шеј дүзәлмир.
(Әмирийн ајагларына дөшәнир).

Ту р а л

Галх, ата!

Ч а л п а п а г

Өзүнә јазығын кәлмир,
Бары мәни дүшүн.

Ту р а л

Ата, галх ата,
Сәнә јарашармы алчалмаг ата?

З а һ и д

Сиз нә дејирсиниз инди һөкмүдар?

Ә м и р

Мәним бу адама суалларым вар:
Өлүмү һәјатдан уча тутурсан.
Јашамаг бу гәдәр учузмуш, оғлан?

Ту р а л

Зүлүмлә һәмишә үз-үзә кәлдим,
Усаныб јорулдум, дүзү, мән, даһа.
Көрүрәм, јаманча үстәләнмишәм,
Јохдур умачағым зүлүмдән даһа.

Ә м и р

Амалың нә имиш де көрәк сәнин?
Кимдир бу дүнјада достун, дүшмәнин?

Ту р а л

Јохдур бир сәрвәтим сөзүмдән өзкә,
Әлачым галмады дөзүмдән өзкә,
Дүшмәним өзүмәм, өзүмдән өзкә
Инди горхмалыјам де кимдән даһа?

Ә м и р

Дүзү һејран галдым шүчаәтинә,
Өлүмдән горхмурсан, бунун сирри нә?

Ту р а л

Аддадым Араздан, кечдим Фәратдан,
Инди пијадајам, дүшмүшәм атдан.
О гәдәр горхмушам мән бу һәјатдан,
Зәррәчә горхмурам өлүмдән даһа.

Ә м и р

Заһид, бу адамын кини, нифрәти
Башгадыр,
дүшмәни еһкам, дин дејил.
Мәним зүлүмүдәндир һәр шикајәти,
Мәним мәһбусуммуш, о, сәнин дејил!

Ту р а л

Сәнин зүлүмнә дә һагг газандыран
Заһидин динидир.

З а һ и д

Көрдүнмү султан?
Илан ганындан да ганы сојугдур,
Өлүмдөн ајры бир элачы јохдур.

Ә м и р

Доғру бујурурсан Заһид әфәнди,
Асылсын!

Ч а л п а п а г

Әлими мән инди анчаг,
Атаја ачмышам, һөкмүдара јох.
Үч илдир дүнјаны мән долашмышам,
Бала һәсрәтилә дағлар ашмышам.
Нә күнүм күн олуб, нә кечәм кечә,
Нәһајәт тапмышам, инди мән нечә
Баламы итирим тапдығым күнү?
Көјләр дә, јерләр дә көтүрмәз буну.

Т у р а л

Јалварма!

Ч а л п а п а г

Ај оғул, ајры чарә јох!
(Һөкмүдара әл ачыр)
Сән дә бир атасан!

З а һ и д

Биз сәнин нечә
Ата олдуғуну көрдүк инди чә.
Сәнин тәрбијәндән кафир көјәрмиш.

Ч а л п а п а г

Ону да көјәртди бу вахт, бу көрдиш!

З а һ и д

(Һөкмүдара)

Күнаһы јыхырлар дара дүшәндә
Көрдишин бојнуна...

(Чалпапага)

Атајам мән дә...
Балама дүз јолу мән көстәрмишәм,
Ону дин јолунда гурбан вермишәм.

Ч а л п а п а г

(Әмирә)

Бу ағ сачларымын һәр бирилә мән
Дуачын оларам сәнә бу күндән.
Әфв елә, јада сал вичданы, дини,
Көстәр, бурда көстәр әдаләтини.

Көзәтчиләр голлары бағлы һалда Заһид оғлу Дәјанәти кәтир-
ләр.

З а һ и д

(Дәјанәтә диггәтлә бахыр)

Илаһи, бу сәнсэн?.. Шүкүр аллаһа!
Јох дәрдим даһа.
(Заһид Дәјанәтин бојнуна сарылыр)
Голларын бағлыдыр?

(Вәзирә)

Бу нә демәкдир?

В э з и р

Заһид, бу суалын нәјә кәрәкдир?
Онун өзүндән сор.

Ә м и р

Вәзир, кимди бу?

В э з и р

Гибләм, Дәјанәтдир, Заһидин оғлу.

Ә м и р

Бәс бу ки өлмүшдү?

В э з и р

Јох, сағмыш һәлә.
О күндән сатылыб һаллачиләрә.
Будур оғурлајан мејиди, гибләм.

З а һ и д

Еј мәним пәнаһым, архам, јеканәм,
Вәзир дүзмү дејир?

(сүкут)

Јох, ола билмәз,
Заһидин баласы сатыла билмәз.
Јаландыр, бөһтандыр бу дејиләнләр.
Еләми, ај оғул, еләми?

(сүкут)

Ә м и р

Јетәр!
Ишә бах! Көзләрим кор имиш мәним,
Очаг башындајмыш демә дүшмәним.

В э з и р

Оғлун үрәјини шејтана вермиш.

З а һ и д

Хәјала кәлмәјән баша кәләрмиш!

Қ ә р а м ә т

Заһид әфәндинин тәрбијәсиндән
Қафир көјәрмәјиб.

Р ә һ м а н

Бәс нә көјәрмиш?

Ш ә к к а к

Оғул атасынын тәрбијәсини
Күләјә вермиш.

Ш а и р

Заһид көјәрмәмиш, инсан көјәрмиш!

Ә м и р

Заһид, јенәдәми инанаг сөзә?
Бир тојда, бир јасда дүртүрдүн көзә
Шәһид олдуғуну сән бу јөнсүзүн.
Демә хаин имиш, көрүрсән өзүн.
Инди дә чаваб вер хәјанәтинә.

З а һ и д

Мә'зурам, һөкмүдар, нә дејим сәнә.

Ајпар а

Вәлиәһд, дар күндүр, көмөк ет она,
Гыјма аман күнү хиласкарына.

Дәјанәт

Ата, мәнимки дә бура гәдәрди.
Мәрданә гаршыла сән кәл бу дәрди.
Сәнин өз јолун вар, мәним өз јолум.
Кәл мәни бағышла, гурбанын олум.

З а һ и д

Рәдд ол, сән бундакы чәсарәтә бах!
Ата шәрәфини тапдајан алчаг!
Мүгәддәс исламы тәфтиш ејләјән
Һүруфи мәсләкә, о јола лә'нәт!
Ата вугарыны сындыран, әјән
Белә бир өвлада, оғула лә'нәт!

Әмир

Инди сән де көрәк, еј дин атасы,
Динә түпүрәнин нәдир чәзасы?

З а һ и д

Онун динимизә хәјанәтиндә
Мән дә күнаһкарам, һөкмүдар, мән дә!
Бунунчүн әввәлчә өлдүрүн мәни,
Көзләрим көрмәсин бу фачиәни.

Һамы һејрәт ичиндә Әмирин гәрарыны көзләјир

Әмир

Өзүн асмалысан, ону, сән өзүн!

Лоғман

Бөјүк олмамалы чәза күнаһдан.

Вәлиәһд

Ата, горхун јохму сәнин аллаһдан?

Әмир

Аллаһын әмридир Әмирин әмри.

Лоғман

Амандыр һөкмүдар, ата әлләри
Өвладын ганына булаша билмәз.

Әмир

Ган нијә? Асачаг!

Вәлиәһд

Әфв елә!

Әмир

Сән кәс!
Һамыја өрнәксән әмәлләринлә
Инди ас оғлуну өз әлләринлә!

З а һ и д

Дүз гырх ил бу тәхтә гул олмушам мән.
Әмринә, һөкмүнә јол олмушам мән.
Сәнә хор бахана диван тутмушам,
Сәнин сәһвини дә мән доғрултмушам.
Инди өзүн сөјлә, буму күнаһым?
Алчалтма сән мәни, еј гиләкаһым!

Ә м и р

Мән елә оғулу өз әлләримлә
Доғрар, тикәләри бир-бир саярдым.
Онун өлүмүнә дежил, мән анчаг
Нанкор олдуғуна јас сахлајардым.

Ч а л п а п а г

Һөкмүдар, тутмушуг биз этәјиндән,
Нолар, өвладларын күнаһыны сән,
Әфв ет аталарын аталығына,
Аллаһ әвәзини гајтарар сана.

Ә м и р

(Заһидә)

Әмримә әмәл ет!

З а һ и д

Бу нә мүсибәтдир пәрвәрдикара
Мән һара, вердијин бу чәза һара?
Әжилмәз башлары әјдим гиблинә
Бәс бу нә зүлмдүр көстәрдин мәнә?
Сән сындырдын мәни, сән гырдын мәни
Чәһәннәм одуна јандырдын мәни,
Гој аләм бүрүнсүн мәним түстүмә,
Дүнјанын лә'нәти јағсын үстүмә.
Чәфакеш гулуна буму шәфғәтин?
Аллаһ, һаны сәнин бәс әдаләтин?

Ш а и р

Өзүн јыхыланда еј дин атасы,
Нә ~~тез~~ дөнүб олдун аллаһа аси?

Д ә ј а н ә т

Ата, галх ајағал!

(Әмирә)

Өвлад өнүндә
Атаны бу гәдәр алчалтмаг олмаз.
Әкәр бачарырсан мәни өзүн ас.

Ә м и р

Атан асмалыдыр, өз атан сәни,
Јарамаз јарадыб јарадан сәни,
Һөкмүдар әлләри пак вә мүгәддәс!
Мурдарын нә'шинә тохуна билмәз.
Өвлад атасыны сатыбса, фәрјад!
Ата өз гулуна гул олмалыдыр.
Ата мәсләкини тапдајан өвлад
Атанын әлилә боғулмалыдыр!

В ә л и ә һ д

Шаһ бабам, бу јердә үзрүм вар, дајан.
Чохму архајынсан өз өвладындан?

Ә м и р

Нә дедин?

В ә л и ә һ д

Мәни дә јахшы көр, ата,
Ән бөјүк күнаһкар оғлундур, ата.

Ә м и р

Анлаја билмирәм, дәлисэн, нәсэн?

В э л и э н д

Јох, инди һәр шеји дәрк едирәм мән.
Сәнә һөкмүдар тәк ағыр олса да
Динлә инсан кими, мәни сән ата.

Ә м и р

Заһид, башла көрәк!

З а һ и д

Јалварырам мән.
Ричамы гәбул ет, кеч бу әмрдән.

Ајпара чамаатын ичиндән чыхыб һөкмүдарын гаршысына кә-
лир, үзүнү Заһидә тутур

А ј п а р а

Ата! Атаја бах, ричасына бах!
Дөвран бәдхәһлыға доланмыр анчаг.
Данышан дил дејил, јох-јох көнүлдүр.
Дәјанәт өлүрсә, мәни дә өлдүр!

В э л и э н д

Илаһи!

Ә м и р

Нә дејир, нә үјүдүр бу?
Вәзир, сөјлә, кимин күчүјүдүр бу?

Л о ғ м а н

Һәр кәсин өз ады, өз үнваны вар.
Мән ит олмамышам һеч вахт, һөкмүдар.
Амма ит гудуруб далајан заман
Иднин чәкмишәм онун астадан.

Ә м и р

Сәллим көпәк идин, алдым көлкәмә,
Сән бу ләхлэхәни салдын өлкәмә.
Вәзир дүз дејирмиш, гаты дүшмәним
Һәллачи дејилмиш, сәнсәнмиш мәним.
Вәзир, һаны чәллад, де һазыр олсун!

В э з и р

Һазырдыр, һөкмүдар!

Ә м и р

Бојну вурулсун.
Әввәл бу күчүјүн, сонра бу итин.
Чәзасы өлүмдүр һәр хәјанәтин!

В э л и э н д

Ата, мәни динлә.

Ә м и р

Ешитмирәм мән!

В э л и э н д

Бычаг боғаздадыр, ешидәчәксән.
Дүнјада һәр шејә ахы сәбәб вар.
Дәјанәтлә мәни әсир алдылар.
Бир соруш, бәс ордан мән нечә гачдым?
О заман дүзүнү данышмамышдым.

Ә м и р

Һәр шеји билирәм.

В э л и э н д

Изп вер.

Ә м и р

Дајан!

Сәни хилас едиб онда икид тәк.
Вәлиәһд јолунда өлүмә кетмәк
Онунчүн әбәди бир кәләчәкди..
Мәзһәбдән дөнмәси бәс нә демәкди?
Мусанын нә'шини оғурламасы,
Мәзара көммәси бәс нә демәкди?

В э л и э н д

Ата, күнаһсызды, о, бурда тамам,
Нә'ши дәфн етмәји мән тапшырмышам.

Ә м и р

Нечә? Сән нәчисән? Ахы сән кимсән?

В э л и э н д

Инсана чәзаны ешитмишәм мән,
Мејидә чәзаны мәгбул сәјмырам.

Ә м и р

Чаваб вер, сән кимсән? Нәмәкбәһәрам!
Онда биз нәчијик? Мәкәр өлмүшүк?
Нијә данышырсан башындан бөјүк?

В э л и э н д

Чүнки мән кечәдән күндүзә кәлдим,
Бөјүк башлар илә үз-үзә кәлдим.
Нәјат онлар үчүн бир ағыр јүкдүр.
Көрдүм, өзләриндән чох-чох бөјүкдүр,

Онларын инаныб тапындыглары.
Тәригәт нә имиш? Синә дағлары!
Фикир саһибидир онлар, һөкмүдар
Сиз дејин, фикирдә гәбаһәтми вар?
Мән гулам, нөкәрәм, ушағам, нәјәм?
Нијә сәнин кими дүшүнмәлијәм?
Нијә мәни мәнән алырсыныз сиз,
Нијә чәрчивәјә салырсыныз сиз
Мәним дүшүнчәми, мәним фикрими?
Дүшүнмәк истәрәм мән өзүм кими!..
Нәдир бу еһкамлар, нәдир ганунлар?
Ахы өз фикринә инаныр онлар.
Елә бунунчүн дә фикир јолунда
Өлүмә һазырдыр бу гәһрәманлар.
Бәс сиз? Дин јолунда бах бунлар кими
Өлүмә мәрданә кедәрдиниизми?
Јох!..

Д э ј а н э т

Чүнки гүлсүнуз өз камыныза,
Бир амал-ешгинә сиз јанмырсыныз.
Чүнки динниизә, инамыныза
Сизләр бизим кими инанмырсыныз..
Сизин гәлбиниз дә буздан сојугдур.
Дин дә бир фикирдир, бу ки, сирри дејил.
Фикрин ки, јолунда өләни јохдур,
Демәк, ујдурмадыр, о фикир дејил!

Чамаат тәләтүмә кәлир.

В э л и э н д

Һөкмүдар, өмрүндә јалныз бир кәрә
Бах әли габарлы бу бәдбәхтләрә

Јахшы бах, јахшы бах, көр нэ күндәдир.
Онларын аллаһы өз ичиндәдир.
Сизин аллаһыныз хардадыр көрән?
Сизин аллаһыныз јохмуш эзәлдән.

З а һ и д

Динлә, еј һөкмүдар, бу тәһгирләри.
Тапданды мезһәб дә, тапданды дин дә.
Буну көзләјирдим бајагдан бәри.
Мән чохдан билирдим Вәлиәһдин дә
Һәгигәт јолундан имтинасыны.
Бу да сәнин оғлун, вер чәзасыны!

Чамаат тәлатүмә кәлир.
Чамаатын хору

Аллаһ адлы үлвијјәти
Өз гәлбиндә көр дејирик.
О гүдрәти, о һикмәти
Көрмәјәнә кор дејирик.
Һагг јолунун чәфасына
Дөзәнләрә әр дејирик.
«Аллаһү-әкбәр» демишик,
«Инсанү-әкбәр» дејирик.

Ә мир

Сусдурун онлары!

Кешикчиләр әл-ајаға дүшүр, чамаат онлары кери итәләјир

Ту р а л

Бунлар наһагдыр!
Фикир ојандыса сусмајачагдыр
Фикир—өлүмү дә мат гојачагдыр
Һәгигәт адланан иман јолунда.

Гурбанлар көрмүшүк гәдәрсиз гәдәр.
Амма шәр јолунда, јалан јолунда
Өлән көрмәмишик һәлә бир нәфәр.

Ә мир

Һеч демә сарај да Нәсимиләшмиш,
Бәс һара апарыр бизи бу кәрдиш?
Һуруфи мәсләки тутуб өлкәни,
Тәрки-силаһ етди өз балам мәни!

Р ә һ м а н

Дөрд ата, дөрд өвлад! Дурмуш јан-јана,
Еј Әмир, еј Заһид, инсан-инсана
Јанаша билмәзми бир инсан кими?
Сиз бала дағынын ағырлығыны
Инди бунлар кими һисс етдиниизми?
Бәли, һисс етдинииз! Нијә чатмады
Бәс бу чамаатын дәрди, фәрјады
Сизин о кар олмуш гулағыныза?
Амма дөзмәдинииз өз дағыныза.
Инди дәрдинииздән сиз доғулдунуз,
Рүтбәдән сыјрылыб инсан олдунуз!

Сарај әһли һејрәт ичиндә бир-биринин үзүнә бахыр. Һеч кәс
нә едәчәјини билмир, кәркин вәзијјәтдә пәрдә гапаныркан

Л оғ м а н

Јаланла керчәјин чарпышмасындан
Әсрләр јашады или дүнјанын.
Һәгигәт узанар, амма гырылмаз,
Фәрјадла ачылды дили дүнјанын.

Ш а и р

Һәјатын нәш'әси бизи чашдырар.
Фикир-Һәгигәтә гапы ачдырар.

Бизи заман-заман улулашдырар
Мөһнәти, зилләти улу дүнјанын.

Т у р а л

Мәрдијә чағырыр бу күн һәр кәси
Дәриси сојулан шаирин сәси,
Узаг әсрләрден кәлир нәфәси
Дири дүнјамыза өлү дүнјанын.

1981—1984

ПОЕМАЛАР

АМЕРИКА КӨЗӨЛІ

(1973-чү ил мүсабигәсиндә «Америка көзәли» адыны алмыш Емма Најтын дилиндән)

1

Јаман килејлијәм өз талејимдән,
Варлы бир аиләдә доғулмадым мән.
Бу нә күзәрандыр?

Кимдәдир күнаһ?
Мәнә өз бәхтим дә үз көстәрмәди.
Каш көзәл олајдым...

Ону да аллаһ
Бир јохсул гызына гыјыб вермәди.

Мәним күвәндијим јалныз сәсимди,
Мүғәнни олсајдым бу да бәсимди.
Нәғмәми дииләјән достлар, танышлар
Намысы дејир ки, көзәл сәсим вар.
Мусиги тәһсилим јохду, нејләјим,
Сәнәд истәдиләр һара кетдимсә.
Көнлүмдә дустагдыр ешгим, диләјим,
Көнлүмдән кечәни дујмады кимсә...

Сәсим бәјәнилди...

Сүбутчун јалныз

Сәнәд истәдиләр...

Ҷансыз бир қағыз

Ән бөјүк дәлилмиш мәним сәсимә,
Сәсимин јеринә сәсләнәчәкмиш!..
Јалана, бөһтана дејил,

Сән демә

Јалныз һәгигәтә сүбут кәрәкмиш...

Сәнәдин јохдурса данышма, кири!
Һүнәрин олса да онсуз һечнәсән.
Сәнәдин вардырса, бујур, кәл бәри,
Сәсин олмаса да сән ханәндәсән.
Сәсин олмаса да микрофон ки, вар.
Олмајан сәсини сәсә охшадар.

Гәрибә дүнјадыр... Нәләр дүзәлтдик
Ағ-ағ јаланлары доғрултмағ үчүн.
Амма һәгигәтдән сүбут истәдик,
Сүбуту олмады,
Дандыг бүсбүтүн...

Јалан Ҷазибәли, јалан көзәлдир,
Олмајан шеји дә јалан дүзәлдир.
Олана сүбутсуз инанмырыг биз
Јалана ујуруг сүбут — дәлилсиз.

Бу нә күзәрандыр, кимдәдир күнаһ?
Мәнә өз бәхтим дә үз көстәрмәди.
Каш көзәл олајдым...

Ону да аллаһ
Бир јохсул гызына гыјыб вермәди...
Мәндән чох көзәлдир рафигәм Мери;
Узун кирпичләрн, ири көзләри.

Дүз бичимли бурну, ал додаглары
 Шаһанә јериши, дүз ајагдары...
 Һәм дә тәмиз гыздыр, чох мәрданәдир,
 Билмәз килеј нәдир, ја гижәт нәдир.
 Һаглынын һагыны һагсыза вермәз
 Һеч заман дилинә јалан кәтирмәз.
 Мери һамы үчүн әлдән кедәрди,
 Тәсәлли верәрди һәр заман мәнә.
 О, мәним сәсимә гибтә едәрди,
 Мән исә Меринин көзәллијинә.

Онун әсиридир бүтүн чаванлар
 Сәрвәти јохса да көзәллији вар.
 Бәс мән?
 Бәс мән нијә белә јарандым?
 Нә сәрвәтим олду, нә көзәллијим.
 Гоншумуз Рудолфун ешгинә јандым,
 Мәни бәјәнмәди, јаманча сындым...
 Чиркин ки, дејиләм,

Һәм дә бәдәним
 Дејирләр, үлкүјә бәнзәјир мәним.
 Гырх сәккиз өлчүјә нечә тән кәлир.
 Кен чийин,

Назик бел,

Габарыг синә.

Доғрусу дәрзиләр мәнәттәл галыр,
 Мәним бәдәнимин бичимлијинә.
 Мери чох көзәлдир, билирәм мән дә,
 Амма билмәдијим бир мәсәлә вар:
 Меријлә јан-јана биз јол кедәндә
 Нәдәнсә ондан чох мәнә бахырлар.
 Күнаһ анамдадыр,

ушаг икән мән

Дејәрмиш: «баламын көзәллијиндән
 Кәсиб тәлејинә чаласын худа».
 Сән бир алгыша бах! Алгышдыр бу да?

Кәсди, јаман кәсди көзәллијимдән
 Амма чаламады бәхтимә худа.
 Нә тәлејим олду, нә көзәллијим,
 Мән белә аллаһа инди нә дејим?

2

Доғрусу Рудолфу јаман сеvirдим,
 О иди һәр арзум, о иди дәрдим.
 Һәр јердә изләрди ону хәјалым,
 Кечәләр јухума кирәрди залым.

Рудолфун дөшүндә медалы варды,
 Чаванлар һәсәдлә она бахарды.
 Дејирләр, Вјетнам чарпышмасындан
 Гәһрәман чыхыбдыр бу чаван оғлан.

Күндә әлли дәфә, күндә јүз дәфә
 Ејваны алтындан кечәрдим онун.
 Чеврилиб бахмазды о, мән тәрәфә,
 Гәлбинә кирмәдим залым оғлунун. ..

Бизим гоншулугда бир фалчы варды
 Гарымыш гызлара о, бәхт ачарды.
 Адичә марагчүн бир күн хәлвәти
 Кәлдим фалчыкилә... Гәлбин нијјәти
 Көздән охувармыш...

О, бахан кими

Үзүмә сөјләди мәнәббәтими
 Јалварыб јахардым, «әлач ет» — дедим
 Мәни әлдән салыб мәнәббәт — дедим.
 Өзүн бир тәдбир төк, әлачым нәдир?
 — Кишиләрин ағлы көзләриндәдир.
 Дејиб күлүмсүндү...
 Дедим: — һағлысан,
 Көзәллик ахтарыр о көзәл оғлан.

Мән исә...

Сөзүмү кәсди тез гары.

Дөнүб мәнә бахды алтдан јухары.

Ачды мүәммалы, кизли пәрдәни:

— Көзәл еләјәрәм—деди—мән, сәни.

— Көзәл олмајаны көзәл ејләмәк?

Әкәр бу мүмкүнсә аллаһсан демәк.

— Беләдир, ај ғызым, мәнә гулаг ас,

Инсан елијәни аллаһ бачармаз.

Аллаһ һәр мәтләби дүз сечмәк үчүн

Ағы ағ јаратды, гараны гара.

Бу мүтләг рәнкләри дәјишмәк үчүн

Инсанлар јаратды чүрбәчүр боја.

Аллаһ көз јаратды, инсан да чешмәк,

Аллаһ рәнк јаратды, инсанлар боја.

Гара чешмәк илә бахсан де көрәк,

Ағмы көрүнәчәк, гарамы дүнја?

Аллаһ һагг јолундан азан бәндәни

Горумаг истәди шәрдән, фитнәдән.

Атам јаман бичдир, сајды күндәни,

Анам ондан бичдир, кәсди күндәдән.

Дедим:—Кәсәсини сөјлә, а фалчы,

Көзәл көрүнмәјин нәдир әлачы?

Фалчы пычылдады:—Бојалы чешмәк!

— Мәнми тахмалыјам?

— Хејир, мән кәрәк

Јүз өлчүб бир бичәм бурда һәр шеји.

Сәнсә һәр сөзүмә «бәли»—де анчаг.

Мәним вәзифәмдир һәмән чешмәји

Сәнә баханларын көзүнә тахмаг.

— Бәс сонра?

— Сән мәним сөзүмә бахсан,

Бу ил пајыздакы мүсабигәдә

Көзәллик тачыны сән алачагсан.

Мән ғәһгәһә чәкиб күлдүм бу сөзә

О, әлә салырды мәни бәлкә дә...

Фалчы пычылдады:—Күл, доғру сөзә

Күлүбләр һәмишә бизим өлкәдә.

Мәнә хош кәлсә дә данышдығлары

Һансы доғру сөздән данышыр гары?

Көзәл олмајаны әсл көзәл тәк

гәләмә вермәк

Доғру сөз олду?

Анчаг дүз дејир ки, бизим өлкәдә

Һәмишә, һәр јердә јалан дүз-олду...

— Мән дә өз күчүмү билирәм, бу бир,

Икинчи, дедијим јалан дејилдир.

Сән бәхти үздәсән, сән нахышлысан,

Көзәл олмасан да јапшыгыглысан.

Ғызым, бу мәтләбләр мәнә чох ајдын,

Мән јахшы билирәм, нә дедијими.

Елә елијәрәм, јапшыгыглыгын

Көрүнәр көзләрә көзәллик кими...

Инамла данышыр, инамла гары,

Үрәкдән кәлирди пычылтылары...

Дүзүнә галырса илк кәңчилијимдән

Фалчынын күчүнә бәләд идим мән.

Көзүмүн өнүндә чох әрсизләрин,

Нишанлы сечмәкдә һүнәрсизләрин

Дадына чатмышды бизим бу гоншү

Инди дә инамла данышырды о.

Кечди бир нечә күн сөһбәтимиздән

Гары ајағыны үзмәди биздән.

Шәһәрин ән көзәл бәрбәри кәлди,

Бири кетмәмишдән о бири кәлди.

Үзүмү, көзүмү әлләшдирдиләр,

Ғырым телләримә сығал вердиләр.

Рәсһам кәтирдиләр...

О җаван оғлан

Мәни сојундурду—тамам лүт-үрјан.

Өлчдү гычларымы,

Өлчдү синәми.

Өлчдү узунуму, өлчдү еніми,

Нәсә һесаблады... Тәзәдән бахды,

Белимә кәтәндән кәмәр дә тахды.

Ертәси көрүшдүм гарыкилдә мән

Мебел фирмасынын саһибкаријлә.

О, ајаға галхыб өпдү әлимдән

Бахды, бахды мәнә хејли зәнд илә.

Мәнсә танымышдым ону әлбәәл.

Деди: — Мән һардаса көрмүшәм сизи.

Дедим: — Мән иш үчүн нечә ај әввәл

Зијарәт етмишдим идарәнизи.

Гоча күлүмсүндү...

Бу күлүшлә биз

Бирн-биримизи тез баша дүшдүк.

Кизличә данышды нәзәрләримиз

О көһнә мәтләбдән дәрһал өтүшдүк:

...Јанына кетмишдим...

Чешмәји алтдан

Бахыб еһтирамла ајаға дурду.

Дәрдимн дедикчә о, мәни ан-ан

Һәрис бахышларла сојундурурду.

Онун еһтираслы нәзәрләринә

Икраһ еләсәм дә дөзүрдүм јенә.

Гуртардым сөзүмү,

Гәһвә кәтирди,

О, мәнә бир хејли тәсәлли верди.

Деди: — Инди мәним јохду бош јерим.

Ихтисара дүшүр өз ишчиләрим.

Амма дүзәлдәрәм бир иш, тез, ја кеч,

Белә бир ханымын пулсуз галмасы,

Јохсул јашамасы рәвадырмы неч?

Дејиб о, әлини чибинә атды,

Ики мин долларлыг бир чек чыхартды,

Деди: — Сән һәләлик көтүр бу пулу,

Сыхма үрәјини, дүзәләр далы!

Онун нијјәтини тез баша дүшдүм,

Пулу көтүрмәјиб ордан сивишдим.

Сонра ешитдим ки, Мери дә бир күн

Гочанын јанына кәлиб иш үчүн.

Әввәлчә чох чидди диндириш ону,

Сонра мәгсәдинә кечмиш астаҗа.

Ејни һәнкамәни, ејни ојуну

Онун да башына кәтирмиш гоча.

Өзүнү итириб Мери карыхмыш,

Гочанын гәсдини баша дүшүнчә

Үзүнә түпүрүб гапыдан чыхмыш.

Бу һәмән гочадыр, бу һәмән гоча,

Тәзәдән дүшмүшәм онун чәнкинә.

Бәс инди нејләјим?

Јенә, мән јенә,

Асылыб галыммы өз тәләјимдән?

Јохса тәләјимә үсјан едим мән?

Гарыја дедим ки, бу нә кәләкдир?

Ахы бу ојунлар кимә кәрәкдир?

Сәнин дедијин нә, еләдијин нә?

Гары күлүмсүндү...

Деди: — Мән сәнә

Јалан демәмишәм, бу о, бу да сән,

Әкәр бу кишәнин тутсан әлиндән,

О, сәни чатдырар, һәр истәјинә.

Мән бир сөз демирәм, фикирләш јенә.
Гоча күрсүсүнү ирәли чөкди.
Деди: — Ачыгланмаг нәјә кәрәкди?
Арамла, сакитчә дејәк дост кими;
Әввәл сән, сонра да мән өз шәртими.
Дедим: — Нәдир шәртин, биләк индидән?
Деди: — Сәнә шөһрәт верәчәјәм мән.
Тәләсмә, сонадәк сөзүмү динлә,
Мәним кәрәјимдир о шөһрәт, о шан.
Алдығын шөһрәти өз хидмәтинлә
Сән мәним фирмама гајтарачагсан.
Бу јердә астача дилләнди гары:
— Һәлә көрмәмишәм шөһрәтдән гачан.
Пулуң ачмадығы чох гапылары
Бизим зәманәдә шөһрәтдир ачан.

— Шөһрәт елә-белә ад-сан дејил ки...
Онун гаршысында ким әјилмәмиш?
Шөһрәтин ачдығы гапыны бил ки,
Һәлә һеч бир гүввә ача билмәмиш.

Көзәллик тачыны сән алан кими
Реклам олачагсан мәним фирмама.
Әкәр гәбул етсән сән бу шәртими
Онда икимиз дә чатарыг кама.

Хејли фикирләшдим, хејли дүшүндүм,
Көрдүм, бундан өзкә ајры јолум јох.
Ертәси гочанын јанына дөндүм,
О күндән һәр ишдә биз әлбир олдуғ.

О күндән гочајла әл-әлә вердик,
Кетдик ән баһалы ресторанлара.
Онунла чох көзәл күнләр кечирдик,
Дүшүндүм, мән һара, бу күнләр һара?

Кафе-шантанларда сәһәрә гәдәр
Узанаң мәчлисин нәш'әси варды.
Баһалы палтарлар, хош әјләнчәләр
Мәним көзләrimi гамашдырырды.
Даддым һәр ләззәти...

јашамаг ширин,
Јорулмаг билмирдим әјләнчәләрдән.
Бир вахт ајылдым ки, гоча фермерин
Артыг үч ајдыр ки, ашнасыјам мән.

Беш ај мәшг еләди рәссам мәнимлә
Каһ үзүм-көзүмлә, каһ бәдәнимлә.
Нәһәјәт, башланды алтынчы ајда
Кәркин мусабиғә гызыл сарајда.
Мери дә бурдајды.

Ону көрүнчә
Доғрусу утандым хәчәләтимдән.
Өзүмү итириб гысылдым күнчә —
Меринин јанында бир һеч идим мән.

Она көзәллији тәбиәт вериб,
Мәни мәшшатәләр көзәлләшдириб.
Һәгигәт өнүндә јаман һәсәдим,
Көзләрдән јайыныб гачмаг естәдим.
Башымың үстүнү алды тез гары,
Јенә дә башланды пычылтылары:
— Нијә титрәјирсән, горхурсан, нәдир?
Ора бах, һамының көзү сәндәдир.
Мүнсиф өз һаггыны алыб дүнәндән,
Тач сәнин олачаг, архајын ол сән.
— Нечә?
— Сән ојуну удмусан.
— Демәк
Тахылыб көзләрә бојалы чешмәк!

Әлдә фирмаларын ал бајрағлары,
Мүнсифин өнүндән кечир көзәлләр.
Јаныр көзәллијин кур ишығлары,
Алыр гијмәтини бир-бир көзәлләр.
Нөвбә мәнә чатыр... мәним әлимдә
Мебел фирмасынын јашыл бајрағы.
Кечирәм салондан башы ашағы.
Мәним адамларым мәнә әл чалыр,
Сахта учалыгдан инсан алчалыр.

Икинчи дөврәдә, икинчи турда
Гызлар кәлиб кечир ағ пенуарда.
Лүт-үрјан бәдәнләр көрүнүр ајдын
Көрүнүр ән инчә чизкиләријлә.
Гызлар јох,
Әслиндә јарышыр бу күн
Фирма саһибләри бири-биријлә.

Јарыш сона чатды, гызлар кејинди,
Интизар анлары башланыр инди.
Мери мәнә бахыб ишарыр бу ан,
Охудум мән онун бахышларындан:
« — Ај јазыг, сән бура нијә кәлмисән,
Мәкәр бизим гәдәр сән көзәлмисән?»
« — Јох, көзәл дејиләм, билирәм буну,
Дәрдми чәкмәлијәм өмрүм узуну?
Онсуз да дүнјада мән чох јанмышам.
Инди дә үмидә архаланмышам».
« — Үмид јох, көзәллик јарышыр бу күн
Биз сәндән көзәлик, билирсән өзүн».
« — Өзүнә күвәнмә, мәндәки тәдбир
Бәлкә дә үстүндүр көзәллијиндән.
Сәнә верән аллаһ мәндән кәсибдир,
Мәним һесабыма учасан мәндән.
Мәним һесабыма икнчә бармаг
Сән мәндән учасан, беләдир, анчаг.

Де һардан олмусан сән күлмәшәкәрг
Сәнә мәндән кәсиб чалады аллаһ,
Биринин бојундан бир бамаг кәсәр,
Верәр о биринә, беләди аллаһ!»
Бахышлар данышыр,
Бахышлар динир.
Мәшвәрәт гуртарыр, һамы диксинир.
Мүнсиф гәрарыны охујур...

Дајан!

Битди бахышларын кизли дапасы.
Мән дүзмү ешитдим?

Олдум бу күндән

Өлкәнин көзәллик каралевасы!

Нечә?

Инанмырсан?

Инанмаг чәтин?

Мән дә дүз билдијим чох әмәлләрин

Рија олдуғуна инанмамышдым,

Инди инандым

Јалана инаныб керчәји дандым.

Буну анладыңса демәк сән һагсан.

Сәнин өз һаггыңдыр әбәди чәннәт.

Керчәји инансан, алдана чагсан,

Јалана инан ки, будур һәгигәт!

Мәним бүлбүл кими өтән сәсим вар.

Амма дандылар

Јохду көзәллијим, «Көзәләм» — дедим;

Мәним јаланыма тез инандылар,

Көзәл олмајаны көзәл сандылар.

Керчәк ијнәләјән, јалан тумардыр,

Онун чан алычы гүдрәти вардыр.

Дүзүн, һәгигәтин дили чох ачы,

О, сүбут истәјир, дәлил истәјир,

Јаланын сүбута нә еһтијачы,

Ширин бир дил илә «Мән варам» — дејир.

О, јалныз өзүнү һәгигәт сајыр,
Амма керчәк кими дүз сапланмајыр.
Кәсә бир јол илә әжилиб кәлир,
Кәлмәјин тәһрини о, билиб кәлир.

Кизли гапыларын одур ачары,
Һәгигәт бизләјән, јалан сығалдыр.
Керчәјин вурдуғу чох јаралары
Јалан сығал чәкир, јалан сағалдыр.

Көзәл адландырды мәни һөкүмәт.
Гој әсл көзәлләр буна јанмасын.
Көзәл олмасам да мәни, нәһәјәт,
Кимин һаггы вар ки, көзәл санмасын?

Јанын, јанын, сиз еј мәни дананлар,
Көзәлләр өнүмдә бир шәрмәндәдир.
Чох да ки, доғрудан көзәлдир онлар,
Ахы, көзәллијин тачы мәндәдир.

3

Елә ки, ад алыб шөһрәт газандым,
Өзүмдән арылыб өзүмү дандым.
Фалчынын гулуна дөндүм о күндән,
Азад күнләримә нөгтә гојулду.
Дәјишди мәнимчүн һәр шеј көкүндән,
Бахтым да мәним јох, өзкәнин олду.

Мәним әфсанәви көзәллијимдән,
Һәм дә «камалымдан» јазды гәзетләр.
Дедиләр, ән бөјүк јурдсевәрәм мән,
Јурдуму сеvirәм өз чаным гәдәр.

Тә'рифләр јазылды мәним шә'нимә,
Охујуб фәрәһдән нечә шиширдим.
Өзүм дә инаныб көзәллијимә,
Анбаан, күнбәкүн көзәлләширдим.

Бә'зән инанмајыб шан-шөһрәтимә,
Елә билирдим ки, јухудајам мән.
Әслиндә көзәллик ләјагәтимә
Өзүмдән савајы јохду шәкк едән.

Мәнәммиш биринчи көзәл өлкәдә,
Јә'ни бу халга да инанмајым мән?
Әсл көзәләммиш, дедим бәлкә дә
Хәбәрим јох имиш өзүм-өзүмдән.
Тутаг ки, өзүмү худбинлијимдән
Танытмаг истәдим мән көзәл кими,
Бәс бу чамаата нә дүшүб көрән,
Нијә алгышлајыр көзәллијими?

Тутаг ки, мүнсифи сатын алдылар,
Бу бојда милләти алдатмаг олар?
Көрдүјүм еһтираам, ешитдијим «чан»,
Кәздим шөһәрләри мән әл үстүндә.
Өлкәнин ән варлы күбарларындан
Мәктублар алырдым, јүзү бир күндә.

Мәнимлә бир кечә кечирмәк үчүн
Тәклиф едирдиләр әлли мин, јүз мин.
Гоча фәрәһиндән ашыб-дашырды,
О да мәнә көрә мәшһурлашырды.

Фирманын кәлири бирә он олду,
Һәфтәлик газанчы он милјон олду.
Мебелин ады да дәјишди дәрһал,
Мәним адым илә адландырылды.

Јанымда олурду чох заман гары,
Мәни чәкирдиләр беләдән-белә.
Әтир шүшәләри, киршан габлары
Бәзәнди чыл-чылағ шәкилләримлә.

Даддым бу дүнјанын һәр не'мәтиндән
Мән пәри олмушдум, дүнја да чәннәт.
Гәлбимлә дилимин арасында мән
Јаранмыш учурумда тапдым сәадәт.

Нитгләр сөjlәдим, динләди аләм,
Сөзүм дә дәјишиб гара ағ олду.
Ағ евдә јаздылар,

Мәним вәзифәм
Һазыр јазылары охумағ олду.

Дедим ки, һәгигәт, дүзлүк биздәдир,
Ән бөјүк әдаләт өлкәмиздәдир.
Шәри шәр ичиндә хејирә јоздуг.
Кол дедик чичәјә, сол дедик саға.
«Хошбәхтлик көлүндә» о гәдәр үздүк,
Вахт тапа билмәдик хошбәхт олмаға.

Гоча бир күн мәни шәһәр меринин
Бағына кәтирди.

Чәннәтмиш бу бағ.
Данышдығ, күлүшдүк биз ширин-ширин
Ичдикчә ичирдик,
Дојмурдуг анчағ.

Бир дә ајылдым ки, гоча сивишмиш,
Бир мәнәм, бир дә мер...

Кечә дә кечмиш.
Дедим: — Бәс о һаны? Бу нә демәкдир?
Деди: — Чохдан кедиб кәлмәјәчәкдир.
Сәнин бу кечәни бәхш етмиш мәнә.
Мән лајиг дејиләм бирчә кечәнә?
Дедим: — Сөзүм јохдур, амма де көрәк.
Мәним бир кечәми нечәјә сатды?
Деди: — Нејләјирсән?

Дедим: — Мән кәрәк

Биләм гијмәтими...

Бәс зарафатды?
Мәним бир кечәмә јүз мин верән вар.
Бәс сән нә вермисән?

Дилләнди кафтар:
— Мән пул вермәмишәм, дүзүнү билсән,
Алдым бу кечәни бир имзаја мән.
Дедим: — Ајдын олду, бирчә ричам вар:
Вердијин имзаны керижә гајтар.
Галхдым кетмәк үчүн...

Бирдән үч оғлан
Кирди ичәријә арха гапыдан.

4

Һәјатын дибиндән јухары галхдым,
Долашдым алиләр чәркәсиндә мән.
Чибими долдуруб көнлүмү јыхдым,
Алчалдым, учалығ зирвәсиндә мән.

Мәндән көзәлләри көзәл олмады,
Өлкәдә биринчи көзәл мән олдум.
Онлар дүз јол кетди.

Јол учалмады,
Мән әјри јол кетдим, јүксәлән олдум.

Гочанын јанына кәлдим ертәси,
Көрдүм ки, гары да сағ бөјрүндәдир.
Дедим сон сөзүмү...

Гарынын сәси
Дәлди гулағымы, —
Деди: — Дајан бир,
Ај нанкор, нашүкүр, нә тез гудурдун?
Сәни једирдәнин үзүнә дурдун.
Адам да билмәзмиш хејир-шәрини.
Бәс нә тез унутдун ач күнләрини?

Дејесән раһатсан, исиниб јерин,
Ким адам сајырды, ахы ким сәни?
Ахы адама да јохду бәнзәрини,
Көзәлләр көзәли еләдим сәни

Билдирки сәрчәјә өјрәтмә чиб-чиб,
Алдығын пуллары нә тез әритдин?
Дедим: — Заһирими көзәлләшдириб,
Сән мәним гәлбими ејбәчәр етдин.

Деди: — Өз бәхтинә тәпик атма кәл,
Өтән күнләрини сән унутма кәл.
Ишарыб дилләнди гоча бу јердә,
Деди: — Адын-санын кәзир дилләрдә.
Мери көзәл иди јүз дәфә сәндән,
Көзәллик тачыны алдыг әлиндән.
Фирма борча дүшдү, ишдән говулду,
Кетди,
Ресторанда охујан олду.
— Нечә? Мери һара, охумаг һара?
Валлаһ мәнәттәләм бу ојунлара.
Ахы сәси јохдур... охуја билмәз.
О, мәним сәсимә афәрин дејәр,
Мәнә күсәнәрди...

Деди: — Сөјлә бәс,
Сәнин көзәллијин вар иди мәкәр?

Сусдум, данышмадым,

О дүз дејирди.

Онун сөзү илә әмәли бирди.
Хәчәләт чәкмирди әмәлләриндән,
Ачыгча дејирди: — Газанмаг үчүн
Дүнјада һеч нәдән чәкинмәрәм мән.
Мәнсә дејирәм ки, һәм варым олсун,
Һәм дә дүзкүнлүјүм, илгарым олсун.
Мән бир һәгигәти билмәдим һәлә:

Јалан олан јердә дүз дилә кәлмәз.
Ејни тәрәзидә сахта шөһрәтлә
Һәгигәт, әдәләт чәкилә билмәз.
...Һеч демә јарышда мәғлуб олалы
Меринин бүсбүтүн дәјишмиш һалы.
Бир ај үзү үстә о, хәстә јатмыш,
Һаггыны тапмајыб матәмә батмыш.
Ахырда анламыш: — Беләдир заман,
Ән бөјүк һаггыздыр һаггы ахтаран.
Көрмүш ки, көзүндә галыр мурады,
Көрмүш ки, дәрдинә ајры әлач јох.
Гуру бир шәрәфи, тәмиз бир ады
Чәкиб дашымаға бир еһтијач јох.
Шәрәф дә, намус да бир јүкдүр она.
Кејмиш шәрәфини ајагларына,
Бир мултмилјончунун јанына кәлмиш.
Дәрдини сөјләмиш,
Ишләр дүзәлмиш...

Милјончу сорушмуш: — Сөјлә арзуну,
Мәрмәрин үстүндә битиррәм ону.
Мери сөјләмиш ки, Емма, о алчаг
Көзәл мүғәннијди, олмады анчаг.
Ондан дәфәләрлә көзәл идим мән,
Көзәллик тачыны алды әлимдән.
Сәсим олмаса да ханәндә олмаг,
Мәним бу дүнјада арзумдур анчаг.

Милјончу сөјләмиш: — Сән ханәндәсән,
Пул илә сују да јандырарам мән.
Бунунчун нә она, нә буна миннәт.
Пулун өз сәси вар,
Синәдән кәлән,
Боғазда гајнајан сәсә нә һачәт.

Нәһажәт өзүмдән јаман усандым,
Дедим: — Даһа бәсдир, јорулмушам мән!
Шөһрәт зирвәсиндә һәр шеји гандым,
Дедиләр: — Аларыг тачы әлиндән.

Дедим: — Көзәллик дә палтар дејил ки,
Кери аласыныз?.. О ки, мәндәдир.
— Көзәллик, чиркинлик—дедиләр—бил ки,
Һакими—мүтләгин өз әлиндәдир.

Анладым, шөһрәтин ачы миннәти;
Адамын башына нә кәтирәрмиш.
Демә, мұкафаты, ады, шөһрәти
Һөкүмәт, адама рүшвәт верирмиш.

Гараны ағ кими дүртүрләр көзә,
Тә'риф дә, тәлтиф дә һијләдир бу күн.
Шөһрәти верирләр ләјагәтсизә —
Ону ләјагәтли көстәрмәк үчүн.

Мән өзүм-өзүмдән гачдығым заман,
Бир күн бизә кәлди медаллы оғлан.
Мәни тә'рифләди, мәндән јох имиш,
Неч демә «севирмиш» о, мәни чохдан.

Разыдыр өзүндән, һәм дә замандан,
Тәк бирчә рәнклидир онунчун һәјат.
Бу бојда бәдәндә бу көзәл оғлан
Сәрчә үрәјилә јашајыр раһат.

Дөшүндә медалы, ады гәһрәман.
Мәним көзләримдә нечә киңилди.
Әсрин чәкиңилә јахшы налланан
Гәһрәман оғлана јазығым кәлди.

Көрүрәм надандыр... Бундан бешбәтәр,
Бир шејә јанырам: Бәс мәрдлик һаны?
Мән белә билмирдим,

Көрүн нә гәдәр
Алчалда биләрмиш заман инсаны.

Ујуб шөһрәтимә, ујуб күјүмә,
Хошбәхт олдуғуму о саныр јәгин.
Мәним дә онунтәк дүшүндүјүмә,
Надан олдуғума инаныр јәгин.
Көр нечә дәјишди мәнимчүн заман,
Имканым арзумла бу күн тән олду.
Дүнән көз учујла мәнә бахмајан
Бу күн ајағыма дөшәнән олду.

Данышыр, ағзында долашмыр сөзү,
О өз јаланына инаныр өзү.
Билмир, үрәјимдән кәлиб кечәни,
Инамла дејир ки: — Севирәм сәни.

Алдатмаг истәјир көрүн, ким кими?
О билир, јалан нә, һәгигәт нәдир.
Һәгигәт — јаланын һәгигәт кими
Чүр'әтлә, инамла дејилмәсидир.

— Ај оғлан, бир газанч әвәзсиз дејил,
Нәјин әвәзидир бу чаһ-чәлалын?
Шәрәфин, намусун баһасыдыр бил,
Мәним тачым илә, сәнин медалын.

Бир ахшам сәһнәдә көрдүм Мерини:
Ојада-ојада о, әлләрини
Үрәклә, инамла нәғмә дејирди.
Охуја-охуја күлүмсәјирди.

Инамла охујур...

Көрүн бу анда
Мери инамына нечә сыгынмыш.
Әјријлә доғрунун чарпышмасында
Чәтини өзүнү алдатмагынмыш.

Әввәлчә өзүнә һаким кәсилсән,
Өзкә көзүндә дә сән уча дағсан.
Әввәлчә өзүнү алдада билсән,
Сонра сән һамыны алдадачагсан.

Кормудур күндүзә кечә дејәнләр?
Бунун нијәсини кеч анладым мән.
Билдим, өз ағлыјла дүшүнмәјәнләр
Чохдур өз ағлыјла фикирләшәндән.

Микрофон учалдан сахта сәсләрә
Алданан чамаат нечә әл чалыр.
Ејни бир маһныны о, нечә кәрә
Охујур,
«Сәсинә» өзү мат галыр.

Нечә дә сахтајыг...
Мери дә, мән дә.
Буну о данса да, мән нечә даным?
Мәни көзәл етди, ону ханәндә
Онун микрофону, мәним киршаным.

Әсл көзәл иди Мери онсуз да.
Ханәндә мән идим микрофонсуз да.
Јаман долашдырыб зәманә бизи,
Мән бу долашыға мәнәттәл олдум.
Көр нечә дәјишдик јерләримизи;
О, ханәндә олду,
Мән көзәл олдум.

Демә бошалмазмыш дәрд, көз јашыјла,
Демә гәһ-гәһ чәкиб о, күлмәлијмиш.
Јәгин ки, мөсәфә—чәки дашыјла,
Ағырлыг—чәрәклә өлчүлмәлијмиш!

Јолуну дүз кедән, јолу азанмыш,
Әсл низамсызлыг өзү низаммыш.
Анладым бу бөјүк керчәји мән дә,
Бу керчәк—һәр шејә дүзкүн дәјәрмиш.
Неч демә, ајаглар баша кечәндә
Ајаг дүшүнәрмиш, баш јеријәрмиш!
Меријә дедим ки, биз бир иш көрәк,
Әввәл адымызы кәл дәјишдирәк.
Сән ол Емма Најт, мән олум Мери.
Алдадаг, алданмыш дүшүнчәләри.
Бу әјри јол илә тутаг доғру јол,
Гајыдаг керчәјә—өзүмүзә биз.
Мән чалыб-охујум, сән дә көзәл ол,
Јашајаг бир саат бојасыз, рәнксиз.

Мери разылашды.
Галхдым сәһнәјә —
«Танынмыш ханәндә Меријәм»—дејә.
Дедим: — Еј чамаат, бајаг охујан
Өлкәнин көзәли—Емма Најт иди.
Сиз бу зарафата ујдунуз јаман,
Динләјин ханәндә Мерини инди.

Атдым микрофону бир кәнара мән,
Шаграг гајнатмалар ахды синәмдән.
Тикилди сәһнәјә һејрәтли көзләр,
Меринин сәсиндә бу вахта гәдәр
Кимсә көрмәмишди бу нәфәсләри,
Салону титрәтди ағыш сәсләри.

Бу дүнјада сәнин севинч
гисмәтини кор еләжән

Бир өмүрлүк эзабыны.

Сән кәнч идин,
Нејләјирдин бу дәрәләр, бу гәмләри?
Нијә кәлиб сәни тапды
Бу дүнјанын ситәмләри?
Дүз демәдим.

Онлар дејил,
Сән онлары тапан олдун.

Бејниндәки суалларын
Архасынча чапан олдун.

Кими кәлир бу дүнјада
Бу дүнјаны унутмаға.

Кими кәлир дүнјаја јох,
Өз гәлбинә зүј тутмаға.

Кими кәлир, бу дүнјанын
Нәш'әсини јашамаға,

Кими кәлир, бу дүнјанын
Дәрәләрини дашымаға.

Кими кәлир, бу дүнјада
Умдугуну көтүрмәјә,

Кими кәлир бу дүнјаја
Өз одундан нур вермәјә.

Кими кәлир бу дүнјада
оланлара даш атмаға.

Кими кәлир, бу дүнјада
олмајаны јаратмаға.

Һагг истәдин,
Дедин нијә, ады варын өзү јохдур?

Дедин нијә бу дүнјанын
Әјрисини вар, дүзү јохдур?

І ФӘСИЛ

— Һагг һардадыр?

Бу суалын чавабыны

Тарих боју арадылар.

Дујғулары чөзәдиләр,

Фиқирләри дарадылар.

О китаба, бу китаба баш вурдулар.

Хәјалларын, арзуларын ганадында

Нағыллары ујдурдулар.

Нағыл деди:

«Һагг ахтаран,

Кејиб дәмир чарыглары,

Кәрәк дүшә, Ағ бабанын ағ јолуна.

Һәгигәти тилсимләјиб,

Туллајыблар дағ далына.

Өз ағлына,

өз күчүнә

гүдрәтинә,

сөз күчүнә

күвәнәнләр

јола чыхсын.

Үмидлә гол-гола чыхсын!..»

Ајагларда дәмир чарыг, әлдә чомағ,

Әр бабалар,

Нәр бабалар јола чыхды,

о дағ-бу дағ,

сораг-сораг...

Аз кетдиләр, үз кетдиләр,

Дәрә-тәпә дүз кетдиләр.

Мин булагдан су ичдиләр,

Дағ ашдылар, дүз кечдиләр.

Бу дүнјанын сирләрини

Охудулар вараг-вараг.

Ајагларда дәмир чарыг,

әлдә чомағ!

Бу дүнјаны долашдылар,
гарыш-гарыш.

Нәсилләрден нәсилләре
Давам етди бу ахтарыш.

Ата безди,
дөндү кері.

Оғул кејди,
нәвә кејди,

Аталарын, бабаларын
чыхартдығы чарыглары.

Чох кәздиләр, чох кетдиләр.

Бу јолларда
Нечә-нечә чомаглары дәјишдириб,
Чарыглары әритдиләр.

Һәгигәти «өз көзүмлә көрдүм» — дејән
һеч олмады.

Һагг ағлады үрәкләрдә,
Дүнјадаса тапылмады.

Сәһәнд деди: — һәгигәтдир
Чарыгларын, чомагларын
Дағ јолунда әримәси.

Ајагларын габарыдыр,
үрәкләрин нискилидир

Нағыллара алданмағын чәримәси.
...Гызым, сән дә бу керчәји билән күндән
Һәгигәти нағылларда ахтармадын,
Умдун анчаг ел күчүндән, — сел күчүндән
Дедин: Мәнә гулаг асын
еј һәгигәт гурбанлары;
һәгигәтдир,

зүлм әлијлә
Мәзлумларын ахыдылан ал ганлары.
Һәгигәтдир

һәгигәтин мүч олмасы.

Һәгигәтдир
Дәримизин сојулмасы.

Һәгигәтдир
Ағ јаланын һагг адындан
дәнышмасы.

Һәгигәтдир
Һагг бағыран үрәкләрин
Ағ јаланла барышмасы.

Һәгигәтдир
Һәгигәтлә јаланларын
Бир-биринә гарышмасы.

Һәгигәтдир
тонгалларда јанмағымыз.

Һәгигәтдир
өлүм һәкмү габағында
һәгигәти данмағымыз.

«Һәгигәт вар» — јаланына —
Бу ријакар нағыллара
Өмрүмүзү сатан олду.

Хәјалларын хумарында јатан олду.
Ајагларда дәмир чарыг,
әлдә чомаг

Сиз бунуму кәзирдиниз
Бу дүнјаны гарыш-гарыш
долашараг?

Арадыныз, ахтардыныз
Јалан сизә дајаг олду.
Аталардан-оғуллара
Бабалардан-нәвәләре
Галан јалныз чарыг олду,
чомаг олду.

Биз дә кејдик о чарығы.
Әкәр ујсаг нағыллара,
Баламыз да кејчәкдир
Нәвәмиз дә кејчәкдир.

«Даг далында һәгигәт вар» —

дејәчәкдир.

Бабалардан мирас галан бу јаланы

Һәгигәтин әвәзинә

јејәчәкдир,

јејәчәкдир.

Кәлин инди биз ујмајаг нағыллара,

Биз күвәнәк сәрт әлләрә, тунч голлара,

Бу әлләрлә, бу голларла

Олмајаны јарадаг биз.

Будур бизим бу дүнјада

Ән мүгәддәс вәзифәмиз.

* * *

О «хатират дәфтәри»нә көчүрүрдү чохдан бәри

гәлбиндәки ағрылары,

Бејниндәки фикирләри:

МӘРЗИҖНИН

«ХАТИРАТ ДӘФТӘРИ»НДӘН

12 Фәрвәрдин, 1348 ил, Шәмси

(Милад—1969-чу ил, 22 март)

Дүшүнүрәм,

демәк варам.

Һаггымы да, борчуму да анлајырам.

Дүшүнүрәм,

Мән өзүмү дәрк едирәм.

Дүшүнүрәм,

Мән ганырам,

Мән көрүрәм,

Ешидирәм.

242

Дүшүнүрәм...

Демәк артыг гул дејиләм.

Дүшүнчәдә јетишмишәм,

кал дејиләм.

Дүшүнүрәм...

Фикирләрим ганадымдыр.

Мән учурам,

еһкамларын о тајына!

Бу јеришлә чатаммазсан

һеј чығыран,

һагг бағыран,

Сәрһәдләри јаран, гыран

һарајыма!

Һагсызлығын башы үстдә мән јумруғам,

Мән һәдәјәм.

Һәр күн тәзә чәбһәдәјәм.

Бир јахшы бах сән өзүнә,

сәјлә нәсэн?

Мүтләгијјәт, сән гочасан, сән көһнәсэн!

Көһнә, чүрүк бајатыны

Һәр күн өтән

бир бошбоғаз,

бир кәвәзә!

Сөзүм јени, диним тәзә!

Дүз 2500 илдир

јол кәлирсән;

амма јенә

јериндәсэн

Јериндәсэн!

еһкамлары өзүнә зидд

бир диндәсэн!

Зүлм едирсән.

Ачкөзләрин силаһыдыр

зүлүм! Өлүм!

Мәң зүлүмә сығышмарам!

Бир зүлүмлә горхуздуғун јетәр мәни!

243

Бир һәјата сығышмадым
јүз өлүмә сығышмарам!

* * *

Елә ки Үскүдә мүәллим олду,
Бу јандан бошалыб о јандан долду,
Арзусу, үмиди чәкилди дара,
Үмид зирвәсиндән бахыб һәр шејә,
Мәктәбдә дәрс вериб балачалара,
Һәјат дәрси алыр кәнддән Мәрзијә.

Көнлүндә ғышгыран дәли бир сәсә
о гулаг кәсилди,
јашады јалғыз,
Әлифба өјрәтди,
 әвәзиндәсә

Һәјаты өјрәнди һәјатдан бу ғыз.

23 Ордибеһишт, 1348 Шәмси (1969)

Үмидим, диләјим әлимдә бајраг,
Мән ону галдырдым өзүмдән уча.
Үмидлә јашадым бу өмрү анчаг
Мө'чүзә көзләдим өмрүм бојунча.
Хәјалымда күлән үмидләрими
Даддым арзумдакы азадлыг кими.

Кәлмир мө'чүзә дә,
Күлмүр диләк дә.
Үмиди һәјата чалаг ејләдик,
Мәсләки горхуда, сөзү үрәкдә,
Чүр'әти дөзүмдә душтаг ејләдик.

Нә илә өлчдүләр зүлмүн һәддини?
Билмирәм, бу дүнја бизи нә билмиш?
Бу һәјат, дөзүмүн ән сон һәддини
Билмәјә сынағмыш, һәјат дејилмиш!

Үмидин башыны булудлар алыб.
Боран түгјан едәр, јарпаг титрәшәр.
Үмидин саплағы јаман инчәлиб,
Аманды, тохунма ғырылыб дүшәр.

* * *

Ағрысы, ачысы бошалсын дејә
Көчүрүр дәрдини ше'рә Мәрзијә.
Башындан кечәни бирбәбир јазыр.
Каһ хатирә јазыр, каһ ше'р јазыр.

Үмиди мүһитин гаранлығында
Сөндүмү, өзүнү о, бир һеч саныр.
Арзусу үмидә ғаһмар чыханда
Гәлбиндә инамдан чырағлар јаныр.

Һазыр олмалыјыг биз гурбанлара,
Јалныз истәк илә кар ашмаз—дејир.
Хејрини, шәрини анлајанлара
Талеји көзләмәк јарашмаз—дејир.

Заманын одунда фикри гарсылар,
Гәлби ганад тахыр әсрин сәсиндән.
Бу күнүн көзүлә бахыб дәрс алыр
Дүнәнки Фирдовси «Шаһнамә»синдән.
Көрүр ки, дәјишән адлардыр анчаг
Кавә о кавәдир, зәһһак—о зәһһак.

8 Хордад, 1348—Шәмси (1969, 21 мај)

Һәр бир әфсанәдә бир һәгигәт вар,
Ән бөјүк мәктәбдир онлар бизимчүн.
Зәһһакын чіјниндә битән иланлар
Јејир чаванларын бејинни һәр күн.
Бу бир әфсанәдир,

Јохса, һәгигәт?
Бәзәји әфсанә,
Өзәји ибрәт!
Зөһһак иланьнын гидасы нәдән
Инсан бејни имиш?
Дүшүндүнмү сән?
Зүлм җахшы билир, зүлмкар кими
Ағылдыр, бејиндир зүлмүн гәними.

Тарихдән мә'лумдур, бу ки һәр кәсә.
Һәмишә изләмиш җалан доғруну.
Зүлүм бејинләри јејә билмәсә,
Бејинләр, ағыллар јејәчәк ону.

Буну билдијиндән зүлм, һәр заман
Горхуб һәгигәтдән, бир дә ағылдан.
Ағылдыр анлајан,
Ағылдыр көрән.
Бојалар далында җашынан зүлмү.
Азадлыг адына бир мәмләкәтдән
Башга мәмләкәтә дашынан зүлмү.

Әкәр горхмасады зүлм, ағылдан,
Өнчә бејинләри јемәзди залим.
Җаланла горхунун издивачындан
Төрәјиб,
затындан мәләзди залим.

Дүнјаја мәним сорғу-суалым да түкәнмәз,
Мин ил јашасам, чәнки-чидалым да түкәнмәз.

Ешгим, диләјим дүшсә дә зиндана о, сусмаз,
Ешгим диләјим дәрду мәлалымда түкәнмәз.

Хисләтдә дөзүм, руһда тәвәккүл нә гәдәр вар,
Мәзлум баш әјәр зүлмә, вә залым да түкәнмәз.

Зүлмүнлә голум бағлы, әлим бағлы, дилим
Азадлығым ешгимдә, хәјалымда түкәнмәз,
лад,

II ФӘСИЛ

Телефонлар сәсләнди: — Ахы кимдир Мәрзијә?
Ҷаваб кәлди Тәбриздән:
— Үскү гәсәбәсиндә муәллимдир Мәрзијә.
— Кимдир она дил верән?
Сукут...

Ҷаваб кәлмәди.

Мәкәр билмәдиләрми
Анчаг өз үрәјидир һәр бир кәсә дил верән.
Тапындығы керчәјин нәғмәсинә дөнәчәк
керчәјә көнүл верән.

Јох! Буну билмәдиләр...
Өз јолуҗла јеријән ән бејүк һәгигәтә
«Јолдан азыб» — дедиләр...
Нијә белә олмалы?
Ахы нијә һәгигәт җалана јозулмалы?
Нијә һаггын тәхтинә һаһаггы миңдирдиләр,
Җаланлара һәгигәт вәсигәси вердиләр?
Инди бир заман кәлиб:
суал вермәк јасагдыр.

Бу нијәләр һаһагдыр.
Җалан һәгигәт олуб дүнјанын јаддашында.
Өзүлү җалан олан чәмијјәтин бащында
Бомба кими сәсләнир һәр «нә үчүн?» һәр «нијә».
Үскү гәсәбәсиндә муәллимдир Мәрзијә.
— Бәс о Үскүдән әввәл һардајды?
— Билмирсиниз?
— Сиздән сорушурут биз.
— О, ситәқиданешдә охујурду бир заман.

Онун чыхышларындан
 Аловланды өлкөдө төлөбө тэ'тиллэри,
 Унуда билмэссиниз ахы сиз о иллэри.
 ...Көрөн нәјмиш Савакы белә гәзәбләндирән?
 Шаһын тулаларыны чин атына миндирән?
 Бу чәлимсиз, бу зәиф үздән фағыр гызчығаз,
 Гејрәти чәкисиндән јүз гат ағыр гызчығаз.
 Нәдәләрә, горхуја нијә тәслим олмады?
 Онун ирадәси дә нијә сындырылмады?
 — Зиндандан чыхан кими тамам унутдуг ону,
 Дәјишдирди үскүдә мүбаризә јолуну.

Нә имиш тәзә јолу?
 Чох дүшүндү Мәрзијә.
 Мүәллимлик!
 Јолундан јохса дөндү Мәрзијә?
 Азәрбајҗан елиндә
 Елин балаларына ел дилини данараг,
 «Зәбани-мадәрини» өјрәтмәли!
 Дәрдә бах!

Јашамады дәрд кими
 О, гәлбиндә бу дәрди.
 О, дәрди дилләндириб әлачына чевирди
 Вәтән балаларына
 Доғма ана дилиндә ше'р әзбәрләдәрди:
 «Ала-була боз кечи,
 Ај гоша бујнуз кечи.
 Јалгыз кәзиб доланма,
 Даға, даша дырманма.
 Бир гурд чыхса гаршына,
 Сән нә едәрсән она?»
 Ше'ри бурда сахлајыб, бир дә тәкрап едәрди
 сонунчу мисралары.

Ушагларын гәлбиндә
 Нахышланыб дурарды «гурдун» ајры чалары:

Бир гурд чыхса гаршына,
 Сән нә едәрсән она?
 Бурда ше'ри гыларды.
 Башга чүр гуртарарды:
 «Вар күчүмү топларам,
 Бујнузуму о гурдун
 Синәсинә сапларам».

Сонунчу мисралары бир дә тәкрап едәрди,
 Ушагларә беләчә чәсарәт өјрәдәрди.
 О, чох көзәл билир ки,
 Горху бизә нә верәр, горху биздән нә алар.
 Горху адлы о иблис доғар көлә балалар.
 Көлә балалар исә мү'тилији балалар.
 Бир халг үчүн сәфаләт,
 Ја ачлыг, ја фәлакәт
 Бир елә зилләт дејил.
 Амма милләт гул олса,
 Ајагларә чул олса,
 Фикирчә јохсул олса,
 О, һәлә милләт дејил.

Милләтин милләтлији јашар ләјагәтиндә —
 ешгиндә, гејрәтиндә,
 Шәрәфиндә, адында
 Бир дә... азадлыгында.
 Ахы о, өз халгыны көлә дејил, гул дејил,
 Азад көрмәк истәјир.
 Халгынын синәсиндән көләлик дамғасыны
 О, көтүрмәк истәјир.
 Ән адичә һаггыдыр азадлыг һәр милләтин,
 Биринчи өвладыдыр ләјагәт-һүрријәтин.
 Әсир халгын дүнјада нә јери вар, нә сәси.
 Әсир халгын јеринә ганан да өзкәсидир,
 Көрән дә өзкәсидир, данышан да өзкәси!
 Халгын азаддыгыдыр —
 Халгларын чәркәсиндә мө'тәбәр вәсигәси!

Бир халгын ки, јерийә дүшүнүрләр, ганырлар,
О халгы нә санырлар?
Һаны, һаны бәс онун өзүнүн ләјагәти?
Милләт сајмаг олармы ләјагәтсиз милләти?
Һаны, һаны бәс онун өз камалы, өз дили?
Ким сечди јад милләти башгасынын вәкили?
Бу фикирләр ичиндә овхаланыр Мәрзијә.
Гандығычын алышыб јаныр, јаныр Мәрзијә.
Вәтән мәнәббәтини
О, чевириб өзүнүн јаратдығы бир динә,
Јанғысыны көчүрүр ушагларын гәлбинә.

Мејдан охујурам бүтүн динләрә,
Анчаг өз гајәмдә бир динчијәм мән.
Хам торпаг мисаллы саф бејинләрә
Инди тохум сәпән әкинчијәм мән.

Әминәм сәпдијим һәр бир тохумдан
Мејвәли ағачлар бој атачагдыр.
Рүзкарлар өнүндә кишитәк дуран
Кечилмәз мешәләр јарадачагдыр.
Өзүм олмасам да

ағачлар кими,
Сонсуз арзуларым битәчәк мәнәм.
О күнә јетишән нәғмәләrimi
Салдығым мешәләр өтәчәк мәнәм.

Бир күн мүдир чағырды јанына Мәрзијәни,
Деди: — Бу нә демәкдир? Анламырам мән сәни.
— Нә олуб?

— Нә олачаг... Будур валидејнләр
Сәндән шикајәт јазыб јухарыја...

Дејирләр
Өзбашыналыг едирсән.
Һәрдән ана дилиндә ше'р әзбәрләдирсән.
— Дејин көрәк ај мүдир,

Мәнәм тәдрис етдијим фәннин ады бәс нәдир?
«Зәбани мадәри»ми? Бу сөzlәри инди биз
Фарс дилиндән чевирсәк,

олар Ана дилимиз.
Мән дә шакирдләrimин өз доғмача елиндә
Ше'р әзбәрләтмишәм онлара өз дилиндә...
Будур мәнәм күнаһым?

Сөјлә һансы өлкәдә
Һансы мүстәмләкәдә
Халгын өз ана дили она јасаг едилмиш?
Јурддаш дејилсән дејә, јурддан гачаг едилмиш.
Бәс сән нечә? Де көрәк,
Бу Вәтәнин оғлутәк
Нечә дөзә билирсән дилимиздән асылан
бу гыфыла, килидә

Сүркүн етмәк олармы бир өлкәдән дили дә?
Мүдирин үз-көзүнү од гарсытды елә бил
Бу гызын сөzlәриндән.
Деди: — Бала бир дүшүн дедијини дәриндән.
Сән һәлә билмәмисән дејәсән өз јерини.
Ким бизә һагг вериб ки, дилимизә чевирәк
«Зәбани-мадәри»ни?...
Атма өз әлләринлә кәл, өзүнү ода сән.
Бу бош дүшүнчәләрлә вермә бизи бада сән.
— Бәс өз ана дилини билмәсинми ушаглар?
— Ахы ана дилинин кимә нә фајдасы вар?
— Гејрәтин дә кимсәјә
фајдасы јохдур — дејә
Гејрәтсизми олаг биз?

Ахы гејрәтимиздир бизим ана дилимиз.
— Јох, сәнә ајдын дејил, һәлә сәнин етдијин.
Бир дә... ана дилиндә ше'р әзбәрләтдијин
Һәмән бу шакирдләрин аталары дејилми
Сәндән шикајәт јазан?

Бәли, валидејнләр
Истәмир ки...

— Бәллидир... Оғурланмыш бејинләр
 Гардан билә, нә билә өз хејрини, шәрини.
 — Дүшүн дедикләрини!
 Дејә бајагдан бәри бир кәнарда әснәјән,
 Сусуб кәлмә кәсмәјән
 Киши галхды ајаға.
 Деди: — Сән кимсән, нәсән —
 Бу милләтә хејрини, шәрини көстәрәсән?
 Мән чох көзәл билирәм, хејрим нәдир, шәрим нә?
 Ата кими ганырам,
 Балам мөһтач дејилдир бу күн ана дилинә.
 Сабаһ кәрәк оларса, о дили да өјрәнәр.
 — Бугәләмунсан мәкәр?
 — Башдан-баша нағылдыр, әфсанәдир сөзләрин.
 Бунлар бу күн дүнјадан, вахтдан хәбәрсизләрин
 Нәһәнкә һүрмәсидир.
 — Сәнин дедикләринсә... өзү бир нәһәнк икән
 Горхусундан өзүнү балача көрмәсидир.
 ...Мүбәһисә узанды...

Һәмән киши һеч демә
 Савакын адамыјмыш, сонра билди Мәрзијә.

Ертәси Мәрзијә ишдән говулду.
 Мүдир, әмәлинә пешиман олду.
 Кәлди о, бир күн
 Мәрзијәкилә
 Бир аз вичданыны оутмаг үчүн.
 Деди: — Мәрамын
 Мәнә бәллидир.
 Вәтән баласына ана дилини
 Севдирмәк сәнинчин бир тәсәллидир.
 Амма нејләјәсән бу да јасагдыр.
 Бир дә ки... әслиндә кәсилмиш башын
 Сачына ағламаг мәнчә наһагдыр.
 — Онда нејләмәли? Сусуб отурмаг?
 — Бизим әлимиздән бу кәләр анчаг.

Филин нә вечинә, ајағы алтда
 Онларла, јүзләрлә өлә гарышга.
 Атылыб дүшмәкдән ахы нә фәјда,
 Нејләјә биләр ки, филә гарышга?
 Шаһын Савакы вар әждаһа тәкин,
 Она диши батмаз, валлаһ, һеч кәсин.
 — Биз бу бајатыны валлаһ чох өтдүк,
 Алыб чијнимизә ону бөјүтдүк.
 Онун гүдрәти дә бәллидир бизә,
 Биз сәнин фикринчә јә'ни һеч нәјик?
 О, бөјүк көрүнүр көзләримизә,
 Чүнки биз һәләлик диз үстүндәјик.
 Кичилдик, биз она «бөјүк», дедикчә,
 Јетәр бу сәчдәләр, бу дизчөкмәләр.
 Биз онун өнүндә имәкләдикчә,
 Әзди башымызы, наллы чөкмәләр.
 Дураг ајаг үстдә,
 ахы әрик биз,
 Галхсаг, о, кичиләр, бөјүјәрик биз.
 — Сән мәнә танытма кәл бу милләти,
 Онун затындадыр өз әталәти.
 Сән онун јолунда чандан кечәрсән,
 Бу мәрдлик, бу гејрәт һеч она чатмаз.
 Сән онун јолунда одда бишәрсән,
 «Уф» — дејиб о, сәнә әл дә узатмаз.
 Белә бир халг үчүн инди сән нијә...
 ...Мүдирин сөзүнү кәсди Мәрзијә:
 — Көһнә бајатыдыр, — деди, — бу сөзләр.
 Өзүнү халг үчүн јандыран кәсләр
 Һеч кәсдән, һеч заман имдад көзләмир.
 «Мән јандым, јангыма су сәпин» — демир.

«ХАТИРАТ ДЭФТЭРИ»НДЭН

14 мейр, 1350, Шэмси (1971, 21 сентябр)

Мэн «чал» — дедим,
«Учал» — дедим,
Мэн «вур» — дедим,
«Галдыр» — дедим.
Сөз — һүчүмдүр, сөз — һәмләдир,
Бирчә кәлмә бир чүмләдир.
Сән дилдәки гүдрәтә бах.
Чүр'әтә бах!
Бир чүмләни бир кәлмәжә сығышдыран
Кәлмәдәки барыта бах!
Үз илләрин әләјиндән арыдылмыш
арыта бах!
Дәдәләрим
Бу сөзләрин аловуну кејинибдир.
Үрәкләри
Бу сөзләрин вурғусујла дәјүнүбдүр.
Галхан тахыб «галх» — сәсинә,
Вурушубдүр «вур» — сәсинә.
Ахы нијә дәјишдирәк
Бизим горгуд атамызын
Јаратдығы кәлмәләри
Башгасынын кәлмәсинә?
Нијә мәним анам «мәдәр»,
Нијә атам «пәдәр» — олсун?
Бу долашыг тичарәтдә
Нијә мәним доғмаларым
Өзкәсинин тапдағында һәдәр олсун?
Нијә јадын бәһмәзинә «бал» — демәли?
Өз ашыма «јал» — демәли?
Нијә мәним ана дилим
Кәлмә дилин габағында
титим-титим титрәмәли?

Нијә доғмам јад олмалы,
Өз сөзләрим өз дилимдән говулмалы?
Һеч көрдүнмү торағайы
Гарға кими «га-га» дејә?
Һеч көрдүнмү сығырчыны
Сәрчә кими чүккүлдәјә?
Сөзләрин дә милләт кими
Өз әзәли сифәти вар.
Һәр кәлмәнин өз чөвһәри, фитрәти вар.
Дәјишәндә јад сөзүнә
өз сөзүнү өз ләһчәни,
Сифәтини дәјиширсән
Танымырам онда сәни.
Анламырам фитрәтин нә, сифәтин нә?
Көјшәјәндә сән өзкәнин сөзләрини,
Сифәт тахдын сифәтинә...
Сән түпүрдүн өз бабанын очағына.
Анан сәни бу очаға өвлад доғуб,
Сәнсә кирдин өзкәсинин гучағына.
Һәр улусун
Ән гијмәтли сәрвәтидир ана дили.
Өвладлары јер үзүнә сәпәләнсә,
Пәрән-пәрән дүшәнләрин
Вәһдәтидир ана дили.
Бу дүнјанын
Һансы узаг бучағында сәсләнәрсә,
О бучағы мәним үчүн
әзизләдән ана дилим,
Гүрбәти дә Вәтән едән ана дилим!
Сөзләринин нәғмәсиндә
руһумузу чинкилдәдән ана дилим!
Мәни ана Вәтәнимин
Бүтүн оғул гызларыјла
гоһум едән ана дилим!
Сән көзләрә көрүнмәјән
Бир телсән ки,

Јол ачмысан кечмишимдән кэләчәјә.
 Ана јурдун өз руһуну
 Кечирирсән —
 Бу нәсилдән о нәсилә,
 Бу үрәкдән о үрәјә.
 Өз дәрдими, севинчими
 Додағымда чағладаным,
 Мәни ана вәтәнимә,
 Бу күнүмү
 Сабаһыма, дүнәнимә
 бағладаным.
 Еј сәсимә сәс верәним,
 Сән еј мәним варлығымы
 Јер үзүнә көстәрәним.
 Еј шәрәфим, еј бајрағым,
 Еј «Анамын китабы»нда ады галан.
 Доғма икән, өкеј олан.
 синә дағым.
 Хәтаинин ғылынчында,
 Фүзулинин гәзәлиндә
 Бүлөвләниб овхарланан сөз кәсәрим,
 Дағларымдан
 Дамчы-дамчы сызыб кәлән өз әсәрим,
 Еј бу күнү дилим-дилим —
 Парчаланан ана дилим.
 Синәсиндә од галанан ана дилим
 Гапыларың архасында
 Бојну бүкүк галан дилим.
 Вар икән јох олан дилим.
 Ајағларда килим, дилим,
 Вурушларда бир гәһрәман,
 Барышларда һәлим дилим!

Јадын фитвасыјла өз күлләмизлә
 Өзкәнин дилинә ов олан дилим.
 Мөһүрлү, һүгүглу идарәләрдән
 Дахмалар күнчүнә говулан дилим.

Али тәбәгәләр сәни дандылар,
 Сән бир үмман икән дајаз сандылар.
 Өзкәнин дилиндә хорүзландылар.
 Сән еј өз сачында говрулан дилим.

Хәтаји тахтында сән фәрман олдун,
 Дилләрә һөкм едән гәһрәман олдун,
 Бәс нијә сән бу күн пәришан олдун,
 Бабәк ғылынчыңдан од алан дилим?!

Тарихин јолуну кечдин уғурлу,
 Сәнә батаммады бир голу зорлу,
 Дүнәни мөһтәшәм, сабаһы нурлу,
 Индис тапданыб овулан дилим.
 Аналы, аталы а јетим дилим!
 Шәрәфим, шөһрәтим, гејрәтим, дилим.

III ФӘСИЛ

Јығылды башына достлары бир күн
 Намази, Сәнчәри, Новрузи, һәсән.
 Бир күн доғулачағ сәһәрләр үчүн
 Нәгшәләр гурдулар кечә сүбһәчән...

Он ики нәфәрлик кизли дәрнәјин
 О кечә гојулду илк тәмәл дашы,
 Үрәкләрдә күлән бир кәләчәјин
 Уғрунда башланды һаггын савашы.

Мәрзијә деди ки, бу гара, бу ағ,
 Кәлин биз һәр шеји башдан башлајағ.
 Һәлә гапалыдыр бу халгын көзү,
 Һәлә сечә билмир әјридән дүзү.

Бир јандан мәсчидин тәвәккүл сәси, —
Шүкүр фәлсәфәси,
«Дөз» сәфсәфәси.
О бири јандан да мүтләгijјәтин
Горхусу чанында јашар милләтин.

Һәлә азадлығы һисс едир бу халг
Ширин арзу кими, хош нијјәт кими.
Һәлә азадлығы дәрк етмир анчаг
Бир еһтијач кими, зәрурәт кими.

Елә данышырыг... бәс әмәл һаны?
Сөzlәр үрәкдәки дағы әритмәз.
Зәрурәт билмәсә азадлығыны,
Халг онун јолунда өлүмә кетмәз.

Будур илк борчумуз, илк вәзифәмиз:
Демишәм гардашлар, дејирәм јенә,
Халгын нәзәриндә азадлығы биз
Галдыраг зәрурәт сәвијјәсинә.

— Доғрудур.
— Доғрудур.
Сәсләр учалды.
Сөzlәрдән әмәлә бир көрпү салды.

Зүлмә һаггын наминә биз беһ верилмишләрдәник,
Һагга чан вермәк үчүн дүнјаја кәлмишләрдәник.

Биз әсарәт мәктәбиндә имтаһандан чыхмышыг,
Өмр үчүн азадлығы бир гајә билмишләрдәник.

Зәрбәләр јетмәзми? Дур, онсуз да көкдән дүшмәрик,
Биз чалырмагчын мүдам симтәк кәрилмишләрдәник.

Һагга гурбан кетмишә јохдур өлүм, бәсдир зүлүм.
Биз өлүмдән өмр алыб һагдан дирилмишләрдәник.

IV ФӘСИЛ

Черик¹ һәрәкаты башланан заман
Шаһын бағыртысы гопду сарајдан:
«Шүбһәли адамлар дамлансын кәрәк
Чаланды далбадал ферман фермана.
Бу заман пешәкар ингилабчытәк
Гәсдән Мәрзијә дә кәлди Теһрана.
Јазды «Далга»сыны², далгалар динди,
Деди тәвәккүлү, шүкрү данмалы.
Вахт бизи көзләмир, мөгамдыр инди
Јетәр далдаланмаг,
Далғаланмалы!
Һәр ики тәрәфдә сәнкәр дүзәлди,
Далға далға илә үз-үзә кәлди.

Мәрзијә, өлкәјә вәлвәлә салдын.
Кечирдин өмрүнү фыртыналардан.
Бу күчү, гүдрәти сән һардан алдын?
Бу чылыз вүчудда бу атәш һардан?

Вәтән гејрәтини дашыдығындан,
Јашамаг сәнинчүн чох чәтин олду.
Кәрдәк әвәзинә гаранлыг зиндан
Сәнин евин олду, гисмәтин олду.

Бир өпүш көрмәјән додагларында
Дәрди дилә кәлди Азәрбајҗаны.
Маникүр јеринә дырнагларында
Алышды өз ганын, јанды өз ганын.

¹ Партизан һәрәкаты. Шәмси 1351 (1972) илдә Теһранда башланмышдыр.

² Мәрзијәнин ше'ринин ады.

Көрпә эвезинә о шүмшад голлар,
О ширмајы әлләр түфәнк көтүрдү.
Сәнкәр јолдашларын — икид оғуллар,
Сәни гыз көрмәди, бир әскәр көрдү.

Халгын изтирабы, дәрди, јарасы,
Сәнин үрәјиндә шишди, дағ олду.
Көзүнүн сүрмәси — барыт гарасы,
Үзүнүн киршаны тоз-торпаг олду.

Гандал да вурдулар биләкләринә,
Јох имиш голбағын, ја биләрзијин?
Медалјон јеринә, мәрчан јеринә
Күлләләр күлләнди дөшүндә сәнин.

Бу күллә тарихин тәркиндән кәлән
Зүлмүн гәһгәһәси дејил, бәс нәдир?
Дүнән Сәттәрханын, Хијабанинин
Көксүндән кечән дә һәммин күлләдир.

Беләчә күлләләр кечирир сапа
Замандан замана гәһрәманлары.
Јенидән көјәриб атылыр ода
Вәтән гурбанлары, һагг гурбанлары.

Анамыз торпағы биз заман-заман
Гызыл ганымызла суваран олду.
Арзу көјәрмәди торпағымыздан,
Гырыла гырыла јенә доғулду.

Јенә дә көзләјир бизи өлүм, ган,
Демә ки, сон мәгсәд биздән узагдыр.
Төкүлән ганларын гызартысындан
Вәтәнин дан јери гызарацагдыр.

Бир кәс ки, онун гибләси јалныз вәтән олду
Алчагда итиб мин уча јердән битән олду.

Гәлбиндәки гејрәт дамарындан асыланлар
Һәр дөврдә ел наминә гурбан кедән олду.

Мин-мин силаһын атәши јетмәзди, гәзәбдән,
Бир гәлбин оду зүлм евини тәрпәдән олду.

Тарих боју ал гырмызы ган ичди бу торпаг,
Отларда, ағачларда јашыллыг нәдән олду?

1984

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

Инсан вә заман

Јахшы ки, билмирик	4
«Һәр өмрүн сонунда»	6
Ахтаран тапар	6
Тәбәссүм ордени	9
«Торпағы көјәрдән...»	10
Һәгигәти јашадан	11
Барыт гохусу вар	12
Гартал	14
«Дәјишнб зәманә...»	15
Гејрәт	16
Ишыг	17
Әшјалар данышыр	18
«Үч гијмәт көндәрдиләр...»	20
«Бағрындан мин не'мәт...»	20
Бычаг — гәләм	21
Ашыг Әли	22
Чаваб	23
Тапмаг — итирмәк	26
Јалан дүнја	28
«Гызыл ләчәкләри...»	29
Бир өмрүн тәрчүмеји-һалы	29
Әсарәт ја өлүм?	30
«Нәнәм деди...»	30
Һәмишә өзүдүр...	31
«Бир бөјүк амала...»	32
Һүсәјн Чавидә	32
«Қиминин...»	33

«Јаманча горхуруг...»	34
Шам	34
Тәһгир	35
Өзүң һамыја борчлу сајанлар	37

Автопортрет

Өзүмлә сәһбәт	40
Ләззәти — ағрысы	41
Анама килеј	42
Охшарлыг	43
«Өз көңүл дүнјама...»	45
«Сәһвләр үстүндә...»	45
Оғул тоју	46
«Керчәји өјрәдир...»	49
«Мән тәк оlanda да...»	49
«Ше'рим — гәзәбим...»	50
«Мән һардајам?...»	50
«Еј нәғмә...»	51
«Гочалығын...»	52
Һеч демә	53
«Аллаһ, аллаһ, мән кимәм?...»	54
«Гол будағлы бир ағачам...»	55
Чалар	56
Икилик	57
Охучу мәктубу	58

Мәнә изтираб вер

Мәнә изтираб вер	62
Гој бир аз јатым	63
«Мә'лум һәгигәти...»	65
«Фикрин ајрылмағдыр...»	66
Сәсин ишығында	67
«Сән мәним...»	68
«Нечә динчәләрәм...»	68
«Гарышды јенә дә...»	69
«Сәнә чатмағ үчүн...»	70
«Кәлдин дүшүнчәли...»	70
«Сән өз аләминдә...»	71
«Үрәјим мин арзуја...»	72
«Чаш-баш фикирләрин...»	72
«Дәрманы дәрд олан...»	73
«Сән мәним руһумун...»	74
«Биз һәр икимиз...»	74

Балачалар үчүн

Чөрәжә дә баба дејир Адилә	76
Өзү десин	76
Сай	77
Нәнә—нәвә	77
Көрпә күлүшү	78
Гар јағыр	78

Драм вә поемалар

Фәрјад (мәнзум драм)	80
--------------------------------	----

Поемалар

Америка көзәли	214
Мәрзијә	237

Бахтияр Махмуд оглы Вагабзаде

РАЗГОВОР С САМИМ СОБОЙ

(Стихи, драма и поэмы)

(на азербайджанском языке)

Бахтияр Махмуд оглу Вагабзаде

ӨЗҮМЛӘ СӨҢБӘТ

Редактору *В. Рустәмзаде*, Рәссамы *Б. Гасымов*, Бәдни редактору
Б. Хананјев, Техники редактору *Т. Әлијева*, Корректорлары
Р. Мәммәдова, *М. Сасани*.

ИБ № 3194.

Яғылмага верилмиш 11.01.85. Чапа имзаланмыш 22.04.85. ФГ 03488. Форматы 70×108^{1/32}. Мәт. кағзы № 1. Әдәби гарнитур. Јүксәк чап үсулу илә. Шәрти чап вәрәғи 13.86. Шәрти рәнкли сурәти 14.1. Учот нәшр вәрәғи 8.0. Тиражи 30 000. Сифариш 8. Гижәти: чилдә — 1. ман. 30 гәп., јумшаг габыгда — 85 гәп.

Азәрбајҹан ССР Дөвләт Нәшријат, Полиграфія вә Китаб Тичарәти
Ишләри Комитәси.

Халглар Достлуғу ордеһи Азәрбајҹан Дөвләт Нәшријаты.

Бақы—370005, Нусу Начыјев күчәси, № 4.

26 Бақы комиссары адына матбәә. Бақы, Әли Бајрамов күчәси, № 3.

Государственный комитет Азербайджанской ССР по делам издательства,
полиграфии и книжной торговли.

Азербайджанское ордена Дружбы народов государственное
издательство «Азернешр». Баку—370005, ул. Гуси Гаджиева, 4.

Типография им. 26 бакинских комиссаров. Баку, ул. Али Байрамова, 3.

100 Бире

85 гән.

Ал-184630

